ZBORNIK HRVATSKIH SELJAKA

I

ZAGREB 1936

KNJIŽNICA
Sl.
936.
SELO GOVORI

Knjižnica hrvatskih seljaka
»SELO GOVORI«

GODINA I. **KNJIGA I**

Knjižnica »Selo govori« izdavat će djela hrvatskih seljačkih književnika. Godišnje izlaziti će dva »Zbornika« a osim toga izdavat će uredništvo od vremena do vremena i druge knjige od hrvatskih seljačkih književnika. Obavijest o izlasku uslijedit će za svaku knjigu pravovremeno. Cijena knjigama u pretplati Din 20.— (broširano) i Din 30.— (vezano). Pretplata se šalje uredništvu na ime urednika knjižnice sa čekovnom uplatnicom br. 39.893.

Uredništvo knjižnice »SELO GOVORI«, Zagreb, Radišina ulica 10-I dvorište — Telefon (nuzpostaja) 7268

Adresa urednika: IVAN SABOLIĆ, Peteranec p. Drnje.

ZBORNIK HRVATSKIH SELJAKA

I

Uredio

IVAN SABOLIĆ

ZAGREB, 1936

IZDANO
u korist hrvatskih seljačkih književnika

Naklada knjižnice
»SELO GOVORI«
ZAGREB

Tisak M. Zagotta, Zagreb, Radišina ul. 13
Slike i klišeji izrađeni u Zakladi Tiskare Narodnih Novina
u Zagrebu
Tehnički opremio Sabolić Ivan

POSVEĆENO USPOMENI

D-ra ANTUNA RADIĆA

hrvatskog seljačkog preporoditelja.

(Uz posvetu donašamo i jedan mali razgovor našega Učitelja, koji je štampan u »Domu« od 16 siječnja 1902 (br. 1 god. 3.) pod naslovom: »Zlatna sredina«).

»Zlatna sredina, — to vam je: ni previše, ni premalo, nego baš onoliko i onako, kako treba i kako je najbolje i najljepše. To je ono, kad čovječji život teče kao mirna rieka starim svojim koritom, nigdje i nikada ne prelazeći preko briega; to je ono, kad čovjek živi zadovoljno i vlada se mirno, na sve gleda s mirom i razumom, pa misli: Ako ne će sad, hoće poslije, — sve ima svoje vrieme, svoj put i način. — Zato je ta »zlatna sredina« — to je vječna želja čovjekova, to je, štono kažu gospoda, »ideal« ljudskoga života, t. j. ono najbolje i najljepše, što čovjek može doseći . . .

Ali to je baš ono, što je teško naći i pogoditi, jer je za to potrebno barem dvoje: prvo — zrela već i na mjestu pamet, a drugo — neki mir i red oko čovjeka. Od mladića se ne može tražiti, da bude vazda miran i promišljen, kao kakav starac. U njemu sve kipi i vrije mlada krv, a pamet mu ne kazuje. gdje ga što čeka, kao zrelu čovjeku, koji ima već mnogi trn u peti i mnogu kvrgu na glavi... Od čovjeka, koji živi medju razbojnicima, ne može se tražiti, da bude kao janje. Od sirotinje ne očekuj, da će jednako mirno nositi prazni svoj trbuh, kao imućnik svoj napunjeni torbak. Zato će svaki od ovih prekoračiti mjeru i način, pa ne će ići vazda »zlatnom sredinom«.

A da vam pravo kažem: ovu »zlatnu sredinu« najviše i hvale oni, kojima je dobro, i koji ništa više ne žele. Ova »zlatna sredina« — to je zlatna uzda, kojom se polako čovjeku zauzdava i snaga i misao. Dobra je ta uzda, i nek se zna, da ima za sve mjera. Ali pamtite i ovu: U sredini je mir. Zemlja u svojoj sredini, tamo na stožeru, gdje joj je osovina, na kojoj je kao nasadjena, — tamo zemlja — stoji mirno, ne okreće se. A znate li kako je tamo? Tamo je vječni led! Tamo je smrt! Da, sredina je mir, a mir je smrt. Istina je: čovjek želi mira,

— ali samo poslije nemira, poslije rada i muke, i što se više namučio, to više želi mira . . . .

Tako je i s ovom »zlatnom sredinom« u životu čovječjem: za njom nema nitko želje, tko se nije nagazio stranputice, tko nije u životu promašio bilo na ovu, bilo na onu stranu. Neka zato po »zlatnoj sredini« idu stari i umorni, kojima je dosta borbe, stradanja i stranputice. A mladima i čilima neka se ne zamjera, što i oni još ne žele »zlatne sredine«, t. j. mira i smrti. Zaželjet će i oni. . . . .

Dr. Ante Radić.

LJUDI PAMTITE!

»Nije istina, da je svijet uvijek isti i sve na njemu isto. Nije istina, da to mora trajati do vijeka, što je trajalo stotine i tisuće godina. Nije istina! Krivica, koja je trajala stotine i stotine godina — sutra te krivice može nestati«.

(Dr. Ante Radić u »Domu« od 1904, str. 22.)

I JOŠ OVO:

»A znate li šta je bio naš narod? — Bio je rob i sužanj... Ali toga mu gospoda ne pripovijedaju, nego mu pokazuju kraljeve, banove i velikaše.... — Ljudi, ne budite ludi! Vi prošlosti nemate, jer prošlost i povijest imadu samo kraljevi i velikaši, vaši gospodari. Prah vaših djedova znao bi vam pripovijedati samo o mukama, ropstvu i sužanjstvu, a ni o kakvoj slavi. Vi u prošlosti nemate ništa, vaša je samo b u d u ć n o s t, ako u vas bude pameti. Pogledajte sadašnjost, pogledajte oko sebe, koliko vas ima, koji istu muku patite — onda ćete veselo gledati u b u d u ć n o s t. Inače ćete biti robovi i sužnji, kao što ste i bili«.

(Dr. Ante Radić u članku: »Plašt kralja Milana i dolama cara Lazara«, koji je štampan u »Domu« od godine 1904.)

DAKLE:

». . . . VI U PROŠLOSTI NEMATE NIŠTA, VAŠA JE SAMO - B U D U Ć N O S T, AKO U VAS BUDE PAMETI . . . INAČE ĆETE BITI ROBOVI I SUŽNJI, KAO ŠTO STE I BILI . . . . . !«

U V O D

Cvijeće ovo ubrano je sa seljačkih livada obraslih trnjem i korovom, koje su natapane krvlju i znojem i sa kojih je cvijeće i plod tako trnovito i gorko... To cvijeće ubrano je sa onih livada po kojima je kroz stoljeća krv hrvatskih seljaka potocima tekla, po kojima su njihove kosti bile sijane kao pšenica u jeseni, i po kojima je protekla nedužna krv naše jedine svijetle točke u povijesti, nedužna krv seljaka Matije Gupca. I ta krv hrvatskih seljaka, što je natapala te livade, i onaj znoj, koji je gorčinu života povećavao, i one kosti, koje su rasijane tim livadama, i sve ono, što je stoljećima naš seljak prepatio i zašto je davao svoje živote — bilo je sjeme bačeno u suhu i, gotovo bih rekao, neplodnu zemlju, gdje je ležalo pritajeno; bilo je sjeme, iz kojega je niknulo ovo cvijeće, od kojega vam evo jedan mali stručak predajemo.

Kada ga pročitate, reći ćete možda, da to nije cvijeće, već da je to trnje, trnje koje bode i čiji ubod boli... Mi ne znamo, što ćete reći, no mi smo spremni na sve. Ali znajte i ovo: mi smo seljaci, hrvatski seljaci, ljudi, koji tražimo — koji moramo i imati — svoja ljudska prava, i koji nismo krivi, što naše livade cvatu ovako gorkim i trnovitim cvijećem. Ta i ne mogu cvasti drukčije, jer su kroz vjekove zalijevane krvlju i znojem, a obrađivane klevetama i mukotrpno-životinjskim radom za »svoju« i tuđu, bilo svjetovnu, bilo crkvenu vlastelu, ili ukratko: — za drugoga!....

Primite ovo cvijeće, primite ga sa ljubavlju i pažnjom. Razgledajte ga, i kada budete gotovi, zamislite se malo, kakove su to livade, na kojima cvate ovakovo cvijeće; zamislite se, kako žive članovi onog staleža, čiji vam sinovi ovaj stručak cvijeća daju. Budite obazrivi, jer to je ubrano grubim, žuljevitim i nespretnim rukama naših — hrvatskih seljaka. — Sve je to dalo samo seljaštvo.

Budite obazrivi kao što je čovjek obazriv kraj kreveta teškog bolesnika, jer seljaštvo je težak bolesnik... Kao i svakom teškom bolesniku, potrebna je i njemu vlastita snaga

i volja, da se oporavi i ozdravi. Ponavljamo još jedamput: — budite obazrivi i ne oduzimajte nam volje i snage, kojom smo pregnuli da se oporavimo.

Naša je namjera da sa ovom knjigom izađemo u naš javni život u onom svjetlu, u kojem moramo biti, i u kojem se ne ćemo stidjeti nikoga. I kao takovima želja nam je pokazati vam naše srce i naše misli.

Sakupljeni smo dvadeset i jedan, ali moramo istaknuti da nismo svi. Još nas ima! Zbog kratkoće vremena nismo se mogli obratiti na sve, a neki, na koje smo se obratili, nisu nam se odazvali. Mi znamo, da seljaci imaju vrlo malo vremena za pisanje i da nam se neki možda nisu zbog toga odazvali, ali možda je uzrokom i nedovoljno razumijevanje .... I eto, tako izlazimo samo nas dvadeset i jedan. Za naš maleni hrvatski narod — koji nažalost ima još vrlo veliki broj nepismenih ljudi — to je mali početak.

Ovo je prvi puta u povijesti naše književnosti — da seljačka četa književnih radnika izlazi samostalno u posebnoj knjizi. I nema sumnje da ova knjiga ima svoje naročito književno i društveno značenje. Tim više, jer ovo prvi puta izlazimo ovako udruženi i sa jednom svrhom: da govorimo i da dokažemo kako je i selo sposobno da radi i stvara — ne samo rukama, nego i umom — i da selo nije drugorazredne vrijednosti, a ni objekt za pravljenje kojekakovih pokusa i za sebičnjačko iskorištavanje sa strane kojekakovih drskih izrabljivača, koji to često puta rade i pod najzvučnijim parolama narodnih i čovječanskih svetinja.

Osim Miškine i Stupарića nije u našoj književnosti ni jedan seljak istupio sa posebnom knjigom svojih radova. Njihovi radovi razasuti su po raznim listovima i uvijek ispravljani od gospodina urednika, koji je svoju uredničku dužnost često puta tako tragično shvatio, te je na svojoj stolici kraj pisaćega stola ili u kavani kraj crne kave fabricirao »ideologiju« sela i seljaka, te sa tog stanovišta »ideološki ispravljao i dotjerivao« seljačke književne radove.

Kod toga se je prečesto — ako ne i uvijek — izgubila ona srž sadržana u tim radovima; same stvari su bile razvodnjene, dobile su pečat gradskog shvaćanja o selu i selo je opet ostalo romantično, ružičasto, a seljak najsretniji stvor pod kapom nebeskom .... Razasuti ovako po mnogim listovi-

ma i »ideološki« ispravljani, mnogi radovi ostali su neopaženi.

Svi radovi u ovoj knjizi, i to oni koje sam dobio u rukopisima, te koji nijesu preštampani iz kojeg lista, gdje je već gospodin urednik štošta izmijenio, ostali su vjerni originalu. Za maglenih jesenskih i zimskih dana, a još više večeri (bila nam je namjera da knjiga izađe još u zimi, početkom 1936) prepisivao sam ih, ali mijenjao nisam nigdje ništa. Ispravljao sam samo neke gramatičke i stilske pogreške. Nisam htio poći stopama gospode »ideoloških ispravljača«, koji sa svojim shvaćanjem sela ili još bolje »seljakovanjem» stvaraju samo zbrku s namjerom da prikriju grubu i očajnu stvarnost sela. A da bi u tome uspjeli, pričaju o demokraciji, koju nalaze samo u nekoliko lijepo smišljenih riječi i u licemjernom klanjanju seljačkom opanku. I zbog ovih razloga ostale su stvari u ovoj knjizi onakove kako su ih autori napisali.

Mnogima se to ne će sviđati, mnogi će prigovarati da su stvari grube ili preoštre, mnogi bi htjeli u ovoj knjizi naći nešto drugo, ali bilo bi neprirodno kada bi ljudi na toliko načina varani i izrabljivani — dobivajući udarce po desnom licu, mirno okretali i lijevo, pružajući neprijatelju prilike da i dalje udara. Ne priznavajući ovakovo naučavanje mi govorimo onako kako opažamo i proživljavamo. I zato su stvari u ovoj knjizi upravo ovakove i u seljačkom životu, kako ćete ih u ovoj knjizi čitati.

Ne može se trpjeti da netko nečiju stvar, nečiji tuđi duševni proizvod iskrivljuje, da mu daje neko drugo značenje, jer čemu da sami sebi lažemo?! Život naš dao nam je odviše teške pouke, a mislim, da smo i dovoljno jaki, da stvarnosti otvoreno zagledamo u oči! A ako to nismo ili ne ćemo biti, onda smo više nego teški bolesnici, kod kojih ne samo da je nešto nezdravo, nego i nešto trulo, a to trulo moramo odbaciti makar i teškom operacijom, jer inače otrovat ćemo se i sami. I zato ponavljamo nama treba snaga i volja!

Ovom knjigom nastupamo pred javnost samostalno i zajednički. Većina nas je mladih, koji smo se primili pera u našim najmlađim godinama. Svi zajedno dali smo nešto, možda i preslabo da se strogo zareže kritičarskih nožem, ali ipak — progovorili smo.

Ove riječi, ovu našu knjigu namjenjujemo sadašnjosti,

posvećujemo budućnosti i njome dokazujemo svoje shvaćanje prošlosti. Prošlosti hrvatskog seljaštva koje se borilo za slobodu i pravicu; prošlosti, koja nam je dala našega Matiju Gupca. — I mi hrvatski seljaci ponosni smo na ovaj i ovakav prvenac u našoj književnosti!

Više o svemu tome neka govori ova knjiga.

*

Zahvaljujem svima prijateljima — saradnicima na poslanim radovima i na danom povjerenju, koje sam svojim slabim silama iskoristio kako sam najbolje mogao za našu zajedničku stvar.

Zahvaljujem također svima onima, koji su nam omogućili izdavanje ove knjige. Neka im ovih nekoliko redaka bude hvala za danu pomoć, a ova knjiga, čiji izlazak su omogućili, moralna zadovoljština i ponos.

I u budućem našem radu svi ćemo si mi pružiti ruke, te složnim radom i velikom vjerom u naše vlastite snage ići — naprijed!!!

Za bolji život hrvatskoga naroda — za bolji život čovječanstva!

Peteranec, 18 siječnja 1936.

Sabolić Ivan

POVODOM IZDAVANJA OVE KNJIGE

Izdavajući ovu knjigu imali smo kod toga mnogo zapreka i kojekakova onemogućavanja, što se vidi već i po tome da je uvod napisan još 18. siječnja o. g. Prigovaralo nam se koješta, a najviše to, da ove stvari nijesu naše i da hrvatsko selo nije i ne može biti takovo, već da su te sve stvari strane i tuđe, ili kako je bilo rečeno doslovce: »tuđinština«. — Zanimljivo; kad oblačimo narodnu nošnju, kad igramo i pjevamo tada je to naše, ali kada osjećajući potlačenost i izrabljivanje, te videći katkada nesnosljive i nezdrave pojave ustajemo i protestiramo, tada je to tuđinsko i strano! Malo čudno, ali to smo doživjeli i ne mogavši to prešutjeti kažemo samo ovo: donosimo životopise sviju saradnika — koje zaista nijesmo donijeli iz neke preuzetnosti da je saradnik neka osobita »ličnost« čija biografija nesmije manjkati, nego smo ih donijeli zbog toga, jer pokazuju prilike u kojima naši saradnici žive — i svi oni, koje seljačke prilike zanimaju, mogu od naših saradnika mnogo toga čuti o prilikama života na selu.

Ova knjiga nije ni naš obol »socijalnoj modi«, već naše riječi iz sela o selu i o položaju seljaka u kojem se oni danas nalaze. Može se uzeti i kao dokumenat današnjice, koja je tako porazna za selo u kojem imade toliko ne riješenih problema, a za koje se do danas nije našlo rješenje.

Toliko se govori o selu i seljačkoj kulturi — koju mi nijesmo zanijekali, — toliko se »rješavaju« ti seoski i seljački problemi, da čovjeka već uha bole od tolike galame, ali do danas — rješenja nema! Često se ljudi pitaju, zašto se mnogo toga već davno nije riješilo, a mnogi se dapače — nažalost samo radi mode »seljakovanja« — i prihvaćaju »rješavanja«, no sve je to nažalost samo jalov trud i neplodno natezanje, a sve to iz jednostavnih razloga, jer ispravno riješiti jedan problem, znači, sa ispravnog gledišta poći rješavanju!

Poznavati selo samo svetačko i svatovsko (a svetak je

samo svake sedmi dan, dok svatovi jedni ili nijedni u deset godina), a ne poznavati svakidanje, ili još bolje, radno selo, pa trabunjati i bulazniti o seljačkim problemima gledanim kroz gospodske naočale težak je to i neoprostiv grijeh. A osim toga to znači još veća tama u ovoj današnjoj tmurnoj svakidašnjici u kojoj cijelim svijetom vlada puška i sila, koju na kraju krajeva na svojim leđima osjeća ipak samo seljak i radnik...

To tako jeste i do danas, to promjenjeno nije, i zbog toga, da u ovoj tmini donesemo i mi jednu malu luč svijetla, i da jedamput nezavisno i bez ičijeg tutorstva progovorimo, preduzeli smo si izlazak i ove, a i budućih naših knjiga. A da je to u ovoj našoj dosadanjoj Šenoa-Arnoldovsko-Preradovićevskoj književnoj atmosferi bilo i te kako potrebno, svjedoči nam i ovo nekoliko ulomaka iz rasprava, koje su pojedini ljudi — iako različite dobi i političkih nazora — napisali o prilikama u našoj i stranoj književnosti. Donašamo ove ulomke da potkrijepimo svoje navode i tvrdnje:

*

»Hrvat je samo onaj koji skida kapu i na rođenoj grudi, on je sluga....

.... Seljak ne spada u otmeno društvo, pa makar je i bogat, i makar je na njemu najkrasnija odora i makar je mudar kao Salomon i ma da je osijedio u poštenju i proživio u dobroti duboke seljačke kulture. Pred njim se zatvaraju vrata, za njega je u gostioni posebna soba, soba za muže, u kavanu nesmije ni priviriti....

.... Ima kod nas ljudi do kojih se mnogo drži, koje mnogo poštuju kao velike rodoljube i nacionaliste, a koji su samo po tom došli na glas kao takvi, jer znadu krasno govoriti, jer drže lijepe govore o nacijonalizmu, dugačke zdravice domovini i jer svakoga drugoga proglašuju izdajicom, koji ne misli kao oni...«

(Dr. Đuro Basariček u knjižici: »Konac jedne laži« str. 50, 51 i 69).

»Dosad se je seljak zadovoljio time, da je prihvaćao predodžbe, nazore i ideale gradskoga društva, prilagodivši ih svojim prilikama. Ali danas je došao tako daleko u svom duševnom razvoju i u socijalnom osvještenju, te je sposoban,

da se lati vlastite interpretacije socijalnog razvitka i da postavi ne samo svojem staležu, nego i cijelome zapodno-evropskome društvu novi socijalni ideal, povoljan selu i gradu, poljodjelstvu i industriji, pa će tako teorijski i praktično naznačiti put, kojim će ljudstvo izaći iz današnje gospodarske i moralne krize.

(Ing. A. Paleček u knjizi: Ruralismus v literature a sociologii str. 10—11).

»..... Kakva će biti narodna sudbina, kad seljak odlučni faktor države, ne bi imao aktualne književnosti na visini vremena? Očita je dakle potreba ruralizma, potreba seljačke književnosti , pa seljaštvo treba da i u književnosti postane aktivni subjekt od prijašnjeg pasivnog objekta. Ruralizam, seljački kulturni i književni pokret, značio bi dakle ujedno i posljednju fazu oslobođenja seljaštva, njegovo duhovno oslobođenje pored političkog i ekonomskog.....«

(A. H. Žarković: »Književni ruralizam u Češkoj« str. 3)

»Međutim takove knjige koja bi govorila o tom krvavom i teškom životu našega malog čovjeka onako kao što to govore djela jednog Jack Londona ili Sinclaira o životu bijednog tvorničkog radnika, nemamo, a ako imademo, to je sve neznatno, a u većini — to nije vjerna interpretacija tog života niti njegova istinska slika. Mi imademo bilioteke i bibliotečice koje kite svoja izdanja engleskim platnom i pozlaćenim slovima, a sadržaj je tih knjiga daleko od narodne duše, (prevodi!) i ona ga ne može razumjeti, pa prema tome ni prihvatiti, kao što ga u ostalom niti ne prihvaća. Kod nas se često izdavaju knjige, a da se ne zna za koga se izdavaju i zbog čega zapravo, osim možda ako se ne izdavaju zbog nekog merkantilnog efekta. Književnici su neplaćeni i siromašni (a nogometašima se daju masne dnevnice) uza to često pritisnuti diktaturom urednika-izdavača, kojima se moraju ili pokloniti, ili — svoje rukopise zaključati u ladicu, da tamo leže godinama... Postoji zbrka pojmova, postoji »aristokratizam« i snobovska naduvenost u mjerenju čitačkih klasa; postoji diletantizam pod maskom »genijalnosti«, postoje konjunkturistički apetiti, lažljivi socijalni borci i farizejski nebesko-anđeoski pjevači i ljudi se laktaškim sposobnostima,

pred kojima pravi talenti moraju u pozadinu. Manjka odlučna riječ i junačka ruka sa metlom za čišćenje. Zbog toga je mnogo pljeve a malo zrnja, zbog toga je naša književnost »elitna« i »učena« i »doktrinarska«, a nije onakova kakova bi trebala najširim slojevima našeg hrvatskog naroda. I zato na selu dominiraju molitvenici i Glasnici Srca Isusova i još gdjekoja Matičina i Jeronimska knjiga i to je sve. I luksuzno urešene knjige snivaju nerazrezane po salonima i zaboravljenim, zaprašenim bibliotečicama. I takovo je stanje bilo jučer i takovo je danas».

(Ivo Balentović u »Obzoru« od 24 listopada 1935).

»Razlika između ranijeg odnosa seljaka i plemstva i novog odnosa seljaka i birokracije bila je samo u tom, što se novi vladajući sloj obnavljao sa sela, čime započinje socijalna tragedija prelaza seljačkog djeteta u kaputaša... Seljačko dijete dolazeći u grad svršavalo je škole, vršeći poslove prezrenog služinčeta u gospodskoj kući i odgajalo se je mnogo više za poslužitelja, nego za budućeg narodnog inteligenta.

Tako se je u tom seljačkom djetetu već od rane mladosti razvijao duh prezrenog i pokornog služinčeta i on je kasnije po svršenim školama ulazio u život izobličena srca i izobličene savjesti. Surov i ohol prema nižemu, podlac i puzavac prema pretpostavljenome, cinik prema svakom idealu bio je vezan dušom i tijelom uz komad hljeba i komad šapuna, koji mu je davala vlast. Nesposoban po svom školovanju za samostalnu privredu, bio je potpuno ekonomski zavisan od vlasti i vršeći u interesu aristokracije i dvora, dužnost protiv svog vlastitog seljačkog naroda, počeo je da živi životom političke amfibije, dišući istodobno i na škrge i na pluća.

Inteligenat je bio biljka odsječena od svoga korjena odvojen od sela i ne poznavajući selo, pa ne osjećajući čak ni želje, da ga ikad upozna. I njegovo opozicionarstvo dolazilo je od neprestane brige za prestiž i položaj, on u svom političkom otporu nije nikada ni vidio živu Hrvatsku u kojoj strada i propada seljak i raseljuje se u Ameriku. On je što više kao činovnik, advokat i bankar s najvećom ravnodušnosti gulio i upropaštavao toga živog hrvatskog čovjeka seljaka i stvarao neku Hrvatsku za sebe, izvađenu iz prašine arhiva i sastavljenu od starih povelja i artikuluša nagodbenih i pro-

tunagodbenih. Hrvatsku, u kojoj se neprestano motaju historijski velmože i plemenitaši s madžarskim kalpacima na glavi i odjevenu u gala odore presvijetlih iz pete dijetenklase. U narodnom otporu čuo se vrisak grada za prestižem dostojanstva i neke umišljene civilizacije, kojoj popapučeni opanak i nije nikada znao pravo značenje, jer nije umio kao mitološki Antej, da pritisne svoja prsa na seljačku grudu i iz nje crpi sokove zdravog narodnog kulturnog razvitka. Daleko od toga da shvati prave vrijednosti civilizacije pretpostavljao je u umjetnosti i literaturi inu imitaciju makar i grubom primitivnom stvaranju. Selo je ulazilo u književnost samo u nekoj sladunjavoj poeziji o dražesti ladanja, u vidu šarenih razglednica, kako bi se moglo prikazati i svako drugo selo na svijetu, talijansko ili švicarsko. A na tom selu idilične ljepote, kako ga je gledao inteligenat, trajao je vrisak za hljebom, za slovom, za životom dostojnim čovjeka, vrisak Kovačićevog Mučenika, koji moli milost od hladnog vjetra sjeverca, pošto su mu seoska gospoda opljačkala i opustošila kuću. Taj vrisak sela grad nije nikada razumio, a selo nije nikada moglo imati osjećaja za vrisak povređenog prestiža koji je dolazio iz grada i često puta naličio nemoćnom cmizdrenju razmažene djece. Selo nije moglo razumjeti praznu historijsku lakrdiju grada, a grad nije nikada vidio stvarnu dramu sela, u kojem se stvara i strada, i od kojega grad živi . . .

(Iz predavanja g. Krešimira Kovačića, o temi: »Grad i selo u književnosti Ante Kovačića«, održanog na radiju dne 8 septembra 1935. Vidi »Novosti« br. 256 od 14 IX 1935)

*

Promatrajući prigodom izdavanja ove knjige prilike oko nas, mi smo sa žalošću morali ustanoviti da su navodi ovo nekoliko ljudi istiniti, i da između sela i grada postoji jedan veliki jaz i nerazumijevanje . . . . Ili možda, koristoljublje na jednoj a bijeda na drugoj strani i govoreći sa sela u nama je želja da se to popravi; a to nam je i cilj!

Zagreb, mjeseca srpnja 1936.

Sabolić Ivan

U ovoj knjizi sarađuju:

BELČIĆ JOSIP (Peteranec, Podravina)
BETLEHEM STJEPAN (Peteranec, Podravina)
ČAĆE IVAN (Vodice, Dalmacija)
GALEKOVIĆ JOSIP (Mraclin, Turopolje)
GAŽI FRANJO (Hlebine, Podravina)
GAŽI TOMO (Peteranec, Podravina)
GENERALIĆ IVAN (Hlebine, Podravina)
KOVAČEVIĆ TUNA (Kukujevci Srijem)
MANDIĆ MATO (Gradište, Srijem)
MATOČEC MARA (Korija, Podravina)
MRAZ FRANJO (Hlebine, Podravina)
PAVLEK MIHOVIL-MIŠKINA (Gjelekovec, Podravina)
RESTEK ZDRAVKO (Volavje, Žumberak)
SABOLIĆ IVAN (Peteranec, Podravina)
STUPARIĆ MIJO (Vidrenjak, Moslavina)
ŠARIĆ STJEPAN (Lovinac, Lika)
ŠENIČNJAK MARKO (Stara Subocka, Posavina)
ŠIMIĆ FILIP (Bijela Stijena, Slavonija)
VIRIUS MIRKO (Gjelekovec, Podravina)
VUČINOVIĆ FRANJO (Petrovina, Žumberak)
VURIĆ SLAVKO (Kozinščak, Posavina)

BELČIĆ JOSIP:

KOSAC MIŠKO

Životopis:

Rodio sam se 19 prosinca 1906. god. u selu Peterancu, gdje i sada živim. Potičem od seljačkih roditelja. Moji predji bavili su se zemljoradnjom i drvodjelskim zanatom, čemu sam se i sam posvetio.

Svršio sam pet razreda osnovne škole, dok zanatsku školu nisam polazio.

Nešto poslije ostavila me majka — preudala se. Ostao sam sa starim očevim roditeljima, koji su se nalazili na kraju svojih snaga.

Izlaskom iz škole, sa navršenom trinaestom godinom, upregnut sam u posao. Slobodno vrijeme posvećujem knjizi.

1924 godine umire mi baka — kućanica. Iste godine, zbog kućanstva, silom prilika — sa osamnaest godina — ženim se.

U potrazi za knjigom, željan znanja, pridružujem se prijateljima i osnivamo u jesen 1925 godine knjižnicu, koja danas stoji na zamjernoj visini.

1926 godine umre mi djed. Ostajem sam sa ženom.

1927 godine služim kadrovski rok od devet mjeseci u Skoplju.

Čitao sam nešto domaćih i nešto stranih pisaca. Čitao sam uljepšano prikazivanje života. Tek kasnije sam shvatio da je to lažno i da je mnogo toga u knjigama uljepšano, napose prikazi sela, koji su daleko od stvarnosti.

Od starijih pisaca volio sam i volim i danas Tolstoja. Od domaćih pok. Antuna Radića.

Od novijih pisaca domaćih i stranih volim čitati one, koji obradjuju život onakav kakav jest: stvaran, surov i neuljepšan; koji zadiru u savremene probleme, čije bi rješenje donijelo pravdu i bolji život svim ljudima.

Sa takovim ciljem i željom počeo sam i pisati. Ali to se i ne može zvati pisanje. To su pokušaji da našem narodu u izgradnji njegove sreće, donese čovjek bar koje zrno pijeska. No mnogi staju takovim pokušajima na put.....

K O S A C M I Š K O

Ponoć je. Oblačna lipanjska noć. Tišina. Selo spava, spava dubokim i teškim snom. Malo se spava u ovo godišnje doba. Tek nekoliko sati. Sad su najveći seljački poslovi: košnja, sušenje sijena, kopanje i ogrtanje kukuruza. Svi ti poslovi lakše bi se obavljali redom da ih često ne ometaju kiše. Doduše, kositi se može i kad kiši, ali kako sušiti? A ni kukuruz se ne može okapati i ogrtati blatom. Zato se za lijepih dana radi ropski od zore do mraka, da dršću sve žile na tijelu. Trave se kose još za rose, jer kad sunce prigrije kositi je znatno teže.

Te lipanjske noći ustao je gazda Tomo već prije ponoći i izašao u dvorište u gaćama i košulji, sa pregačom na sebi i pošao u staju da spremi konje. Zatim se uputio u štagalj, da izvuče kola i probudi kosca Miška, siromašnog seljaka iz Međumurja, kojeg je sinoć pred mrak najmio za košnju i doveo ga u štagalj na spavanje.

Miško će kositi kod Tome za 5 dinara do zajutarka... I baš zbog toga ustao je danas gazda Tomo tako rano, samo da za tih pet dinara Miško što dulje kosi i što više pokosi. Makar je bila tama kao u rogu, ipak to nije Tomu ništa smetalo....

Otvorio je vrata od štaglja i zovnuo Miška imenom.

— Evo me, čujem, — odazove se Miško.

Potom se začuje šuštanje stelje i dok je gazda Tomo izvukao iz štaglja kola, izmilio je napolje i Miško. Tomo je uprezao konje, Miško je metao na kola još sinoć pripremljeno oruđe. a u to je izašao i Tomin tridesetgodišnji sin Franjo s košarom jela, koju je spremio u kola. Popeli su se na kola, otac je otvorio ljesu i kola krenuše.

Put do livade trajao je više od jednog sata. Kosci su

drijemali, a konji osjetivši, da uzde nisu napete, pođoše laganijim korakom. Nečujno po mekanom, blatnjavom poljskom putu odmicala su kola. Od vremena do vremena prenuo bi se iz drijemanja Franjo, prekidajući tišinu noći povikom: »Lisa, Cuza, ajde!«

Stigoše do livada, koje su se zvale »Berek«. Tama je bila tolika da jedva jedvice nađoše svoju livadu. Nekoliko puta stali su i na tuđima, jer su mislili da je to njihova. Gazili su rosnom travom tražeći livađu. Trebali su čekati, dok je malo svanulo, jer je bilo nemoguće u tami kositi.

Kada su ispregli kobile i povezali ih za kola u koja su bacili svježe nakošene trave zataknuše brusove za pregače, dohvatiše kose, naoštriše ih i sad stade svaki pred svoj otkos.

— Ja ću biti zadnji, nisam baš ni zdrav — javi se odmah Franjo.

Miško je šutio. Znao je iz iskustva, što znači biti kosac na prvom otkosu, ako ga drugi kosac, u ovom slučaju gazda, hoće i može izrabiti. Znao je da će ga tjerati da pošteno zaradi ovih pet dinara. A gazda Tomo to i može, jer on je ljudina, i ako nešto preko pedeset godina, ali zdrav kao bik, rumen u licu, dok je Miško ostavio svoju snagu što na frontama prošlog rata, a što prodavajući se danas jednom, a sutra drugom, kao i danas do zajutarka za ciglih pet dinara.

— Da li ćete vi Miško na prvi otkos ili ja? — oglasi se gazda Tomo.

I ako mu Miško nije jasno vidio lice, osjećao je i razumio po glasu, kojim su izgovorene gornje riječi, da je on određen na prvi otkos.

— Ja ću na prvi — istisne poluglasno Miško, zakorači i zahvati kosom travu.

— U ime Božje! — izusti gazda i zamahne kosom iza Miška. Franjo se priključi.

Kosci odmicahu bez riječi. Čulo se samo siktanje oštrih kosâ i od vremena do vremena zveket kod oštrenja.

Pristizali su i drugi kosci na susjedne livade. Jedni kolima, drugi pješke. Danilo se sve više. Oblaci, koji su plovili jutarnjim nebom, razrijedili su se. Izašlo je sunce, toplo lipanjsko sunce, a kad je već dobro otskočilo, bila je polovica livade pokošena.

Odavno su kosci na drugim livadama zajutarkovali, odavna je Miško osjećao glad, ali gazda Tomo je još uvijek nastavljao posao .... Tek kad je sunce dobrano otskočilo sjeti se gazda Tomo, da bi bilo vrijeme poći na zajutrak, pa pozove sina i Miška.

Miško otare kosu. Oči mu zalijevao znoj, košulja mu se lijepi na leđima. Od gladi kvrčila mu se crijeva. Iscrpljen, sumornim pogledom mjerio je livadu. Usne mu se rastegoše na bolan osmjeh. Ocjenjivao je pogledom ..... Jutro i pol. Kod pogodbe bila je točno za polovicu manja. Gazda je rekao: — Tri četvrtine jutra, trojica do zajutarka, dobit ćeš pet dinara! — Vidio je da je i danas kao i bezbroj puta prevaren u površini, no nije rekao ništa. Samo umornom rukom otare znoj s čela.

Posjedaše oko plahte prostrte na zemlju. Franjo vadi iz košare jelo, gazda Tomo žutu ljekarsku bočicu od dva decilitra i dade ju Mišku riječima:

— Na, pij, obećao sam ti sinoć kod pogodbe i rakiju.

Miško uzme bočicu, gutne i kiselog lica vrati bočicu gazdi. Nije pio ni gazda ni Franjo, već su obadva samo nukali Miška da pije. Miško je svaki put zahvalio i otklonio.

Nije htio da pije jer su mu dali »plaviš« t. j. ono, što kod pečenja rakije posljednje curi iz kotla. Mišku su zasuzile oči. Bio je povrijeđen u dnu svoje duše. Najrađe bi bacio bočicu sa tom tekućinom gazdi u glavu i pobjegao bez jela i bez plaće.

Počeli su jesti.

Kiselo mlijeko ne može se reći da nije dobro za žeđ, ali kao krepka hrana za ovako težak posao — preslaba. Miško nije dizao pogleda sa posude s mlijekom, dok je ni-

su ispraznili, zatim je svaki pojeo komad pogače i zajutrak je bio svršen.

Miško bio je kosac na glasu; selo se otimalo za nj. Dolazio je u podravska sela godinama i upoznao je mnoge ljude. Bilo je i takvih, koji su mu nanijeli mnogu nepravdu, uvredu i poniženje, no on se nije ljutio; zaboravljao je i praštao.

Tako je bilo i sada. Vidio je, da se Tomo ne drži pogodbe i da ga želi izrabiti, no on je šutio i nastavljao posao s Tomom i njegovim sinom.

Mnogo zla mu je nanijeto, mnogo uvreda, mnogo poniženja i on je sve to izdržao, zaboravio i oprostio. Jedno je što ga uvijek boli, guši, što mu pali mozak: da on uvijek kod ljudi vidi, čuti i osjeća ono prokleto mjerilo kojim sav narod, osim malog izuzetka, mjeri svakog čovjeka po imetku, samo po imetku i bogatstvu, a nikada po znanju i poštenju.

Miško je često mislio: — Koliki su prezreni zbog toga mjerila, koliki vrijedni ljudi, koji koriste društvu su samo zbog toga prokletog mjerila onemogućeni.

Ovakove i slične misli podilazile su Miškovu dušu nakon spoznaje, da je on čovjek drugoga reda, kojeg treba dobro izrabiti, a slabo hraniti. A ta spoznaja bila je za njega teška i bolna.

Miško je pušio, pogled upro u zemlju, a u duši proživljavao strahovitu buru. Nije ni primijetio da su gazda Tomo i Franjo ustali. Njegove misli odnijele bi ga dalje — no gazda Tomo ga zovnu.

Ustao je i mehanički prihvatio svoju kosu, jer je opazio da već obojica drže svoje kose u rukama. Pomislio je da se spremaju kući i zakoračio je prema kolima.

— Nije velika doba, pa bi mogli kositi još nešto, — rekao je gazda Tomo i ne ogledavajući se dalje na Miška podje na nov otkos, a Franjo za njim. Miško nije znao što da učini nego podje za njima usprkos toga što se pogodio da će kositi samo do zajutarka. Mislio je da će mu gazda ipak nešto nadoplatiti.

Stadoše istim redom na brazde i počeše kositi. Franjo nije dugo kosio. Tužio se je da ga nešto u leđima probada i otišao je leći na kola.

Sunce je već bilo visoko, sipajući svoje žarke zrake na livade. Topla jugovina lagano je raznašala opojni miris isparene trave. Kosci sa susjednih livada odoše kući zbog vrućine da dođu poslije podne sakupljati sijeno u plastove. Samo gazda Tomo i Miško, mokri od znoja udaraju po suhoj travi na kojoj su i zadnji tragovi rose već odavno nestali. Nove brazde nastaju sporije, dvije po dvije, jer se Franjo odmara.

Iz sela začuo se glas zvona. Podne. Miško i nehotice stane.

— Samo tjeraj, to zvoni mrtvome. Neko je umro. Nema više nego jedanajst sati, — reče gazda Tomo.

Miško je nedvoumno i jasno čuo da zvoni podne, ali je šutio. Kosili su tako dugo, dok nisu pokosili svu livadu, ali podne nije drugi put zvonilo. Miško nije htio da to gazdi spomene i samo je mahao kosom. Napokon su svršili.

Upregnuvši konje, spreme kose i posjedaše na kola te krenuše kući. Kada su bili oko prostrtog stola za objedom, Mišku pade oko na zidni sat. Opazio je da su prošla tri....

Objedovali su. Posna hrana: mlijeko i sir. I jednom i drugom oduzeta mast. Miško je vidio u dvorištu puno peradi, vidio je, da ta kuća ima svega. A eto vidio je i njihovu škrtost.

Gazda Tomo pozove svoju ženu Klaru i zatraži da donese komad slanine za Miška.

— Ti si luđ čovjek, ti si bezvjerac, pogan! Znadeš li šta je danas? — okosi se Klara na muža.

— No ženo, — blagim i pokornim glasom će Tomo, — čovjek je teško radio, trebao bi ipak nešto krepkije hrane.

Klara je digla galamu. Izgrdila ga na pasja kola. Miš-

ku postane neugodno i da prekine prepirku rekao je da je zadovoljan i sa onim što je na stolu.

— Tako je, vi ste pravi čovjek i pravi katolik, kad ne ćete danas meso, — pohvali ga Klara.

— A što je to danas? — upita Miško znatiželjno gazdaricu, — kakav post?...

Klara ga odmjeri nimalo umiljatim pogledom i zaviče:

— Kvatri! Post, da nam dragi Bog dade dobre svećenike!

Miško nije mogao a da ne rekne:

Postio sam za sve zle ljude i radi svih zlih ljudi kroz četiri godine svjetskog rata, a ni prije ni poslije nisam se pošteno najeo.

Klara se ugrize za usne i izađe napolje.

Nakon jela gazda Tomo uđe u sobu po novac, da plati Mišku. U tili čas se vrati sa novčarkom u ruci iz koje izplati Mišku pet dinara. Miško se nadao da će mu gazda Tomo platiti nešto više, ali se prevario. Tomo mu isplati poslije objeda samo pogođenih pet dinara.

Miško se zagleda u izbrojenih pet komađa po jedan dinar i protrne.

— Gazda, to je malo. Otišao mi je cijeli dan, a mi smo utanačili pet dinara samo do zajutarka! — izusti poluglasno Miško.

— No, no, i to je pošteno. Vi ste dobili svojih pet dinara, a što ste ono malo dulje kosili, dobili ste objed, a bolje vam je i pet dinara nego badava sjediti.

Miško nije znao što bi odgovorio. Bez riječi pokupio je zarađeni novac, kosu i ispao na ulicu. Idući prema onom mjestu u selu, gdje on i njegovi siromašni drugovi prođaju svoju radnu snagu osjećao je u svojoj duši bol i nepravdu, ali nije proklinjao gazdu Tomu, nego ga sažaljevao.... Proklinjao je samo onaj izvor iz kojeg se gazda Tomo i druge Tome napajaju... Jer Tome ne znadu za rane kosca Miška i njegovih supatnika, koji se zbog siro-

maštva prodaju za pet dinara na dan. A kad bi i znali ne bi htjeli vjerovati, dok ne bi stavili ruku svoju na ranu, na krvavu ranu bijede i neimaštine.....

Sažaljevao je Tomu, u čijoj duši nijesu našle plodno tlo velike riječi: čovječnost, pravda i poštenje.

MRAZ FRANJO: Dološčakovi orjo

BETLEHEM STJEPAN:

NESREĆA U ILIJINOJ KUĆI
PRVE GODINE

Životopis:

»Rodio sam se u podravskom selu Peterancu, dana 9 kolovoza, godine 1897, od roditelja seljaka.

Svršio sam pučku školu u rodnom mjestu.

Po svršetku pučke škole radio sam kod kuće na gospodarstvu. U vrijeme, kad su dopuštali poljski poslovi, posudjivao sam knjige za čitanje od «Pučke knjižnice», koja je postojala u selu. I tako sam pročitao sve stare domaće pisce. Zanašao sam se njihovom romantikom, s njihovim prikazom sela — sela u kome sve miriše po ružama, rosa se pretvara u drago kamenje, ptice pjevaju divne pjesme, a seljak uz Božju pomoć pjeva kod svog rada. — Zanesen »divotama« tako opisanog sela, razočarao sam se u stvarnosti, kad sam susretao suseljane na njihovom radu — ne sa sazivom Božje pomoći — ne sa pjesmom — već sa kletvom na ustima....!

Prosto mi je neshvatljivo bilo — kako »učeni« ljudi gledaju na život sela, a seljaci niti vide, niti mare za te »ljepote« sela — opisane u gospodskim knjigama.

Tako sam rasao kao u nekoj magli, razmišljajući i tražeći gdje je istina: — u knjigama ili u mome selu.

Moje traženje istine prekinuo je svjetski rat, jer sam bio unovačen 1915, a nisam još bio navršio ni osamnaest godina....! Dodijeljen sam bio tehničkoj trupi. Poslije svršenih regrutskih vježbi bačen sam na rusku frontu.

Vojna disciplina stvorila je od mene stroj, koji se je vukao tri godine po frontama i kao ranjenik po bolnicama. — Misli su mi letjele k slamnatoj kućici u kojoj sam se rodio; k starim šezdesetgodišnjim roditeljima, koji su othranili nas četvero: brata, mene i dvije sestre; — letjele su k bratu, koji je pao u rusko zarobljeništvo u proljeće 1916.

Svjetski rat je prošao. Vratili smo se — brat iz ropstva, a ja s fronte. Vratili smo se na gospodarstvo, koje je straho-

vito stradalo za vrijeme rata zbog nedostatka radne snage. Prihvatili smo se rada, a ja sam u medjuvremenu nastavio sa čitanjem. No sad mi je mnogo teže bilo doći do knjiga, jer je svjetski rat prouzročio raspad naše »Pučke knjižnice«.

Mnogim čitanjem i opažanjem u selu došao sam do zaključka, da je selu najpotrebnija prosvjeta. — Osnovali smo drugu knjižnicu. — Opet sam imao na izbor knjiga od naših starih i novih pisaca. Osim toga naša nova knjižnica imade mnogo djela od stranih, većinom novijih — stvarnih pisaca, koji prikazuju grad u stvarnosti. No na žalost nisam nailazio, ili vrlo rijetko, na pisce koji bi opisivali selo onako, kakvo to selo u ustinu jeste. To mi je manjkalo, ali sam zato promatrao selo.

Želja za znanjem dovela me godine 1932/33 u V. muški tečaj »Seljačkog Sveučilišta« u Zagrebu. — Nakon polaska tečaja počeli su mi se bistriti zbrkani pojmovi. Opazio sam strahovitu močvaru sela — punu poroka, izrabljivača i nametnika, a to me je potaklo da i ja napišem koji stvarni prikaz hrvatskog sela. A želja za znanjem — za upoznavanjem duhovnih pravaca, koji se medjusobno bore u svijetu, postala je još jača«.

NESREĆA U ILIJINOJ KUĆI

Usred sela ozvanja pastirski rog. Njime pastir upozorava gazde, da tjeraju krave iz staja. Otvaraju se obori, škriplju ljese i krave mučući izlaze na put, gdje ih dočekuje skupni pastir pucketajući bičem i od časa do časa trubeći u svoj rog. Susjedi dovikuju jedan drugomu »dobro jutro« i izmjenjuju po koju riječ.

Pred kućom Martinčića zatrubi pastir jedamput, dvaput, triput, no Ilijin se obor ne otvara, ne izlazi njegova Cidra. Pastir se u čudu okrene najbližoj Ilijinoj susjedi, koja je već istjerala krave na ulicu i zapita:

— Kumo Jalžo, što je s gazdom Ilijom, da ne pušta svoju kravu? Nije valjda zaspao?

— Nemoguće je da bi on zaspao — odgovara Jalža, pošavši prema dvorištu gazde Ilije.

Došavši do dvorišnih vrata, uzdigne se na nožne prste, protegne vrat da može zaviriti preko plota u dvorište. Ne opazivši ništa, otvori vrata i uđe.

Pastir zatrubi još jednom i ode dalje, tjerajući krave uz povike: na Mala, na Šara, Bimba na ....

*

U Ilijinoj kući nije se spavalo čitavu noć. Sinoć, kad je došao sa ženom i djecom s polja umoran od rada oko okapanja kukuruza, osjetio je kod hranjenja, a još više kod napajanja, da Cidri nešto nije pravo, jer nije htjela uzimati hranu ni vodu. Kod muzenja dala je mnogo manje mlijeka, nego obično. Po svima ovima znacima zaključi Ilija, da je krava bolesna.

Svoju bojazan saopći ženi, koja odmah udari u ku-

kanje. On je umirivao govoreći, da možda nije ništa opasno, trljat će je, a ona neka skuha trine i kamilice, pa će to ulijevati kravi u zube. Troje njegove djece sakupilo se pred vratima staje, da ustanove, što su se to roditelji zabrinuli. Najstariji, momčić od šest godina, brzo shvati, o čemu se radi. Šapčući priopći četirigodišnjoj sestrici i braci od tri godine, da je Cidra bolesna — nešto joj fali.

Mališan od tri godine stane tepati:

— Cidu boji, Cidu boji!

Otac pogleda mališana i suze mu navru na oči.

Kad su djecu spremili spavati — i to sve troje u jedan krevet — muž i žena dali su se na posao oko krave. Trljali su je, ulijevali napitak od kamilice i sve moguće pokušavali, da joj olakšaju bolest.

Stari konj, Lisak, jedini sudrug kravice u staji, promatrao je tu gazdinu muku oko Cidre, katkad strugajući kopitom po podu od ilovače. Udarci kopita muklo su odzvanjali budeći u Ilijinoj podsvijesti uspomene iz prošlosti. Naročito mu iskrsne pred očima prošla godina, kad mu je obolila žena. Prije ženine bolesti imao je u staji uz Lisaka dvije krave, koje su mu hranile obitelj i još su odbacivale po koji dinar za mlijeko. Računao je nešto prištediti od toga, da priklopi utršku za Lisaka, pa da kupi mlade konje. Sve te osnove razbila je bolest ženina. Njegova druga krava, po imenu Šarava, otišla je na liječnika i lijekove, a ostala mu Cidra, jedina hraniteljica njegove djece. Od same pomisli, da bi Cidra mogla poginuti, ježila mu se kosa na glavi. Ne, Bog je pravedan, ne će ga još i time kazniti. Nema ni zašto, moli mu se, ide nedjeljom u crkvu, tuđe ne dira — ukratko — po odredbama Božjim.

Trljajući kravu, ustave mu se ruke pod utjecajem teških misli. Žena opazi, da se nešto teško zbiva u muževljevoj glavi, pogleda ga i ko munja joj sijevnu misao, da kravi nema pomoći. Usne joj zadršću.

— Uginut će.

Na ženine riječi Ilija se trgne iz svojih misli, pogleda ženu i kao oštra strijela usadi mu se u mozak posljednja

njezina riječ: »Uginut će«. Ta riječ odjekne u njegovoj glavi razmišljanjem, kojim i kakvim sredstvom da pomogne kravi. Ništa mu se nije činilo podesnim. Najednom mu se misao ustavi na veterinaru, no druga misao izbriše to — nemaš ga čime platiti. Prošle godine odnio ti je liječnik Šaravu, a čime sada da platiš? U kući dinara nemaš. Lisaka staroga prodati ne možeš! Čime bi obrađivao zemlju? Pa da ga i prodaš, ne bi za njega dobio ni toliko, koliko bi stajao sam veterinar, a otkud za lijekove!

Nit njegovih misli prekine žena:

— Pozovi kuma Đuku Barišinog. On se razumije u bolesti.

— Imaš pravo. Čim svane, pozvat ću ga — odgovori Ilija.

U mučnim mislima i radu oko krave prošla je noć. Kroz male zamusane prozorčiće stale se probijati sunčane zrake poigravajući na neravnom zidu. Ilija se otputi po kuma Đuku, a žena pođe opremati svoje mališane i u kuhinji nešto zgotavljati za zajutrak, jer će kum Đuka, prozvan »seoski vrač«, trebati nešto založiti.

Gazda Ilija se brzo povrati s Đukom glasno govoreći i lamatajući rukama. Đuka je katkad kimnuo glavom, većinom je šutio i zapravo se nije znalo, da li je to kimanje odobravanje ili zabrinutost nad znacima bolesti.

*

Došavši u staju, priđe kravi, uhvati je za rog, za uho, važno zatrese glavom i progovori:

— Dragi kume, mislim, da je kravi krv nasjela. Evo uha i rogovi su joj hladni kao led. Ta bolesna krv bi joj se morala pustiti, pa da vidiš, odmah će joj biti bolje.

Uto je stupila u staju Ilijina žena, pa oboje u jedan glas zamole kuma da to smjesta učini.

— Hm, dragi kume i kumo, teška vam je to stvar. Vidite, kako sam nedavno nastradao kod Ive Lukića. Obolila mu junica, pozvao mene i ja mu sve lijepo uređim

oko junice, a on ni da bi: hvala. No iz toga se izlego još veći vrag. Netko je šušnuo u općini da sam ja izliječio Ivinu junicu pa znate kakva su gospoda. Pozvali Ivu u kotar, ispitivali ga, i čovjek na kraju priznao, da sam mu ja junicu izliječio. I što mislite — mene globili, jer da se bavim nadriliječenjem. Meni je doduše zato Ivo dovezao drva iz šume, ali kad sam mu spomenuo, da bi morao i globu platiti, objesio je nos. Tako vam je to, čovjek pomogne, a ni od koga ništa ne dobije, pa ni zahvalnosti.

— Dragi kume — udare u jedan glas Ilija i žena. — Ne bojte se vi ništa. Pomoći ćemo vam mi nešto rukama, a i na Lisaku ćemo vam privesti, što će vam trebati. Novca doduše nemamo, ali pomoći ćemo vam. Što se tiče kakvog ispitivanja, šutjet ćemo kao grob, samo pomozite, kume!

— No, kad me tako molite, učinit ću sve što mogu, ali ne uspije li, nisam ja kriv. — Bogu je sve u rukama!

Kum Đuka se stane spremati za »operaciju«. Potraži rukom nož u džepu i kad ga je našao, otvori ga, stisne kravino uho i zareže. Krv navre preko noža. Krava potrese glavom, nož odskoči od uha i oštricom udari u lijevu Đukinu ruku.

— Uh .... vrag te — protisne Đuke.

— Što je, kume? — upita Ilija.

— Ništa, ništa. Malo sam se šklocom piknuo — odgovori zapitani.

U to se začu izvana glas roga, što poziva gazde, da puštaju blago na pašu. Ilija se na taj glas trgne, ali ne reče ni riječi. U mozgu mu je lupao i odzvanjao pastirski rog, kao da tisuću vragova bubnja.

Vrata na staji malo se otškrinu, svi okrenu glave prema njima. Na vratima se ustoboči susjeda Jalža otvorenih usta. Konačno protisne:

— Dobro jutro, susjedi! Što je?

— Ah, zlo, susjedo, krava bolesna. Sve zlo na siromaha. I sam Bog ne dijeli pravicu — odgovori Ilija.

— Susjede, nemoj tako — usplahiri se Jalža. Bog je

strpljiv i pravedan, samo mu se treba moliti, pa je i milostiv. Vidiš, tako je obolila i krava Mate Vugrovog, pa je velečasnom dao dva dinara, da u crkvi izmoli dva očenaša i dvije zdravemarije za zdravlje krave i krava je ozdravila.

Ilijina žena saslušala je susjedu s pobožnošću. U duši joj je bilo, kao da je riječ o njihovoj Cidri. I sam Ilija bi se utekao čemu bilo i komu bilo, samo da se povrati zdravlje hraniteljici njegove obitelji. Okrene se ženi, te reče:

— Baro, imaš li dva dinara? Odnesi ih velečasnom, neka izmoli dva očenaša i dvije zdravemarije za zdravlje naše krave.

Kum Đuka tuckajući štapićem po kravljem uhu, nezadovoljno strese glavom, promrmljavši u brk:

— Vraga! Još će i pop biti živinar!

— Ne moraju biti upravo dinari — reče Jalža. — Velečasni rado primaju i sve darove Božje. Mogu to biti jaja ili što mu drago drugo. A ja im mogu odnijeti, jer i onako imam posla na farofu.

Bara brzo ode iz staje, skupi nekoliko jaja i donese susjedi — neka velečasni svojim svetim riječima izmoli kravi zdravlje.

*

Vrući lipanjski dan prolazio je sporo Ilijinoj obitelji. Ilija bi najradije da ga može kojom silom pokrenuti, požuriti, samo da brže prođe, pa da vidi što će donijeti sutrašnji.

Susjeda Jalža navratila se opet poslije podne, da ispripovijedi, kako su je lijepo primili milostiva kuharica i obećali, da će velečasnom kazati da sutra u crkvi izmoli tri očenaša i tri zdravemarije, za zdravlje krave Ilije Martinčića.

U staji je vladala silna zapara i vrućina. Iliji se cijedio mlak znoj preko nosa kapajući na stajski pod.

Došla je noć povećavajući u Ilijinoj duši tjeskobu.
S teškim kravinim disanjem miješali se Ilijini uzdasi.
Noć je prolazila. Obitelj Ilijina u neizvjesnosti i tjeskobi iščekivala je zoru.

*

Svanulo jutro. Vječni putnik — sunce — izgledalo je kao velika krvava lopta, navještavajući stanovnicima zemlje, da će tokom dana padati blagotvorna kiša.

Susjeda Jalža spremala se k misi.

Zazvoni prvi put, drugi put. Svijet je krenuo u crkvu. Pošla i Jalža. Na ulici je stigne sin seoskoga vrača Đuke žureći se, kao da ga vještice nose.

— Koje dobro, da tako naglo? — uzvikne Jalža za njim.

— Zlo, kumo. Ocu na lijevoj ruci narastao crn prišt, pa trčim po doktora.

— Božja kazna — promrmlja Jalža.

Na obzorju od zapadne strane stali se dizati tmasti oblaci, koji su se velikom brzinom približavali. Iz daljine čula se tutnjava groma. Kad je s niskog zvonika zazvonilo po treći puta, počele su padati krupne kapi kiše.

Prispjevši u crkvu, prekrsti se Jalža i stane pobožno šaputati molitve. Moleći ovako pogledavala je ispod očiju sakupljen narod, ocjenjivajući u sebi, kako je tko obučen. Usta su joj neprestano šaputala molitve, dok je misao bludila na kuma Đuke crni prišt i na susjedovu kravu. Prošla je propovijed. Stali se redati očenaši i zdravemarije za ovoga i onoga pokojnika, za nakane ove i one i na kraju dva očenaša i dvije zdravemarije za zdravlje krave Ilije Martinčića. Velečasni završi molenje sa »Slava ocu, sinu i duhu svetomu«.

Narod se počeo razilaziti.

Ilija je kao izvan sebe neprestano trčkao oko krave gazeći po balegi i mokraći ne osjećajući oštri zadah gnoja.

Nada, da će krava ozdraviti, podržavala ga je, da se ne sruši od umornosti.

Napolju je stalo grmjeti i treskati tako, da su zveckala okanca na kući. Kiša zapljušti po krovu, kao da se oblak prolomio.

Prestrašena od grmljavine, dotrči Ilijina žena s djecom u staju.

Krava, kako je ležala počela se protezati, glavu turi pod jasle, zastruže stražnjim nogama i — umiri se.

Obezumljen baci se Ilija na kravu milujući je kao dje čeljade. Usta su mu se trzala.

— Hraniteljice moja, bolje da sam ja uginuo! Tko će mi djecu hraniti?

— Opazivši, što se dogodilo, udari Bara u lelek. I uplašena djeca proplaču. U staji je bio takav plač i kukanje, te je nadjačalo i grmljavinu. Suze Ilijine obitelji miješale se s balegom i s mokraćom.

Naričući i brišući pregačom suze s očiju, istisne Bara suho:

— Ni očenaši nisu pomogli....

P R V E G O D I N E

I

— Jao, jao — pa prve godine. Sam me je vrag na tebe namjerio, bolje bi bilo da se nisam nikad ni udala. Oh proklete, govorile su — ah, i mama mi je govorila: »Vida je pametan, prošao je vojsku, vidio štošta i proživio. Idi, kćeri, za njega, znat će te čuvati«. — Oh proklete babe, tako su govorile: »Čuvat će te, ne ćeš imati djece«, a sad prve godine, — noseća sam. Gori si, bedastiji od

drugih, pa i od samog Imbre Čulića, za kojeg se djevojke nijesu htjele udavati, jer vele da je šiknut, — a gledaj da je pametniji od tebe. Oženio se kad i ti, pa mu žena nije puna kao ja. Zar te nije stid?

To je izgovarala brzo i ispresjecano mlada žena od 17 godina, srednjeg stasa, crna, zajapurena od uzrujanosti, lomatajući rukama prema mužu, koji je obuvao cipele, jer je bila nedjelja.

— Da, ubio ih vrag, koji su me spravili za tebe!

— Šuti ženo, ja ti nisam kriv da si pošla za mene. Nisam ja tebe tražio, već su tvoji snuboci dolazili od proljeća k meni da te uzmem, a nisam te pravo i poznavao. No sad, kako je — tako je, mijenjati ne možemo.

— Šta, moji snuboci da su mene tebi nudili? Tebe, tebe su svaki dan meni nudili!

— Čuješ ženo, ne brbljaj! Prekipjet će u meni, pa ću ti jednu prilijepiti!

— Ti ćeš meni prilijepiti?

Remen iz njegovih hlača poče se kao zmija opletati oko ženinih leđa, jedamput, dvaput, triput, deset puta, mnogo puta.

— Jao, jao, ubi me, ubi, — vikala je Jela.

Na njezinu viku dođe susjed Mato, otvori vrata sobe, stupi naprijed. Razjapi usta, koja se rastegnuše u porugljivi smješak i reče: — Susjede, šta radiš? Nemoj, nemoj, razderat ćeš odjeću na ženi.....

Vide se trgne na glas susjedov jer ga do sad nije vidio, kao ni sve drugo oko sebe. Vidio je samo uska ženina leđa, koja mu je ona okretala, da je udarac remena ne zahvati po licu. Trgnuvši se, klone Vidi ruka s remenom niz bedro.

Jela, izubijana, potrči prema vratima kukajući. Ustavi se na pragu i ponovno poče vikati: — Strela te Božja, ti mene tučeš. Ne ću s tobom biti, daj moje što sam ja ovamo donijela, pa idem....

— Šta? — Ruka, koja je s remenom mrtvo visila niz bedro podigne se kao elektrizirana. Vida automatski ko-

rakne prema Jeli. Ona skoči na dvorište jaučući. Mato pri-đe Vidi, govoreći: — Pa nemoj susjede, danas je sveta nedjelja, a ti tučeš ženu.

— Pusti me na miru. Kao da ti nisi onomad svoju tukao?

Mato ode svojoj kući. Jela je međutim pobjegla u vrt i zirkala kroz plot tiho jecajući. Vida se oblačio, a kad je bio gotov izađe van. Jela je zirkajući kroz plot vidjela, kad je Viđa otišao. Isprebijana i slomljena mislila je o tom, kako bi od njega najradije nekud pobjegla. I svidjela joj se ta misao. Tek kad su vrata na kući zaškripila iza susjeda Mate, dođe polako k svijesti. I opet joj dođe pred oči: — Noseća, oh da nije samo toga. Glup je, oh Bože, zar on ne uviđa kako će to biti teško kod gospodarstva. Tko će raditi na polju, pa u kući ženske poslove i još s djetetom?

Međutim Vida je izašao iz kuće. Ona ga je pratila očima sve dok nije zamakao. Jela izađe iz vrta, uputi se prema kući, pa nasred dvorišta stane. U svijesti joj sjevnu nova misao — liječnik. Da, kazaće Viđi, pa ako... Zabavljena tom misli ode u kuću i stade pospremati. U kuhinji je pripremila objed. Kad je bio gotov Jelu je uznemirivalo što nema Vide. Dušu joj zaokupi neka stješnjenost. Sijevnu joj misao: — Možda danas ne će ni doći? Bože, što si iz mene učinio. Ja moram biti kod kuće, ne smijem ni sa susjedom razgovarati, ja sam robinja muževa, a on ide kud hoće, kad god hoće. On radi šta hoće. A ja?...

Ta misao cio dan nije ju ostavljala, a uveče kad je hranila stoku, natjera joj suze na oči. Naslonila se na vrata staje i gorko je plakala. Nesvjesno je ponavljala: Nema ga, nema.

II

Kad je Vida izašao iz kuće susrete se sa Jožom Batašem. Ovaj mu zavikne: — Hej, Vide, šta je s tobom? Šta se tako kiselo držiš?

— Nisam dobro spavao, pa me nešto boli glava. — A Joža odmah prihvati:

— Aha, znam, mamurluk. Valjda si sinoć negdje dobro potegnuo.

— Ne, nisam. Tako, boli me glava, — branio se Vide. A Joža mu veli:

— Znaš onu našu: mamurluk se špricerom liječi. Hajde, idemo k Miciki.

Njih dva odoše do Micikine krčme. Joža ga je pogledao ispod oka i šapnuo mu: — Idemo, — pokazavši prstom dvokrilna vrata krčme. Vida se trgne od dodira ruke kao iz sna. Pogleda besciljno i mutno na pokazana vrata, te bez ikakove riječi korakne prema njima. Došavši do stepenice sjevne mu misao: — Krčma... Do vraga, krčma je upropastila mnogo ljudi.... Tomu Ivičića, Gašu Lopatića, Marka Veselića, i još mnoge druge. — Ali za tren nestade te misli da ustupi mjesto drugoj. Pred očima mu se pojaviše uska leđa njegove žene, što se previjahu pod njegovim udarcima. Još malo pa bi na glas jauknuo: — Ah, ženo, ženo, zašto sam te tukao? — Zakorakne preko stepenica, Joža otvori vrata, i njih dva uđoše u krčmu.

Vida je osjećao neku gorčinu u grlu, u srcu, u mozgu, u cijelom svom tijelu. Osjećao je strašnu žeđ. Htio je da pije, da se napije, da u alkoholu utopi sve. I sebe, ženu, da, — noseću ženu, kuću, zemlju — cio svijet... Vida naruči politricu. Iza nje dođe druga, a poslije treća. I tako su se redale. Micika im donese karte, te se počeše kartati. Dođe podne, pa eto i večer, a oni još uvijek piju i kartaju. Dođe i novo društvo: Mile, Tošo, Janko pa i Pero, stari vragoljan, sve dobra braća Vinka Lozića. Pilo se je mnogo. I pjesma se je čula.

Vidi se je već smutilo u želucu, glava mu je postala teška. Osjećao je da lebdi u magli. Sve mu se je okretalo ispred očiju: Micika, kobasica, soba, društvo, stolovi... Jedva se nekako dovuče do vrata i poče povraćati. Naprezao se je. Sav iznemogao uputi se kući teturajući.

III

Jela je navečer svršila sav posao u staji i oko kuće i legla u krevet. San joj nije dolazio na oči, a sati su prolazili. Kod svakog i najmanjeg štropota srce joj je zadrhtalo. Misli su se mijenjale strahovitom brzinom. I opet joj iskrsnu misao — liječnik. — Da, kazat ću Vidi, da mi dadne bar 300 dinara pa ću otići do liječnika i sve će biti dobro. — Ta ju misao malo umiri. Gotovo je zaboravila na današnji doživljaj. Satovi su prolazili a Vide nema. Napokon iza pola noći začuje Jela otvaranje dvorišnih vrata. Jela hitro skoči iz postelje, pristupi k prozoru da vidi tko je. Vidjela je teturajuću priliku, kako se približava prema kućnim vratima. I prepozna u toj spodobi Vidu. Bi joj jasno: pijan je. I reče sama sebi: — Ne, neću mu otvoriti.

Opet priđe k postelji, sjede na nju, očekujući šta će se dogoditi. Borila se sama sa sobom: da li da mu otvori ili ne. A Vida je bijesno lupao po vratima. Udarao je šakama i vikao: — Otvori! — Nepomično se je naslonio na vrata, noge su mu drhtale pod težinom tijela. Vido izgubi ravnotežu, stropošta se na prag i udari glavom o vrata. Poče grdno psovati. Hladan zrak je strujao po Vidinoj vrućoj glavi, a to mu je godilo. To ga malo osvježi, te poče misliti. I opet mu žena iskrsnu pred očima: — Oh, Bože, zašto sam ju tukao? — To mu nije dalo mira. Prekoravao je sam sebe. — Ali zašto ona brblja, pa još takve stvari.... Veli da su moji snuboci nudili mene njoj. — I ljutito pljune. Ponovno poče lupati po vratima i ludo vikati.

Napokonraču hod bosih nogu po hodniku kuće. Ključ zaškrinu u bravi vrata. To je bila Jela. Predomislila se je i otvorila mu vrata. Vida uhvati za kvaku, pritisnu vrata, ali ona se ne otvaraju. Pritisnu jače, vrata popustiše i Vida se skotrlja u sobu. Kroz sobu se je prelijevalo slabo svijetlo od petrolejke, koju je Jela zapalila. Jela bez riječi ode u postelju, legne i šuteći posmatrala je Vidu.

Vido se stropošta na stolac te stane izuvati cipele. Prignut, osjetio je u glavi vrtoglavicu, crveni demon vladao je njim. Obuze ga vrtoglavica, prevrnu se sa stolcem na pod, udarivši dobro nosom iz kojeg mu procuri krv. Vida je ležao na podu, strašno psovao — Boga, vraga, ženu i sve što mu je dolazilo na um. Vikao je na Jelu da mu je ona kriva. Ona ga je uprepašteno gledala dršćući.

Teškom mukom diže se Vida na noge, držeći se rukom za stol. Krvavim očima tražio je ženu. Oči mu se sukobiše s njezinim ustrašenim i umornim pogledom. Od tog pogleda još više u njemu uskipi. Osjetio je u sebi neku životinjsku surovost, mušku nadmoćnost, te se stade derati: — Šta, ti predamnom zatvaraš vrata u mojoj kući? Mrcino prokleta! — Divlje nasrne na ženu, koja se je sva skupila pod pokrivaćem. Udarci šaka padali su po bijednoj ženi, bolno su odzvanjali mukli udarci. Vida je lupao, lupao neprestano. Sve dok mu ruka nije smalaksala. A Jela se je onesvijestila. Vido se je malo otrijeznio. Počeo je spoznavati što je učinio. Postade mu žao. Prekoravao se je. Najednom osjeti Vida da mu niz lice cure suze.

Pred očima mu iskrsnu njegovo djetinjstvo, roditeljska kuća, momačko doba, pa i otac i mati. Vidio je pred sobom majku, koja mu govori: — Ženi se sine, što prije tim bolje. — A sad? Ni godinu dana nije mogao sa ženom biti kod roditelja, već navalila žena pa i on da se dijele. Htjeli su biti sami. Mislio je da će se sa ženom u svemu slagati. A ovo se dogodilo danas...

Sjećajući su svega toga plakao je Vida kao dijete. Nije ni primjetio da se Jela osvijestila. Ona se polako obukla i otišla. Otišla je svojim roditeljima.

IV

Drugi dan dođoše kola njezinoga oca i odvezoše njezine stvari. Vida je sve to nijemo gledao ne usuđujući se progovoriti ni jedne riječi. Najzad se okrene i ode k Miciki... U njezinoj krčmi, u alkoholu, tražio je zaborav. I

sutra je načinio isto. Pa i preksutra. I tako iz dana u dan. Krčma je postala jedino mjesto kud je zalazio Vida. A zato je trebalo novaca. Vida je prodavao stoku, sve komad po komad. Pa i livadu je jednu prodao. A za njom i komad oranice, pa i drugi. Najzad, ostade Vida i bez zemlje i bez kuće.

Jela je živila kod svojih roditelja. Neprestano je mislila na to, kako da se riješi ploda koji je nosila Pogotovo sad, kad ne živi s mužem. Ali nije imala novaca za liječnika. — Neke babe u selu rade to jeftinije. A i vješte su. Znaju to one sa nekim sredstvima... Jela se povjeri jednoj babi, koja je izvela tu operaciju... Dobila je otrovanje. Prevezoše je u bolnicu, gdje je u teškim bolovima umrla.

Pokopaše je u selu. Na sprovodu je bilo mnogo svijeta. Bio je i Vida. Skršen, iznemogao i poguren. Zakrvavljenih očiju buljio je oko sebe. Ali plakao nije. Nije mogao. Bešćutno promatrao je obred pokopa.

Poslije pokopa žene su koješta govorile o pokojnici. Vida je čuo, kako je jedna žena prolazeći u grupi kraj njega, drugima govorila: — Ubilo ju je to, što nije htjela imati djece...

Vidi se je mračilo ispred očiju....

GENERALIĆ IVAN: Čordaševa hiža

ĆAĆE IVAN:

MARAŠTINA
DRVA
VIŠNJE I LIST
ZELJARŠTINA
SELJAKINJI
MEĐU DVIJE VATRE
JEKA ZATVORA
ZAR OPET?

Životopis:

»Rodjen sam u travnju 1903 godine u Vodicama — primorskom selu sjeverne Dalmacije. — Moji su se roditelji bavili zemljoradnjom i drvodjelskim zanatom, pa sam i ja oboje primio u nasljedje.

Svršio sam šest razreda pučke škole — zanatsku nisam pohadjao. — Kao sin zanatlije i posjednika, drugovao sam sa djecom bogatijih seljaka i seoskih trgovaca, od kojih su nekolicina nastavila pohadjati školu u gradu. Oni su imali knjiga, a ja želju za čitanjem, pa sam još kao dječak čitao mnogo.

Objavom svjetskog rata ostao sam bez hranitelja; moja je hrana kroz rat bila, u glavnom, divlje zelje.

Kao uvjereni nacionalista, emigrirao sam u sedamnaestoj godini pred Talijanima preko dalmatinske granice u Bosnu i najmio se za radnika u Drvaru, gdje me je »švapski« elemenat teže pritiskao nego Talijani u okupiranom zavičaju. — Poslije sedam mjeseci putujem za Split, odakle na poziv starijeg brata, takodjer bjegunca, odlazim u Grohote na otok Šoltu, gdje ostajem do evakuacije naših krajeva, a zatim kući u Vodice.

Kod kuće bijeda, prouzrokovana ratom, tjera me u Zagreb za zaradom, odakle me bolest, poslije dva mjeseca, prisili na povratak.

1924/25 kadrovski rok kod avijatike u Mostaru, a iza vojske ženidba.

Pjesničkih i proznih pokušaja imam i od ranije, ali pisa-

njem sam se ozbiljnije počeo baviti tek 1933 god. u šibenskim tamnicama. Po izlasku iz zatvora objelodanilo mi je neke stvari »Hrvatsko selo« i »Književni glas«, a u novije vrijeme saradjujem i u »Glasu omladine«.

Hranitelj sam obitelji, na golom dalmatinskom kršu, pa ne dospjevam da se, kao ni ostali seljački pisci, slobodnije posvetim pisanju«.

M A R A Š T I N A

U jesen se kod nas uz obično stolno vino priređuje također i maraština, specijalno vino iz naročitog, sušenog grožđa. Maraština se pravi radi bolesti u kući — ona je okrepljujuće, ljekovito vino — maraština se pravi i radi čašćenja gostiju.

Prije Božića maraština nije zrela za napajanje, od Božića dalje, naši se bolesnici krijepe maraštinom, doduše škrto, jer i u smrti se štedi. Ali se krijepe.

»Dobra riječ i željezna vrata otvara«. Bilo je vrijeme, kad je naša maraština i čelična s lakoćom otvarala, ali tada se je maraština teško dobivala za novac. Ako ste htjeli našeg seljaka uvrijediti, trebali ste mu samo ponuditi novac za maraštinu. Badava ste se mogli napajati do besvijesti.

Vremena su se promijenila. Postalo je teže za bolesnike i za goste. Još i sada se priređuje maraština, šta više, još i u većoj mjeri, ali je sada maraština namijenjena drugoj svrsi.

Kad ljeti kamenice s maslinovim uljem pokazuju dno, kad vinske bačve odzvanjaju muklo prazninom, tada na arenu seoskoga života nastupa maraština. Posredno, neposredno, tajno i javno — u flašama, demižonima i burencetima. Putuje maraština uz cijenu od osam do dvanaest dinara u svima smjerovima i pravcima. Unatrag nekoliko godina bila joj je cijena dvadeset i pet do četrdeset dinara po litri. Gdje je trgovine, ondje je prekupaca, ondje ima i krivotvorene robe. Naša je maraština izgubila na vrijednosti. Šećer i voda, te kojekakva zaslađena prosta vina doprinijela su, da ljudi u maraštinu gube povjerenje.

Maraština se odnosi u grad — prodaju vrše seoske

žene. Seoske žene nose duge suknje, po suknjama se skriva maraština, jer se prodaja na malo vrši tajno. Muškarci ne vrše prodaju, oni ne nose suknje.

Grad ima skupu administraciju, grad pravi troškove, grad pobire uvoz, — uvoznoj tarifi podliježe i maraština.

Na lađama, koje dovažaju seljake u grad, sjede seoske žene, — žene su ščućurene nad flašama i demižonima kao kokoši nad pilićima. — Na pristaništu u gradu stoji pobirač uvoza, — pobirač ima dobro oko — žene imadu vremena — lađe uživaju autonomno pravo, paluba broda je nepovrediva.

Pobirač je nekuđ pojurio za svojom dužnošću — razumljiva stvar: savjesna služba, žene su pojurile sa svojim »pilićima«.

U trafici, u brijačnici na ulici, na trgu, svagdje nailazite na žene, na nuđače maraštine. — »Kao kristal«, »kao med«, »kao zlato«, »kao sunce«, »uzmite«, »kupite«, »potreba mi je«, »ne bih ju prodala kao ni krv svoju, ali treba pûre«, »djeca mi već mjesec dana nisu okusila kruha, uzmite, dat ću jeftino«.

Na gradskom trgu je neka navorana starica, seljakinja, ponudila »dobroj gospođi« tri litre maraštine. Tu su kod nje pod suknjom privezane, u dvije flaše, — fina maraština. Dobra gospođa je također i dobra građanka, ona je od starice zatražila priznanicu plaćenog uvoza — starica je u đobru gospođu gledala s nerazumijevanjem. — Na gradskom trgu stoji službujući redar, — on razumije situaciju. U obližnjem dućanu neka je vrijedna djevojka pretražila staricu: dvije flaše dobre maraštine puzale su niz staričine suknje, dvije krupne suze puzale su niz lice po staračkim naborima. Redaru je bilo žao starice, ali redar je savjestan službenik, — a starica je savjesna hraniteljica svoje gladne unučadi. Redar je odnosio posljednje tri litre staričine maraštine, posljednje oružje staričino u borbi sa životom. Onesviještenu staricu nose humani građani.

Maraština je specijalitet, žarka i okrepljujuća kapljica, ali maraština je izgubila na vrijednosti, jer se trampi za pûru.

D R V A

Ivka je udovica. Ivka ima četvero djece, dvoje magaradi, kolibicu, nešto njive, komadić mršavog pašnjaka i uspomenu na muža, koji je prošle godine, u trideset i petoj godini života, umro od upale pluća.

Sin Joko, koji ima dvanaestu godinu i pomaže majci u kućnim i poljskim poslovima, njeno je najstarije dijete; ostala djeca su tri male curice, a velika Ivkina briga. — Djeca ne pohađaju školu; škola je daleko, od Ivkina zaselka dvanaest kilometara.

Ono pûre i ječma, što zasije na njivi, ne dotječe za čitavu godinu, nedostatak se ispunja naročitim gladovanjem.

Iza muževljeve smrti ostala su joj bila dva vola i jedna kravica. Time se je dalo lakše živjeti: volovi bi uzorali njihovu njivu, a tada bi ih posudili drugome te tako zaslužili pûre i ječma, drva i slame. Krava je davala mlijeka za djecu i odrasle. Sada je pak svega toga nestalo.

Dugovi, koji su ostali iza pokojnoga muža, odnijeli su joj volove; prirez, porez, travarina i drugi nameti, odnijeli su kravicu. Ostalo je dvoje magaradi, sada jedine životinje u kući i to vjerojatno ne za dugo.

Za so, žigice, konac, igle i svijeće, trebalo je priskrbiti koji dinar. Dok je Ivki bio živ muž, radio bi stanovito vrijeme u Primorju, te bi, i ako malom nadnicom, zaslužio ipak toliko da se nabavi najnužnije. — Sada je te

potrebice morala nabavljati sama. Bez soli je bilo osobito teško. Nekoliko je puta, sa komšijama, odlazila u Primorje pa bi na magaradi dovukli nekoliko »vučija mora« i tako zamijenila sô. Ali more je daleko petnaest kilometara — dugi puti — međutim, nužda zakon mijenja.

Njeni seljani rade sa drvima. Nitko u selu nema svojih drva; drva su općinska i državna.

Dvoje magaradi ima, dvoje da pozajmi. Ako proda po pet dinara, dostajalo bi za ono, što joj je najnužnije. — Ali drva .... to je krađa. Šta onda ako je uhvate na djelu? .... Šumu čuva lugar — lugar nosi pušku i toljagu. Isprebijat će je. Zatvoriti. A njena djeca, kako će ona? ... Boji se Ivka raditi sa drvima, ali svakim danom dolazi do spoznaje da je to jedini izlaz.

Noću za gustog mraka, i dok rominja kiša, odlazi Ivka u šumu. Osluškuje svaki šum. Ulomi nešto granja; zasijeće sjekiricom u kakvo mlado stabalce, naprti na leđa i povlači se po proplancima put kolibe sa uzdrhtalim srcem.

Petnaest su dana njezine misli zauzete tim poslom. Petnaest teških noći i eto ima dovoljno.

— — — — — — — — — — — — —

Ivka je prispjela u primorsku varošicu. Pred njome je četvero maragadi natovareno drvima. Misli ona: što kad bih zapitala po 6 dinara? Ne će nitko htjeti ni čuti?

U drugoj se ulici namjeri na dućan — pred dućanom trgovac, ko pauk na rupi. Ivka mu ponudi drva.

— Što cijeniš?

— Pet dinara ....

— Da, ja! Zar sve?

— Ma po magaretu, gospodine.

— Platit ću po tri dinara, ne ćeš li, ti tjeraj dalje, pa ako ne prodaš, vrati se kako sam ti rekao.

Potjera Ivka kroz selo. Ponudila žandarme, finance, učitelje i zanatlije, ali svi ko po dogovoru: Tri dinara po magaretu.

Utrudila se Ivka, utrudila magarad, pa se jedva vuku, a da bude jada i gorega, poče i kiša rominjati. — Vidi ona, odoše žigice, odoše svijeće, trebat će opet da lugom zapretava žeravku, pa kad jutrom pali vatru, tad duvaj da ti oči iskoče, a vatra na ognjištu bit će i opet jedino svijetlo u kući.

— Bit će najbolje — pomisli Ivka — vratiti se k trgovcu pa rasprtit, ako bi išlo za šesnaest dinara, možda se ipak smiluje.

— Rekao sam ja — poviče trgovac čim ju je opazio — ta mogla si biti već kod kuće. Nego, što sada? Hoćeš li rasprtiti za deset dinara? A?

— Deset te gromova ubilo — pomisli Ivka u sebi — i namjesti lice na smijeh, nek viđi trgovac da ona to ne uzima ozbiljno.

— Plaćali su mi u selu četiri dinara po magaretu — laže Ivka — a ja ne htjedoh. Volila bi pazariti s vama pa da mi i drugi put kupite.

— Podaj, podaj za šestnaest kome hoćeš, a ako želiš da ti ja kupim, tada rasprti i ponesi drva pod šupu u dvorište, platit ću ti četrnaest dinara.

Iz trgovčeve se kuće odvija miris pržena mesa — a kako Ivka nije od sinoć ništa prigrizla, to joj taj miris burka misli.

— Pa neka bude četrnaest, gospodaru, a to, što ponesem i namjestim u šupi, da bude komadić kruha?

— Kruha, hm . . . kruha, to ćemo još viđjeti.

Razrješuje Ivka i unaša drva, a trgovac zatvorio dućanska vrata pa se vrze oko magaradi, ulazi za Ivkom pod šupu, razmješta i slaže drva, a ruke mu se, sve kao slučajno, pletu sa Ivkinima.

— Veliš kruha — počeo on promuklo — zar se tebi, ne bi dalo ručati, proći se onako ljudski. Šteta je tebe. Još si mlada, pa i zgodna. Patiš, kiniš se . . . Budi pametna. Što, slušaj . . . Gle to sijeno; meko, suho?

— Manite gospodaru šalu, što će meni sijeno.

— Što meni to i tebi — osmjelio se on, pa pograbio Ivku za ruku te ju povukao put sijena. Ona se otima, brani, a on poblijedio, uzdrhtao. Hoće da ju povali, pritisne, al' Ivka trže, izmakne se i pobježe na dvorište među magarad.

—E, jesi mi ti neka žena, budala; ja se šalim, a ona uzima ozbiljno. Na, uzmi svojih dvanajst dinara, pa se kupi da te ne vidim, ti svetice šugava.

— Dvanajst dinara?... Rekoste četrnajst i komadić kruha?

— Rekao sam dvanajst, pa ako ti nije pravo, naprti drva i nek te voda nosi — zaključi trgovac i baci pred Ivku, u blato, dvanajst dinara.

Vraća se Ivka po raskvašenoj cesti, a pred njom prokisla magarad, sa dugim ovješenim ušima. U pregači joj: sô, konac, nekoliko igala i jedna prelomljena voštana svijeća; puna plata jednog velikog rizika i napora.

— Zar ćeš još koji put ovako — misli Ivka, a u njenoj se svijesti javlja odgovor: — Ovako ili nikako...

— A što ono reče trgovac? »Budi pametna«. — Dakle, podati se, znači biti pametan, ovako sam, »budala i svetica šugava«. Brrrrrr....

— Pametna sita, budala gladna — pametna sita, budala gladna — ponavljala je Ivka u taktu svojih koraka. na raskvašenoj cesti......

V I Š N J E I L I S T

Dalmatinske višnje — dobra kvaliteta — gospoda kažu: »non plus ultra«.

Zadarska tvornica likera: »Luxardo« — solidna i stara firma — »poštenjaci«.

Tvornica kupuje dalmatinske višnje i višnjino lišće.

Kupnja se vrši preko posrednika — posrednici su ljudi iz višnjorodnih krajeva.

Posrednici dolaze u Zadar. — Rukovanje, tapšanje po ramenu — staro poznanstvo, nasljedno prijateljstvo i trgovačke veze još od pok. djeda .... Ganuće do suza ... Prebire se po starim uspomenama, govori o starim poslovima ...

Salon kod gospode »Luxardo«: presvučene stolice, svijetli namještaj, čašice sa najnovijim specijalitetom tvornice. Obostrano razumijevanje hrvatskog i talijanskog jezika. Iza čašica poslovni razgovori. Tužakanje na troškove kupnje i prevoza, na velike zahtjeve seljaka. Pogodba — ugovor.

Roba se plaća: franko riva Zadar. — Posrednici mogu kupovati po cijeni koja im odgovara.

Cijene ugovorene sa tvornicom nisu poznate — nisu poznate; stroga poslovna tajna; seljaci to ne smiju znati; kad bi seljaci doznali za te cijene, nebi bili podesni za posao.

Posrednici odlaze iz Zadra, oni su ganuti. — Gospoda Luxardo pokazali su se, kao i uvijek, velikodušnima. Ako gospoda posrednici budu imali takta i ne posluže se, radi kvantuma robe, sa konkurencijom, u izgledu je dvjesto postotna zarada. — Čista zarada — »poštena zarada«.

Po dalmatinskim selima niču mali oglasići — nevješto napisani, ali dovoljno jasni da bi se iz njih razumjelo da će se kupovati višnje uz cijenu od jedan dinar po kilogramu.

Poljodjelci Šibenika, Vodica, Zatona, Tribunja, Pirovca, Tijesnoga, Betine, Murtera i t. d. beru višnje. — Za vlastitih deset kilograma višanja dobija se deset dinara u koju je svrhu nužno, u ovako nerodnim godinama, potrošiti jednu nadnicu. — Kukavna zarada, ali bolje išta nego ništa — kažu seljaci.

Neki je od posrednika podigao cijenu na 1.25 dinara. Zarada je i onako velika, radi se o većem kvantumu robe.

*

— Ostali se posrednici bune: — Nelojalna utakmica, čin koji treba osuditi. — Međutim, cijena se općenito diže na 1.25; dobra cijena za dobru robu....

U večer: seljaci nose na leđima pune korpe višanja, seljakinje nose korpe na glavi.

Vaga. — Kupac posrednik, stol sa knjigom izdate kapare. — Uz kupca posrednika stoji kao usud seoski trgovac, zelenaš. Seljaci ne mogu izdržati njegov pogled, oni bi se najradije nekud makli. — Kupac je izmjerio višnje, njemu je potpuno jednako, kome god platio: »dragi ljudi kako znate«.

Tada uzima riječ trgovac zelenaš.

— Ante, Luka, Marko... Vi prodajete višnje, ja sam vas dužio u mom dućanu. Bilo bi pravo da se moje plati. Ja sam, doduše, rekao da platite u jeseni, ali, prilike su se izmijenile — ja neću čekati ni jednog dana! — Ante, Luka, Marko slijegaju ramenima. Njihove žene i kćeri od nose prazne košare — oni odnose prazne džepove... Da, branje višanja se ne isplati.

Višnjino lišće ima cijenu skoro kao i višnje, ali stalnu cijenu. Kupnja traje tek nekoliko sati. — Kupac dijeli kaparu — stvar povjerenja. — Vikaći izvikuju satove dopreme lišća na pristanište; lišće se preuzima najkasnije do osam sati jutra. List nesmije uvenuti, zato se list bere noću — bez mjesečine, u mraku, uz svjetlo fenjera ili vatre. Škljocanje škara, klepetanje sjekira pa i pjev nekog momačkog grla odjekuje kroz zvjezdanu noć — romantično — idila.....

Od ponoći do jutra radi se u selu — škljocanje škara ne prestaje. — List mora biti čist, drvlje se odstranjuje. Čišćenje je dosadan posao. Oči se sklapaju od sna i umora ruke su otešćale od rada. Treba požuriti, jer se u osam sati zaključuje kupnja — mnogi seljak, zbog zakašnjenja, radi čitavu noć bez koristi.

Jutro. — Na pristaništu vrvi od pospanih ljudi i od vreća — vika, galama, nesporazumci. — List podleži tari

Kupac redovito nalazi da je list nečist i odbija stanovitu težinu.

Kod kupnje lista nema konkurenata.

Dvadeset kilograma bruto, šestnajst neto. Napred. Trideset dva bruto, dvadeset i pet neto, po jedan dinar, jednako dvadeset i pet dinara. Jedna čitava obitelj, od šest članova (svi za rad), radila je za 25 — slovom (dvadeset i pet dinara) čitavu noć doprinjevši i svoje vlastito lišće.

— — — — — — — — — — — — —

Govori se u selu, da je kupac posrednik, u ciglih osam dana zaradio na višnjama i listu oko 50.000 (pedeset hiljada) dinara....

— A koliko je zaradilo čitavo mjesto — pitao je netko.

— Za sve višnje, sav list i radnu snagu, jedva 20.000 (dvadeset hiljada) dinara, glasio je odgovor...

Z E L J A R Š T I N A

U ovo napredno doba kulturnog formiranja ljudske zajednice; u doba hiperprodukcije — kako industrijskih tako i privrednih proizvoda; u doba stratostata, zepelina u zraku i na tračnicama, raketnog putovanja na mjesec, torpeda sa živim čovjekom, zračnih željeznica, dvadesetplužnih traktora, kombina, vječnog palidrvca, radio slika, tonkina i t. d. i t. d.; u doba kada siroti grosiste pale i utapaju na hiljade vagona — toli tražene, toli željene hrane; u doba kada se svinjsko meso, stručnjački i najsavjesnije pretvara u đubar. — Dakle, u doba kada se od nabujalih rijeka meda i mlijeka očekuje slatki i ljepljivi sveopći po-

top (uprkos zakletvi gospodina Boga, kojom se zakle, da drugi put ne će potapati svijet); u to blagoslovljeno, zlatno i vijekovima iščekivano doba; u to — kako bi se reklo — čak i nezgodno doba: naše »idilično, ubavo i romantično« selo odmetnulo se u zeljožderce.

Zelje zelen — našeg srca melem,
Zbog tebe se — kroz kupine verem.

Tako uzdišu naše bake, seke, majke i snahe, dok preko blatnjavih njiva i vinograda, preko krša i kamenja, uhodare i bazaju za: »jaglicom, šurlinom, slatkim dimcem, mačjim mudima, pišikanom, svinjakom, vučjom stopicom, ljutičinom, bajuškom, kozjom bradicom« i t. d. tim narodnim nazivima i imenima, kojih svaka naša marna zeljarica znade na izust preko pedeset vrsta, a da kod toga, neće spomenuti ni jedno koje se kao pitomo ili poludivlje prodaje po gradskim tržnicama i placevima.

Značajno je, da nama zeljarima i sama priroda ide na ruku: Za svijetskog rata, u ono aprovizaciono, dekagramsko, a za aprovizacione vlasti kvintalsko vrijeme, zelje je u polju dominiralo nad svim i svačim, pa je to carstvo divljega zelja cvalo sve do dolaska italijanskih okupatornih vlasti t. j. »makarona«. Pred makaronima uzmaknu zelje pa podbaci i u prirodu. Iza dolaska Talijana, zelja sve manje, da ga u 1924 skoro sasvim nestane, jer se te godine naš čovjek sjeća sa dubokim uzdahom. Od 1924 pa na ovamo, izgleda da nam je svaka godina bila na gram mršavija ali uporedo s time, javlja se i prosperitet zelja da još 1933 nadmaši ratni prinos . . . .

Zelje za ručak, zelje za večeru, zelje pri radu, zelje pri prazniku.

Zelje, zelen našeg srca melem — začinjeno sa maslinovim uljem ili talogom od ulja (koji ponešto gadno zaudara) ili bez obojega. Soljeno sa morskom ili rudnom solju, a u pomanjkanju iste kuhano sa stanovitim procentom Jadranskoga mora po kome plutaju savinute kornete ljudskih izmetina i bijelasa se motorno ulje, nafta, ben-

zin i sva ta mirišljiva sorta što radi svoje lake konstrukcije i građe pliva po toj ubavoj morskoj površini.

Ako posjetiš sada, dragi čitatelju sjevernu Dalmaciju, pa zaviriš u lica seljaka, pomislit ćeš da si se za nekoliko dobrih stupnjeva pomako u pravcu Centralne Afrike i nećeš moći a da ne konstatiraš, da su ta lica, tek nekoliko generacija daleko od pravih urođenika iz Konga. Priznajem da i dalmatinsko sunce imade vrućih dana, ali bez hranjenja sa divljim zeljem, ne dobija se ovaka put.

Selo ima zeljare, grad vegetarijance. Jedni se i drugi hrane beskrvnom hranom, ali je među to dvoje ipak strahovita razlika. Vjerujem, naime, da bi već samim nestankom maslaca, nestalo i gradskih vegetarijanaca da i ne govorim o velikom mnoštvu druge hrane, koja se kao beskrvna ali čudno mirišljiva, servira na stolove gradskih vegetarijanaca.

Čestoput su naši zeljarski drobovi siti — to stoji —, ali se tom sitošću osjećaj gladi ne može zatomiti. I tada, kada bi naši drobovi trebali prskati od prenabijenosti sa zelenom hranom, mi osjećamo glad — glad vječnu — glad za masnom hranom, glad za ljudskom hranom, glad za čestitim zalogajem kruha ...

S E L J A K I N J I

Seljakinjo, ženo, radnice, prosjače, robe! ....
Ti tegliš jaram svoj od zore do mraka
A noć je tvoja ispunjena nemirom i drekom djece —
Ženo patnice!
Sa mužem uporedo prevrtala si zemlju,
Čitavog dana —
Dok kod kuće, čekao te golem poso:

Kuhanje,
Pranje,
Krpanje prnja,
Stotinu muka —
Svakoga dana, bez odahnuća
I — katkada — kruna svega:
Popljuvan obraz iz smradnih usta
Muža ti podlog,
Šaka pod redbra i noga u tur.
Da — se — oh — skučiš od bola teška,
U klupko sviješ;
Suzama miješ patničko lice
I jecaj gutaš, naporom silnim.
Dokle ćeš tako — radnice, robe —
Snositi jaram — čovječe, ženo?....

MEĐU DVIJE VATRE

— Doktore, dijete mi spasi;
Pruži mu lijek spasonosni.
— Seljače, pare spremi;
Posli sa tobom nisu unosni.
— U kamenici ulja je malo,
Bez začina, pûru ću jesti.
Doktore dijete mi spasi
A ja ću začin na nulu svesti.
— — — — — — — — — — —
— Trgovče, dijete mi spasi;
Za ulje, pare mi podaj.
— Seljače, visoko cijeniš,
Nosi se, drugome prodaj.
— Tko drugi da mi kupi?

Trgovče, pare mi daj.
Cijena, tvoje je pravo,
Dijete mi umire znaj.

— — — — — — — — — —

— Doktore, tu su pare!
— Seljače, tu je lijek!

Međutim kasno je, jer se čuje,
Seljačkog djeteta hropac i jek . . .

J E K A Z A T V O R A

Ređaju se samice ko klavirske tipke,
Hodnike presijecaju željezne šipke.
Siva odijela uz ključeva zveku,
Uz struganje cokula, zov i zvona jeku.

Uzničke čelije, prašni kvadrati;
Pljuvačnice, kible i »vaš-aparati«;
Slamnjače, željezo, pokrivači truli
I drob uznika, što često gladan kruli.

Z A R O P E T?

U svijesti je mojoj 1914-ta
Kola, konji i debeli lajtnant.
U svijesti je mojoj mobilizacija,
Plač žena za odlazećim muževima
I aprovizacija.

U svijesti je mojoj umiranje milijona;
Neizvjesnost za one koje smo volili
I glad — silna, uništujuća —
Kad uzalud smo kruha prosili.
U svijesti je mojoj zelenje divlje,
Bez ulja, masti, soli.
Koliko, oh, koliko sam puta,
Od gladi, teške podnosio boli.
Koštice od maslina i grožđa,
U prostom mlinu smo mljeli;
Želudac bi često otkazao poslušnost
Al mi taj kruh smo ipak sa užitkom jeli.

— — — — — — — — — —

Pred očima bi zaigrale luči
I plava magla zastrla bi mi vid —
Tad prašan, mukom bi se dizao —
Drugova mojih bilo bi me stid.

— — — — — — — — — —

Drugovi, čujte — trublja se bojna ori,
Naviješta svijetu muke i smrt.
Zar opet profit barbarina,
Nedužno ljudstvo hoće strt?
Drugovi, čujte — topovi riču —
U svijesti vašoj ljudstva je spas.
Dosta je bilo seljačke krvi,
Zar da nas šaka zločinaca smrvi?
Za probitke smo njihove umirali
I posljednju mrvu životne snage davali, —
A oni za uzvrat pružiše nam patnju,
Nepoštene podjele dobara, vječnu pratnju....

— — — — — — — — — —

GALEKOVIĆ JOSIP:

NA PRAGU SMRTI

SELJAK U TURO-
POLJU

Životopis:

«Rodio sam se 30 ožujka 1910 u Mraclinu kod Velike Gorice (Turopolje). Svršio četiri razreda osnovne šk ole. Godine 1929 svršio sam petmjesečni tečaj za seljake (Seljačko sveučilište) u školi narodnog zdravlja u Zagrebu.

Ustrajnim učenjem, sam, bez ičije pomoći, naučio sam međunarodni jezik Esperanto.

U velikom oduševljenju za Esperanto napisao sam prvi članak: »Esperanto«, štampan u »Narodnom Napretku«, a onda nastavio pisati dalje«.

N A P R A G U S M R T I

Noć je. U čitavom selu vlada potpun mir i tišina. Zamuklo je lajanje i zavijanje seoskih pasa. Izmoreni svagdanjom vrućinom ispružili se ispred kućnih pragova i pohlepno udišu svježi noćni zrak. Samo katkad s tavana, po staroj hrastovoj stijeni, spusti se miš i veselo skakuće dvorištem do bunara i kopanje, da se kod njega napije hladne vode. Ponekad zarokće koja krmača u niskom svinjcu, jer se malo prase popelo na nju, pa joj ne da mira.

Selo se zgurilo u jajolikom obliku oko bijele crkvice i mirno sluša tajanstven šapat crkvenog sata, što neprestano i jednolično šapće u noć tik . . . tak . . . tik . . . tak . . . Visoki čardaci nadvili se preko malih kućica k cesti, koja se ispružila sredinom sela, kao žila staračke ruke. Između pospanih kućica pognuto vire vršci bunarskih čaplja (đerma), kao snažni elevatori prekooceanskih orijaša u luci.

Gore u visini razastrlo se veličanstveno carstvo zvijezda. Milijoni zvijezda i zvijezdica neprestano titraju, kao da se smještavaju, međusobno razgovaraju i rugaju ovoj dolini suza . . . Sat na crkvenom tornju neprestano šapće tik. . . tak . . . tik . . . i to tiktakanje, kao da je nekomu dosadilo, pa nekakova nepoznata sila snažno udari dva puta po boku velikog crkvenog zvona. Njegovi zvukovi svečano se razliju selom, onda poljem, dok se potpuno ne izgube u mladoj šumi.

Minutu kasnije zacinka i sat budilac nad glavom seljaka Radinića, grubo i bezobrazno. On se prestrašeno trgne. Najradije bi ga zgrabio i bacio u stijenu, ali se sjeti da danas mora ustati i ići ogrtati kukuruz. Brzo se obuče

i pođe u drugu sobu, gdje probudi sina, da ide po konje na pašnjak.

Pospano se izvuče Radinićev sin iz svoje niske sobice. A kako i ne bi. Sinoć je kasno legao. Od umora nije mogao odmah zaspati, a sada, kada je tek upravo zaspao: ustaj!...

Za neko vrijeme već je bio na pašnjaku, zajašio svoju staru kobilu »Žutku« i drijemao jašući. Tek kad je nogom ostrugnuo o dvorišna vrata, probudi se. Upreže konje, sjedne sa svojima na kola i zamahne bičem. Putem su susretali kosce koji su bez ijedne riječi pospano koracali jedan za drugim. Kad su stigli na polje bila je još tama. Jedva se raspoznavao red od reda. Izađu iz kola, upregnu »Žutku« pod plug i započnu svoj posao.

*

Cijelo polje promatrano sa uzvisine izgleđalo je kao ogromna šahovska ploča. Žuta četverouglasta kocka zrelog ječma, pa zelena kocka djeteline, pa opet ječma, pa kukuruz i tako redom. Po njoj se neprestano miču nekakve figure... Dižu se i spuštaju teške željezne motike i okreću suhu užarenu zemlju. Nad njima kao srp nadvile se ljudske spodobe. Grudi su im užarene, iz usta im sipi plamen. Po rukama na stotinu mjesta izviru kaplje znoja. Niz ruke se kotrljaju a onda se okliznu po masnom držalu motike i padaju po žednim grudama zemlje.

Tek na zahtjev sina pristao je stari Radinić da pođu kući. Od vrućine, umora i glada počele mladom Radiniću noge klecati, pa kad je opazio kako je njegovoj mladoj ženi navrla krv na nos, odluči otići kući, makar i protiv očeve volje. Ali otac je popustio i oni pošli kući.

— Nakon objeda idemo po sijeno. Danas moramo dovesti sve, jer sutra moramo žeti ječam, koji je i onako već prezreo! — Takovu je zapovijed dao kod objeda stari Radinić svojoj obitelji.

Tromo i malaksalo izbacuje Radinićev sin na štalu već treći voz sijena, ali još tromije mu preuzimlju na štali braća i žena dobačene naviljke. To je razljutilo starog Radinića i on prisloni ljestve i popne se na voz, da pomogne sinu. A oni umorni od vrućine, nespavanja i prevelikog rada, jedva se drže na nogama. Ipak su uprli zadnje sile samo da stari ne galami.

Pokušala i mlada snaha Dragica napeti svoju snagu, ali ne ide. Nju je njezina snaga već potpuno počela ostavljati. Smrklo joj se pred očima, i ona zatetura. Htjela se uhvatiti za krovnu gredu, da ne padne, ali joj ruka popusti i ona se sruši....

Brzo priskoče prisutni k njoj, pokušaju je dići, ali ona klone. I u taj momenat odjeknu dvorištem dva prestrašena glasa: »Dragica je umrla!«...

Iznesoše ju na gumno i počeše ju škropiti vodom i trljati octom.

Nakon nekog vremena uspjelo im je Dragicu dovesti k svijesti. Svima prisutnima zasjalo je lice od veselja, samo na licu obamrle snahe vidio se smiješak kao da žali, što su je probudili iz tako slatkog sna na ponovni teški i mukotrpni seljački život...

SELJAK U TUROPOLJU

U neposrednoj blizini Zagreba, odmah preko Save, prostire se lijepa ravnica Turopolje. Krasna je to ravnica, protkana brojnim potocima, urešena zlatnim klasjem zrelog žita, uljepšana pitomim šumama i šumicama. Pred više desetaka godina snažno su tom ravnicom ozvanjali hici turopoljskih topova i mužara, bilo u obrani, bilo u znak veselja na dan izbora turopoljskog »komeša« (žu-

pana). Krivuljastim putevima ponosno su koracali naoružani turopoljski plemići u plemićkoj uniformi, bacajući prezirne poglede na svoje podanike — kmetove.

Ako bi se seljak vozio u praznim kolima, a susreo bi kmeta s natovarenim kolima, dovoljno je bilo da plemić kaže:

Ja sam gospon, ti si muž,
Ti se meni skretal buš!«

Pa ako bi se sastali na uskom putu, morao je kmet skrenuti u grabu. Često se dogodilo, da su mu se kola s tovarom prevalila. Nije se mnogo ljutio. Znao je, da se plemiću mora ukloniti. Pa kmetovi — to su niža stvorenja, a plemić, on je valjda od Boga uzvišen... Stoga su dragovoljno sve snosili. Ako bi se koji našao, koji se ne bi htio pokoravati, osudio bi ga »komeš« sa 24 suca (pretsjednici turopoljskih sela), na više godina tamnice i nikome ništa.

Eto tako je bilo u Turopolju, sve dok nije ban Jelačić 23 IV 1848 godine ukinuo kmetstvo. Do danas je plemićima od svega toga ostalo samo to, što na dan vjenčanja stupaju pred oltar u plemićkoj uniformi, opasani sabljom svojih djedova. Ostalo im je to kao tamna slika nekadanje slave....

Poslije ukinuća kmetstva imali su Turopoljci više razloga da prionu svom gospodarstvu. Oni u srednjem Turopolju, okruženi velikim prostranim šumama, dali su se u glavnom na svinjogojstvo. U Turopoljskom Lugu bilo je dovoljno paše, rova, a često i žira. Ako koje godine nije urodio žir, Turopoljci bi ga potražili od Zagrebačke — do Petrove i od Okićke do Moslavačke gore, boreći se u tim gorama s ljudima i vukovima — tim kletim neprijateljima svinja. U Turopoljskom Lugu svinje su bile ljeti i zimi. Svaki tjedan samo su od kuće dovažali kukuruz za mlade svinje i hranu svinjarima.

Stalni i glavni svinjar bio je najčešće sluga. Njegovi pomoćnici bili su mladići od 16—20 godina, koji su se

svake dvije godine međusobno izmjenjivali. Svinje su u šumi pasle travu, tražile gliste i jele žir, a kad su se prilično udebljale, pothranili bi ih sa kukuruzom i prodali. Za sto komada svinja dobili su dovoljno novaca za svoje potrebe. Kod kuće bila je zadruga od više desetaka članova. (Zadruga mojih roditelja brojila je 85 članova). Zajednički su spavali, zajednički jeli, i zajednički radili. Lije po je bilo sušati šum dvadeset kosa, koje su u jednoličnom ritmu plivale po rosnoj travi. Mnogi otsjevi sunca ljeskali su se sa srebrnih kosa, kružili okolinom i obasjavali nasmijana lica kosaca.

Kad bi se vraćali kući, više raspoloženi nego umorni, okrenuli bi kose u vis i pjevali:

Kosci kosiju
Travo, detelo . . .

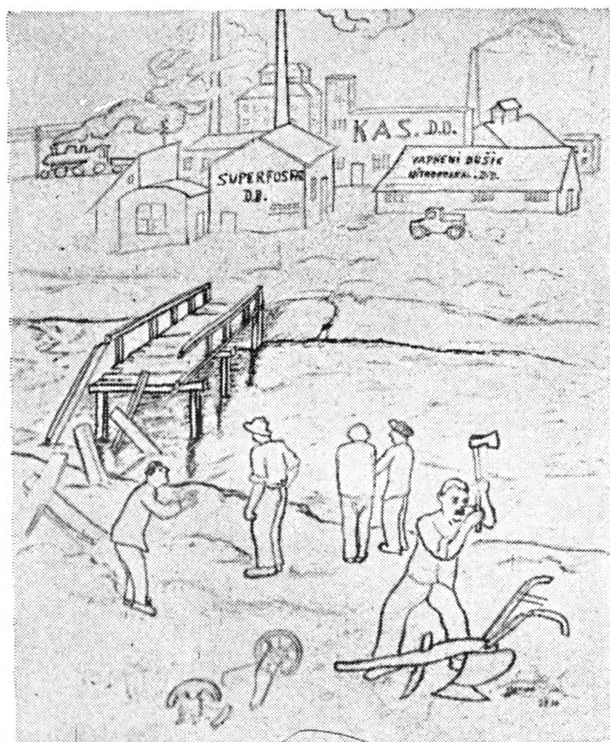
Ako im se kada prevalio voz sijena, nikoga nije zato glava zaboljela. Prišlo bi deset muškaraca i odmah bi ga digli. Žene su radile svoj posao: žele žito, sušile sijeno, prele kudelju itd., itd. Kukuruz su okapali zajedno. Među njima je uvijek bilo šaljivdžija, pripovjedača i pripovjedačica. U njihovim redovima često se čuo smijeh i orila pjesma. Vrijeme im je prolazilo u veselju i zabavi. Zapovjednik zadruge bio je »gospodar«. Gospodari su uvijek bili najstariji u zadruzi, a mijenjali su se svake dvije godine. Starci od preko pedeset godina, kao i djeca do 15 godina, bili su bez posla. Hrane su si priradili. Novcem, koji su dobili za prodane svinje, platili su porez, namet, slugu, kovača, kupili alat i druge stvari. Bili su zadovoljni životom.

Sve je to tako išlo do godine 1895, kada se je pojavila svinjska kuga. Te godine ostali su Turopoljci bez svojih svinja. Što nije uništila svinjska kuga, to je poubijala vlast, da uništi zarazu. U turopoljskim zadrugama nastao je preokret. Mjesto prijašnjeg veselja i pjesme zavladala je zabrinutost i potištenost.

SABOLIĆ IVAN FOTOMONTAŽA

(Uz pjesmu J. Čaće: Zar opet? — Str. 57)

MRAZ FRANJO ***EKONOMSKI NAPREDAK***

Otpalo je jedino i glavno vrelo prihoda. Nastale su svađe, zavladala je neposlušnost među zadrugarima i došlo je do sloma zadruge... Podijeli se.... Osiromašeni svinjskom kugom počeli su svi jednog dana stvarati dvadeset novih domova, a novaca nije bilo. Posudili ih.... Posudili ih da sagrade gospodarske zgrade i da kupe druge svinje, misleći da će svinje sve već to platiti. Ali dogodilo se obratno: svinje pokrepale a dug ostao. Dug treba platiti. Čime?.... Mnogima nije preostalo drugo, već da prodaju zemlju (posjed). Tek kasnije, kad su vidjeli da svinjska kuga neće tako lako prestati, počeli su se Turopoljci baviti raznim drugim granama poljoprivrede. Danas se Turopoljci uz svinjogojstvo bave stočarstvom, vinogradarstvom, kirijašenjem, raznim trgovinama itd., a od svega toga nemaju ništa.

Svinjogojstvo, usprkos pronađenog lijeka protiv svinjske kuge, postalo je potpuno nerentabilno (nekorisno). Često se događa da svinjče ne plati ni vlastite troškove: hranu, cjepivo, svinjara, pašariju itd., a kamo li trud seljaka. Trošak cijepljenja protiv svinjske kuge premaši često polovicu vrijednosti praseta. To cijepljenje moralo bi biti mnogo jeftinije. Danas, kad su svinje na tako niskoj cijeni, potpuno je nepravedno da proizvađači seruma protiv svinjske kuge prodaju jednu litru seruma (preuređene svinjske krvi) po 500 dinara.

Sa stočarstvom je još gore. Stoci je cijena toliko pala, da se za jedan kilogram žive vage plaća jedva toliko koliko stoji 4 kg sijena, ili 2 kg kukuruze.

Ako se uzme u obzir da se za jedan kilogram žive vage kod vola utroši 4 kg kukuruza, onda dolazimo do zaključka, da seljak gubi na stočarstvu 100%. A sijeno, repa i ostalo? Kirijašenje se također više ne isplati. Prije dok nisu bile šume tako posječene, dalo se zaslužiti barem nešto. Danas više toga nema. Seljaci kupuju negdje u brdskim krajevima ogrjevno drvo i voze ga u Zagreb na prodaju, gdje ga često ne mogu prodati do same noći, jer

mnogi rađe kupuju od bogatog trgovca nego od siromašnog seljaka. Seljak je sretan ako sa svoja dva konja može za jednu noć i jedan dan zaraditi 40 dinara. Kad se sračuna hrana konjima, kolomaz, potkove, šinje što se poderu, ostane mu jedva toliko, da može kupiti za dva dana soli svojoj obitelji....

Djevojke, počevši od 12 godina, sjeđe danju i noću za teškim tkalačkim stanovima (tarama), da nešto zarade. Jadne djevojčice i djevojke — buduće majke hrvatskog naroda! — Toliko ubijaju svoj mladi i nedužni organizam, pa nije ni čudo, da ih za vrijeme poroda tako lako prevlada sušica i strovaljuje u grob... Starci od preko sedamdeset godina još se uvijek natežu sa plugovima, jer sinovi njihovi moraju drugdje raditi, da štogod zarade.

Danas na gospodarstvima rade nejaka djeca i nemoćni starci, a ipak često nemaju svi skupa niti ono što im je za život najpotrebnije. I svaki svjestan čovjek pita se: zašto to? Na to pitanje odgovora nema... Samo slijedi jedno a to je ovo: Postoji negdje nekakva »neman«, koja proždire sva ta dobra mjesto nas. — Jedna sretnija i spretnija klasa uzjahala nas je i siše nam krv. Ta klasa zove se kapitalisti. Oni su zajedničkim organiziranim radom povukli novac od seljaka, prodavajući im svoje proizvode uz strahovito visoke cijene, da dobiju bajoslovne profite. A sve na račun naših mršavih i iznemoglih leđa...

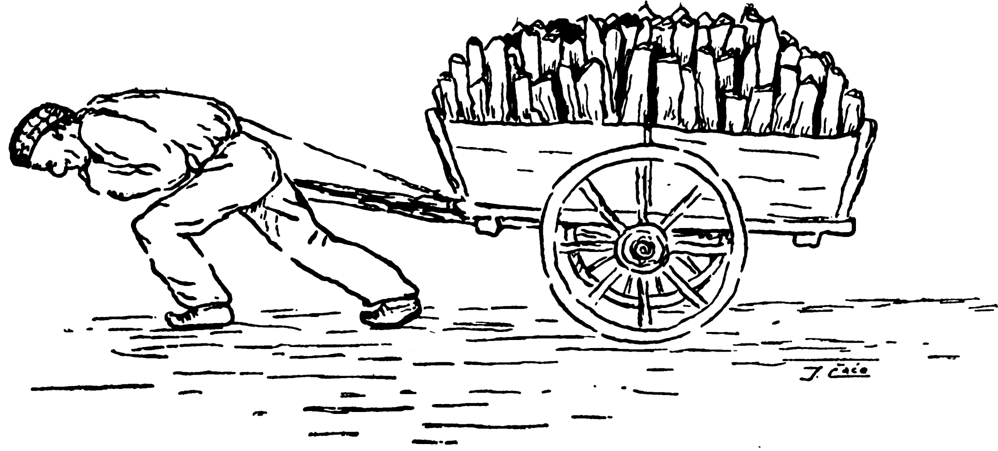
Mnoga tvornička skladišta prenapunjena su robom i odjećom, a seljak ide gol i bos... Bogataši uništavaju hiljade tona pamuka i drugih sirovina za preradbu odjeće, a seljak zebe u starim i otrcanim krpama. Zašto to i kako to?...

Radi previsokih cijena robe seljak je ne može kupiti, te tvornice prestaju raditi. Tvorničari otpuštaju radnike, a oni, nemajući novaca, ne mogu kupovati seljačke proizvode i zato stradava i seljaštvo i radništvo, a sve zbog prevelike pohlepe kapitalista. Znamo dobro da tih kapita-

lista nema mnogo. Nema ih niti 1%, a ipak oni upravljaju ogromnim masama naroda. Znamo i to, da je priroda tim ljudima dala iste sposobnosti kao i nama, pa zašto onda da stotine nas strada radi toga, da njemu jednome bude dobro? A znamo i to da nije istina da su ti ljudi od Boga uzdignuti, ili da im od nekuda pripada pravo na raskošan život zato što su oni, ili njihovi očevi, bili spretni špekulanti, pa se obogatili.

A treba da znamo i to, da oni mogu s nama vladati zato što su prosvjećeni i međusobno organizirani, te nas nesložne i neuke na umjetan i lak način isisavaju.

»Klin se klinom izbija« kaže narodna poslovica, ali oni predstavljaju jak klin, te onaj drugi klin mora biti još jači. Da bismo se u svakom pogledu ojačali, moramo međusobno širiti prosvjetu i stvarati naše jake redove, organizirati zadruge, jer samo na taj način postat ćemo mi, seljaci i radnici jaki klin, koji će bez mnogo muke izbiti klin kapitalista, koji je već pomalo počeo trunuti i raspadati se.

ČAĆE IVAN: Jednopreg

GAŽI FRANJO:

LIJEPA NAŠA DOMOVINA

Životopis:

»Životopis?! A zašto? Kome je to potrebno da zna? Sva seljačka braća znadu ga vrlo dobro, jer je posve sličan njihovom. Gospoda: učena i ona koja nisu učena, i ti ga znadu. Počevši od općinskog bilježnika, pa kroz žandara do upravnika policije — koji su i te kako ovih zadnjih godina u potankosti proučili moju cijelu biografiju. Radi čega? Konačno ni sam ne znam!...

Rodjen sam 13. veljače 1900 godine u selu Hlebinama kod Koprivnice, u Podravini, od seljačkih roditelja. Rasao sam uporedo sa seljačkim pokretom. Zapamtio sam vrlo mnogo onih lijepih riječi i nauka naših blagopokojnih učitelja Antuna i Stjepana Radića, jer je baš ovaj potonji često dolazio k mojem ocu već od početka svog političkog djelovanja i rada. Još malen, dok nisam imao mjesta drugdje, zavukao sam se pod stol i slušao ga. Najdublji utisak načinile su na mene njegove riječi, da je pravi temelj svega društvenoga i državnog života seljak, njegova obitelj i seljački domovi, koji povezani medjusobno sačinjavaju »lijepu našu domovinu«. A zapamtio sam dobro i njegovo pripovijedanje o »velikom slijepcu«.

Moju ranu mladost proždro je bog Mars (= bog rata kod starih Rimljana), kad mi je naprtio na ledja, (a da ih još zapravo nisam ni imao) kuću sa bolesnom majkom, bakom i slijepim djedom, pozvavši oca da brani »cara i dom«. A čiji dom? Svoj? Ne .... Ali i to je prošlo! Dan za danom, godina za godinom se niže. Otac mi umre godine 1923 i ja sam od njega naslijedio sve. Sve?! Da sve: i kuću, i brigu, i zemlju, i majku, i rad, i jad, ali i vjeru u bolju budućnost.

Još godine 1928 izabraše me podpretsjednikom kotarske organizacije Hrv. selj. stranke, a god. 1935 i pretsjednikom iste. Dužnost sam primio, ali čast? Neka bude svakome, koji ju zaslužuje! Na izborima 5 maja 1935 godine bio sam i za-

mjenikom seljaka-književnika Mihovila Pavleka Miškine, na listi g. Dra Vlatka Mačeka.

Kao takav održao sam niz sastanaka na kojima sam govorio i govorim o silnoj snazi udruženih seljaka, o sili koja će tek biti velika i jaka kada ju seljaci upoznadu i osjete. Govorim i o dužnosti, da svaki čovjek mora sudjelovati u borbi za bolji život, jer današnja borba nije borba za boljitak pojedinaca, već borba za život, blagostanje i opstanak sveukupnog naroda. A taj opstanak može samo onda biti dobar i lijep, ako se uvažava dostojanstvo čovjeka, koje mora svatko poštivati, kao i to, da kontrola seljaštva bude nad svim ustanovama i upravama.

Govorim od srca, iz osjećaja i sa ljubavlju. Braća, jer su bijedni i zapostavljeni, oni me razumiju. I ja njih razumijem.

Pročitao sam i nešto knjiga, gospodarskih i poučnih, ali ima jedna koju sam pročitao i proučio. To je živa knjiga života hrvatskog seljaka. To je knjiga, kojoj su sve stranice ispunjene patnjama i stradavanjima a to sve radi jednog jedinog »istočnog grijeha« koji se zove — neznanje.

Ali mraka nestaje, svijetlo se pomalja, jer evo hrvatski seljaci govore. A kad svi progovore, kad se svi zamisle, kad svi budu svijesni svojeg krvavog i mučnog životarenja, kad svi osjete do u dno duše svoju nevolju i bijedu, obasjat će sunce i nas, koji smo prvi to osjetili. Hoće! Ja vjerujem, čvrsto vjerujem u to!

Pisao za štampu nisam, a i ovo što prvi puta za štampu dajem, napisano je iza toga, što je prije bilo izgovoreno. Za štampu pak dajem u želji, da po svojoj skromnoj snazi donesem i ja jedan neznatan dio za sreću i bolji život svoje braće — hrvatskih seljaka«.

LIJEPA NAŠA DOMOVINO!

Navršilo se ravno stotinu godina, kako je naš slavni pjesnik Antun Mihanović ispjevao velebnu pjesmu: Lijepa naša domovino! Sto godina je prošlo, kao da ih je vjetar odnio i danas t. j. kroz cijelu godinu se slavi spomen na stogodišnjicu hrvatske himne. Kroz cijelu godinu izrečeni su diljem cijele nam mile hrvatske domovine mnogi govori i zdravice u spomen toga pa neka bude toga za sada dosta, a mi se zabavimo s pitanjem što ljudi misle kad pjevaju: Lijepa naša domovino! Da pak što bolje to učinimo razdijelimo tu svoju raspravu na dva dijela.

Prije svega moramo znati pod kakvim je prilikama i utjecajem izrekao sam pjesnik ove lijepe riječi: Lijepa naša domovino! Slavni naš pjesnik pohađao je kao plemićki sin od svoje rane mladosti mnoge škole, a poslije svršenih škola je stupio u državnu službu iza koje je nakon otsluženih godina dobio naravno i lijepu penziju. I tada se je nastanio u svom plemićkom dvoru u tzv. Hrvatskoj Švici, t. j. Hrv. Zagorju, gdje ga je zanio val Gajevog hrvatskog preporoda. U tom zanosu, gledajući sa brežuljka, na kojem je stajao njegov plemićki dvorac, krasne njive, zelene šume i livade čak tamo od Save i Drave, došle su mu na pamet prve riječi njegove prekrasne pjesme.

A sad uzmimo što ljudi misle kad pjevaju »Lijepa naša domovino!«

Mi znamo, da je današnji ljudski rod podijeljen na pet staleža. I svaki taj stalež sa osobitim zanosom pjeva »Lijepa naša domovino!«

Prvi stalež aristokracija (plemstvo, baruni, grofovi),

pjevali su i pri tom mislili na one mnogobrojne tisuće jutara od cara darovane ili kojekako dobivene ili otete zemlje, na kojoj su se za taj stalež mučile hiljade — ne ljudi već — kmetova, bosih i golih, gladnih i jadnih. Pomišljali su i na one sjajne dvorce u kojima im je ropski služila mnogobrojna služinčad, na raskošne dvorane sa bogato prostrtim stolovima punim najbiranijeg jela i pila i na one spavaonice, u kojima su njihovi pretci često uživali tzv. pravo prve noći. Pjevali su ti tu našu krasnu himnu, pjevali i uživali ali i — nestali.

Drugi stalež — kler, (svećenstvo, popovi), pjevali su i pri tom mislili na one mnogobrojne običajne i zakonski zaštićene prihode od lukna, krštenja, vjenčanja, pokopa. A k tome još i na one mnogobrojne posjeđe, koje su posjedovali skoro sa svim onim povlasticama kao i onaj prvi stalež... Pjevali su i uživali i pričali o ništavilu svega zemaljskog dobra, hrabreći jadnu sirotinju da ustraje u radu za njih, u patnjama ovozemaljskim, da bi stekla pravo na ljepotu nebeske domovine. Ti još i danas pjevaju našu himnu, pjevaju i uživaju...

Treći stalež, građanstvo, sastavljen većinom od kapitalista i birokrata, pjeva našu himnu misleći pri tom na one silne dobitke kod raznih prodaja onih silnih milijuna tona žita, mesa i dr. kod kojeg je sirotinja toliko muke pretrpila i toliko suza prolila, a koji prirod bi i sama lako potrošila da smije.... Misle ti i na one silne dobitke kod prođaje raznih proizvoda svojih tvornica u kojima robuje jadna sirotinja, gladujuć i proizvađajuć često i takove proizvode kojima se uništava rod ljudski...

Neki misle i na onaj prvi dan u mjesecu, kad podižu često bajoslovne svote ubrane i prečesto na brutalan način od jadne sirotinje. Sjećaju se i priželjkuju izlete na sinje more i visoke gore sa čijih vrhunaca je tako krasno promatrati lijepu našu domovinu. I ti pjevaju i uživaju.

Četvrti stalež — radništvo pjeva i misli na onaj mukotrpni rad kojim postizava samo dvoje: da pomaže

svog najvećeg neprijatelja, bezdušnog i nezasitnog kapitalistu, koji ojačan još bolje ga ugnjetava i izrabljuje, i da kraj sveg svojeg prenapornog rada mora biti u toj lijepoj domovini bez krova i doma, gol i bos, gladan i jadan sam i sa dječicom svojom. I ti pjevaju ali i pate.

Konačno evo i petog staleža — seljaštva. Pjeva seljaštvo himnu misleći pri tom na krasna žitna polja, koja nose stostruk rod, od kojega seljaštvo često nema dosta ni za sebe, jer mu ga otimlju i odnose razni nametnici, kojih se još ne zna riješiti. Misli i na nepregledne zelene livade na kojima uzgaja svakovrsno blago najplemenitijih pasmina. Daje to blago najfiniji maslac i meso, ali ga seljaštvo ne uživa, jer mu ga otmu i pożderu razni trutovi, koje još nije znao zbaciti sa sebe. Bludi mu misao i po onim hladovitim šumama, koje je sadio i uzgajao seljak i za koje mu govore, da je to njegovo najveće blago, nu kod tog najvećeg blaga on se prečesto smrzava, da se mogu drugi dobro grijati i puniti svoje nezasitne žepove debelim parama.

I još pjeva i misli na ovu jadnu, crnu, tvrdu zemljicu za koju kažu da je njegova, a ona je samo sredstvo za izrabljivanje njegovih mišica i njegovog života u korist raznih mogućih i nemogućih . . .

No, ipak ima jedno, radi čega oduševljeno pjeva taj najbrojniji peti stalež himnu naše domovine. To je naš hrvatski seljački dom, kojeg je seljak stoljećima branio i u uspjehom odbranio od svakojakih, koli vanjskih, toli i domaćih neprijatelja. U tom nesavladivom domu rađa svoju djecu, odgaja svoje sinove tako, da će jednoć udruženi sa svojom braćom iz četvrtog staleža ustati i zbaciti sa sebe sve one nametnike i trutove te na razvalinama njihovim zanosno i oduševljeno zapjevati:

»Lijepa naša domovino,
Oj seljačka zemljo mila!«

GENERALIĆ IVAN: Fašenjek

GAŽI TOMO:

ZA PUT U NEBO
PJESMA SLUGE

Životopis:

»Rodio sam se 13 prosinca 1916 u Peterancu. Osnovnu školu polazio sam u mjestu rođenja, gdje i sad prebivam.

Pročitao sam knjiga raznog sadržaja: jedne, koje prikazuju život onakav kakav jest, i druge, koje ga uljepšavaju.

Godine 1934/35 polazio sam petmjesečni tečaj Seljačkog Sveučilišta Škole narodnog zdravlja u Zagrebu.

Vrativši se kući, radim na polju i kod kuće gospodarske poslove. — Pišući, želja mi je da prikažem, bez ikakvog uljepšavanja, u pjesmi i pripovijestima, teške prilike u kojima seljaci živu. A te su teške, jer mnogo ima onih, koji izrabljuju seljaka.... Jedni u obliku sile, a drugi pod okriljem plašta dobročinitelja, puneći si džepove teško priradjenim narodnim novcem, koji im omogućava da pod današnjim uvjetima života, gospodare nad hiljadama i milijunima ljudi....«

Umrla je nečujno, kad su pjetlovi pjevanjem naviještali zoru. Umrla je kad su se magle nadvlačile nad zemlju. Magle su i njoj, Mari Galović, rođenoj Blažek, zadale zadnji udarac, udarac koji donosi smrt.

Nosila je u sebi klice sušice od svoje mladosti, koje su se uslijed teškog života mogle razvijati. Ona se izvrgavala bolesti kada je, rađajući djecu, radila teške poslove. Po kiši, žegi i zimi. — Ni jecanje troje malene djece , ni žaljenje roda ni suseljana, ni tupo gledanje muža Ivana, ništa ju ne može više probuditi.

Ne može Ivan Galović, otac djece koja su ostala bez majke, slušati njihovo jecanje. — Izlazi van u staju, jer dolazi večer. — Naslonio se na jasle, iz kojih jeđu krave i kobila. Kad je sve uredio, mislio je o svom udesu.

Rodio se je kao treće dijete po redu. Poslije dva brata. Majka mu je umrla u rađanju. Šest ih je rodila sretno. Kod sedmog njezino izmučeno tijelo smirilo se zajedno sa tim djetetom za uvijek.

Sjeća se, kako su onda oni, onako maleni, jecali; kako su ih oni, koji su bili prisutni žalili; kako je otac gledao nekakovim čudnovatim pogledom. — On to onda nije shvaćao, a sada znade, što se događa u čovjeku kad mu umre onaj, koji je s voljom dijelio sudbinu svoga druga .. A još k tome gdje iza majke i djeca ostanu.

Pada mu na pamet kako su mnogi savjetovali njegovom ocu, da se ženi.

Otac se nije ženio, jer su mu djeca bila zapreka. Ostalo ih je šestero, kad je majka umrla, i otac bi imao s njima mnogo brige, da nisu trojica najmlađih umrli brzo iza

majčine smrti. Podlegli su zaraznim dječjim bolestima. Kad su starija dva brata poodrasla tako, da su bili sposobni za lakše poslove, upotrebljavao ih je otac i kod težih radova. — Od prekomjernog rada izgubiše snagu. I njihovi mladi životi nisu mogli odoljeti navali sušice. Podlegli su... Umrli su, kad bi mogli koristiti sebi i svojoj okolini.

Ivan je ostao s ocem. — Potrebna je radna snaga i otac ga oženi u devetnajstoj godini. Do ovog vremena nije Ivan pravo ni poznavao Maru Blažek, za koju mu je otac napomenuo, da će biti njegova, Ivanova žena. — Znade Ivan da se nije ni on ženio, ni Mara udavala. Roditelji se dogovoriše, a oni su ih slušali, jer su bili prava djeca...

Otac je kazao: — »Blažek je bogat, dat će sa kćerkom dobar miraz. — Slično su kazali i njezini roditelji: — »Galović je dobar gazda, a njegov sin mu jedinac, bit će naše dijete sretno.

Tri dana su trajali svatovi. Tri dana se trošilo jelo i pilo i u ta tri dana zapio se njihov tek započeti bračni život.

U njihovu životu bilo svađe, razdora i sve se uvijek dobro svršilo. I tukao je on više puta svoju Maru, jer je bio jači, ali je uvijek iza toga brzo požalio, sjetivši se, kako je nepravedno postupao sa svojom ženom. — Začimali su i rađali djecu. Živjeli su životom, kakovim živi većina seljačkih bračnih parova.

Nedugo iza svatova umro mu je otac. Posljedice sa fronte. Uvijek im je davao savjete da štede. I sada na smrtnoj postelji rekao im je: — »Djeco, ne trošite uzalud na moj pogreb. Ti Ivane dozove kojega prijatelja i sami sabijte lijes. Neće ništa stajati, samo nešto daske i čavli. Zakopajte me u starom odijelu. Ne treba nikakovih ceremonija. — Kako su oni milijuni što su izgubili svoje živote na fronti, — ubijani blagoslovljenim oružjem, — mogli biti bez blagoslova pokopani ili samo malo zagrnuti sa kojom lopatom zemlje, i većinom ostavljeni za pli-

jen gavrana, vukova i pasa. — Zašto ne bi onda i mene, i svakoga koji umre, sa mnogo manje izdataka pospremili u zemlju. Štednja je temelj života...

Otac je umro. Njegovi posljednji savjeti kao da su bili uzaludni. Potrošio Ivan mnogo na očev pogreb. Ali u ono vrijeme se dalo doći do novaca. Ako se morao zadužiti ipak je i lakše vratio. A danas? — Mora posuditi za ženin pogreb i platiti pogrebne troškove i svećenika, jer kad ne bi na sprovodu bio gospodin velečasni, šta bi kazalo selo?.... Nema druge, nego da negdje posudi novac, da poplati sve troškove. Prodat će žita, pa makar i kravu, da vrati.

Zamišljen, nije ni osjetio da se spušta mrak. Čim je svršio posao u staji otputio se je do gospodina velečasnog da utanače u koliko sati će biti sprovod. A i radi plaće...

Mrak se razastro po zemlji. Kroz slabo odijelo mu je ulazila hladnoća. Žurio se da mu ne bude tako hladno. Još više je osjećao hladnoću pri pomisli koliko se morati platiti za lijes i velečasnome, da ide na srpovod.

Žalio ga velečasni. Hvalio je vrline njegove pokojne Mare:

— Kako je bila bogobojazna, rado se ispovijedala i davala na oltar. Velika šteta. Vaša malena djeca ostala su bez majke, a ti bez tako dobre žene... Znam, dragi sinko, da će te mnogo novaca stajati pogreb. Žalim te sinko... Ali ne mogu drugačije. Jedan sat izgubi se do groblja i natrag. Žalim! Ali za manje ne mogu.... Sto pedeset dinara za jednu misu i sprovod. Sine moj, znadeš, danas su vremena takova... Vjeresije nikome. Vrlo mi je žao, ali nikome!.... Plati unapred...

Izvinjavao se gospodin velečasni pred Ivanom, što on mora iz njegovih riječi izvesti zaključak: platiti sto i pedeset dinara, i to odmah....!

Brojke su pred Ivanovim očima letjele kao vjetar. Groza ga je spopadala od takova broja. To je više nego

dva metra kukuruze. A lijes, kola, svijeće i ostalo? — Htio je da se okrene i da ode kući. Ali šta bi kazalo selo? Ljudi bi govorili: »— Zar nije onolikim radom, što je radila od kako se udala za njega, zavrijedila da joj plati pogreb sa blagoslovom svećenika?....« — Znao je on: sva krivnja bi se svalila na njega.

Posudio je novac platio sto pedeset dinara za blagoslov zemlje, u kojoj će Mara počivati....

Njegove velike, od vjetra i vlage ispucane ruke brojile su novac u gojne, bijele i mekane ruke gospodina velečasnog.....

Vraćajući se kući nije Ivan osjećao ni hladnoću, ni blato, po kojemu je koracao. Samo su mu svaki čas usne prošaptale:

— Sto pedeset dinara, sto pedeset dinara, za put u nebo....

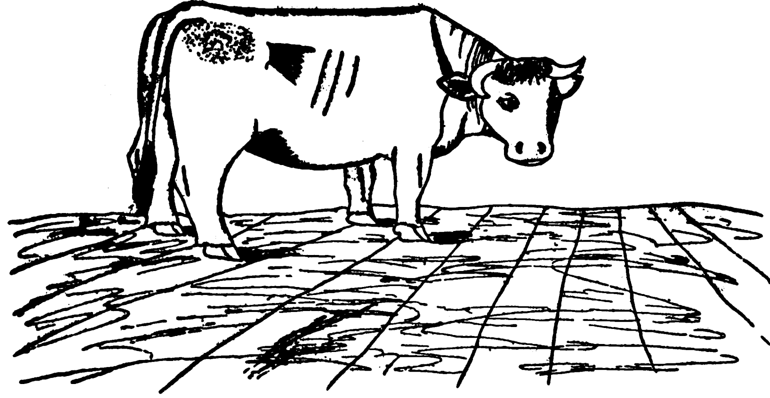
P J E S M A S L U G E

Šta imam to vide svi:
Ispucane ruke, iznureno tijelo,
I buncanje u snu.

Imam:
Oca i majku, braću i sestre.
A slušati moram gazde i meštre.

Iz tijela mi teče snaga i potoci znoja,
Šmrcam prehlađenog tijela,
Brišem se zamazanim rukama od gnoja.

Prati me zlostavljanje gazde,
Omalovažavanje, kojim me susreću drugi,
Da, teško je teško siromašnom slugi.

GENERALIĆ IVAN: Krava

GENERALIĆ IVAN SPREVOD ŠTEFA HALAČEKA

MRAZ FRANJO HLEBINE

GENERALIĆ IVAN:

Popis slikarskih radova nalazi se u sadržaju na zadnjoj strani.

Životopis:

Rodio sam se godine 1914, 19 prosinca, u Hlebinama kod Koprivnice. Svršio sam pet razreda pučke škole, gdje sam bio dobar crtač. I poslije škole mnogo sam crtao olovkom, pa i akvarel sa vodenim bojama.

Tako je za mene saznao gospodin Krsto Hegedušić, tajnik umjetničkog udruženja »Zemlja«. Došao je do mene, pregledao moje radove, pokupio ih sa sobom u Zagreb i tamo sam 1931 godine prisustvovao kao gost na izložbi »Zemlje«.

Od tog vremena izlagao sam sa umjetničkom grupom »Zemlja« svake godine na njihovim izložbama.

1934 godine priredilo je bugarsko umjetničko udruženje »Novi Hudožnici« iz Sofije veliku izložbu, pa sam i ja sa ostalim »zemljašima« sudjelovao sa svojim radovima na toj izložbi u Sofiji.

U vremenu od 18 do 28 svibnja ove godine izložio sam sa prijateljem i suseljanom Mrazom prvu samostalnu izložbu u salonu Ulrich.

GENERALIĆ IVAN: Zima

KOVAČEVIĆ TUNA:

RAKIJA

Životopis:

»Godine 1912, 12 lipnja, rodjen sam u selu Kukujevci u Srijemu. Roditelji su mi, kao i ja sam seljaci.

Polazio sam pučku školu i svršio pet razreda. Poslije škole, malen i nejak, nisam bio za teži posao, nego sam išao sa svinjama na pašu. Morao sam hraniti svinje i na pašu ih tjerati, a mnogo puta sam kod tog posla nakisnuo i prozebao.

Kasnije je moj otac kupio ovce i postadoh čoban. Malarija me riješila čobanske službe i tada umalo da nisam od te bolesti i umro. Bijaše mi tada petnaest godina.

Poslije duge i teške bolesti uze me otac voditi na polje i od tada postadoh pravi zemljoradnik.

Čitao sam mnogo knjiga, ali najviše kojekakove pustolovne i ljubavne bljuvotine. Jednom riječju: čitao sam sve što mi je pod ruke došlo, samo ništa dobra.

Jednom mi je naš seoski bilježnik, kad je vidio što čitam, rekao:

— Zašto čitaš koješta? To su gluposti — i nastavio je: Dođi do mene, pa ću ti ja dati knjiga kad već voliš da čitaš, što je uostalom i dobro.

Prestao sam čitati romane, nastavio sa lijepom knjigom i — prestadoh biti sanjalo.

Na želju svojih roditelja oženio sam se — kao i mnogi moji vršnjaci — vrlo rano. Bilo mi je osamnaest i pol godina. — I od sada, sve ono vrijeme koje sam kao momak tratio po seoskim ulicama, provodio sam uz lijepe knjige.

Želja za znanjem ponukala me je da sam išao u pet mjesečni tečaj Škole narodnog zdravlja u Zagrebu. — Vratio sam se kući pun duševne snage i poleta. I počeo sam pisati. Ali prilike u kojima živim, u borbi za svagdanji kruh, ne dadu mi da se više posvetim pisanju. Osim toga prošle kao i ove godine to mi je bilo nemoguće, jer sam se nalazio na odsluženju vojnog roka.... Sada, nakon povratka, mislim da ću svoj rad moći razviti u punom opsegu. Jer želja za napretkom je velika!«

R A K I J A

— Dobro jutro, druže Andrija, — pozdravi čiča Luka Petrović svoga ratnog prijatelja Andriju. — Što ti radiš sam ovdje na ćošku? Što ne ideš gdjegod u sobu, već tako zebeš na tome snijegu?

— Kamo ću ići? Postojat ću malo ovdje, dok ne bude vrijeme u crkvu.

— Šta ćeš u crkvi, kad moliti ne znaš, ta to je za babe, a i za mladež, a za nas stare samo da je kakova dobra furuna (peć), pa da se grijemo, a uz to dobra kapljica, pa da vidiš života!

— Imaš pravo, Luka, ali ja ipak volim malo u crkvu da odem, nisam bio cijele godine, a danas je Božić, pa će biti ipak lijepo... Ja volim slušati božićne pjesme.

— Jeste, istina je, biće lijepo, ali dok ne bude vrijeme, hajdemo ovamo malo u birtiju, pa ćemo popiti po jednu malu rakiju; znam da nisi ništa jeo, a pri tome ćemo se malo porazgovoriti.

— Na tašte sam, to je istina, ali pravo da ti kažem, nemam novaca.

— Što te briga za novac! Kada te zovem onda hajde, a ja ću platiti sve. Imam ja, evo, 5 dinara; to sam od moje babe uzeo. Dobila ih je za jaja i mlijeko. — A i birtaš mi je dužan dvadeset dinara, što sam mu na mojim kolima dovezao vina za Božić.

— Nemoj druže, mani se toga, možemo mi malo i ovdje stajati, a novce koje imaš kod sebe i koje imaš dobiti, sačuvaj, pa nešto u kući nabavi; znaš da je kriza pa treba paziti na svaki dinar.

— Idi Andro, — uvrijeđeno će Luka, — šta ti mene

savjetuješ, nisam ja valjda balavac da trebam savjeta. Hajde ti samo, ja sam ozebao pa kašljem kao vrag, a kad malo gucnem, onda mi je odmah bolje. Sinoć sam kašljao, mislio sam da će mi prsa puknuti od naprezanja. Moja baba, da me izliječi, skuva neki čaj. Probam ja to piti, ali da: smrdi kao đubre. Pitam ja babu: — Koga si vraga metnula u tu vodu, kad tako smrdi i sad se to zove čaj?

— Pa cvijeta od bazge i lipe...

— Zato to i smrdi, što je od bazge... I požalio sam u sebi one dvije kocke šećera, što ih je baba u nj metnula.

— Pa jesi li pio onda taj čaj? — upita Andrija radoznalo.

— Nisam onako mogao, nego znaš što sam uradio?

— Što Luka?

— Uzeo ja one moje lijepe rakijice od samih šljiva, pa natočim u taj čaj.

— Pa je li onda dobro bilo? — upita opet Andrija.

— Jošte kako, — veselo će čiča Luka, i od uzbuđenja mu se nešto podigne ozdola čak iz trbuha pa navali na prsa. U prsima nešto zakrklja, poče da puca, onda navali sve u grlo, da se je čiča Luka jedva oslobodio. Izbečio oči kao dvije pesnice, a rukama se uhvatio za prsa, pa se onda nakašlje ravno u lice Andriji.

— O kako me mori gad. Sad su mi malo noge ozeble i odmah kašljem. Hajde ti, Andro, u birtiju, pa ćemo se tamo malo razgovarati.

Andrija pristane i oni pođu. Uđu u birtiju, odmah sjednu za jedan stol, a čiča Luka udari šakom o stol i zaviče:

— Birtašu, daj dvije male rakijice, ali požuri, tane ti gosino, ozebao sam, pa da malo ovo moje matoro tijelo ugrijem.

Birtaš za čas donese dvije flaše od pola decilitra.

— Deder, Andro, ratni druže, potegni malo mučenice, pa da vidiš kako pali i žari kao sam vrag...

— Ja ne znam, druže Luka, kako to da ovi bedasti

doktori kažu, da rakija ne grije i da čovjek ozebe više kada pije, a manje kad ne pije, — poče Andrija da govori svom drugu Luki sa porugljivim osmijehom na licu.

— Hajde, bogati, makar što divaniš. To ti oni samo tako pričaju, da mi ne pijemo, nego da je prodajemo, a novce da damo njima. Deder ti povuci, pa ćemo još po jednu. Istom je prvo zvono, imaš vremena ići u crkvu; dok pop dođe, doći ćeš i ti, a možda ću ići i ja.

— Je li, druže Luka, malo da ne zaboravismo na tvoj jučerašnji čaj; što je to bilo s njim?

— Da, da, i ja sam zaboravio... A bilo je ovako: Natočim ja rakije pa potegnem; bilo je još malo vruće, pa poče da pali, a ja onda ostavim da se malo ohladi. Nakrkao ja bome više od pô litre rakije, a toliko opet čaja. Nisam ja nikad to pio, pa mi neobično bilo. Pita mene moja baba:

— Je l' đeda, hoćeš da ti još osladim malo, nekako ti to slabo piješ, valjda ti je gorko?

— Ta kaki gorko, neblak ti tvoj matori; peče me. Neka se ohladi, onda ću. — Kad se to već podosta ohladilo, ja potegnem, pa na dušak — kres... A kad sam legao, ti bođane, — ko top. Do zore se ni preokrenuo nisam.

Luka si kažiprstom počešlja nos pa reče:

— Nešto me nos svrbi, ne znam šta to znači.

— Malo ćeš se ljutiti, — nasmije se Andrija.

— Ta nije, bođane mu, sad ću ja malo kihati i svašta će biti, samo ako ne navali i ostrag, pa ću se osramotiti. Khi, či-ha!... — poče čiča Luka kihati. Časak mu zastade, onda najednom zakrči u prsima i navali u grlo. Kraj čiča Luke, blizu vrata, bila je pljuvačnica, a bila jedna i u kutu sobe.

— Koga će vraga te zdjele tu; šta to treba? Ded, Andro, makni otu iz ćoška da pljunem.

— Pljuni u nju, nek birtaš pere, kad mi odemo, — podrugljivo će Andrija.

— Neću, psovat će me, kad dođem drugi put.

— Pljuni samo, šta te briga. Vidiš, tamo na zidu piše: »Ne pljuj po podu«.

— Pa da gdje ću? Već me udavi u grlu, a nema čovjek gdje da pljune. Ovdje zdjela, ondje zdjela, a tamo na zidu piše: »Ne pljuj po podu«. Onda se sigurno mora na zid pljuvati....? pa se ishrakne iz dna pluća i prilijepi ga na zid u kutu više pljuvačnice... — To još do danas nisam vidio, da se zabranjuje pljuvati na zemlju. A gdje ću ja pljuvati kad budem orao? Ovdje ima zid, pa može čovjek na njega, ali tamo ga nema, pa ću morati valjda na konje, — ljutio se čiča Luka.

— Šta ćeš, druže, takova su vremena nastala, to doktori naređuju, a valjda znaju oni štogod, kad tolike godine taru svojim turom školske klupe.

— Ti, Andro, kako ja vidim, čuo si nešto od gospode, pa misliš da je to istina. Nije, Andro, varaš se, lažu oni, varaju nas. Ne vjerujem gospodinu kao ni svom šarovu. Sad je samo napisano, a poslije će tu policaj stajati, pa kad se zabuniš i pljuneš na zemlju a naš će te policaj za tur i za vrat zgrabiti, pa u zatvor. Da je samo to, dobro, ali onda globa i k vragu... a ako se ljutiš, dobit ćeš i batina. Da mi je samo umrijeti, dok to ne dođe, da ne gledam zla svojim očima.... — Pri tim riječima udahne teško čiča Luka, a u grlu mu nešto zakvrči, kao da ima nešto živo i penje se u grlo, da kroz njega izađe napolje na zrak. — Uh! — uzdahnu čiča Luka, — tako me nešto peče i grize u grlu... Ded, Andro, napijmo se te mučenice.. Ja moram piti rakije! Kažu ljudi: rakija sve ubija, pa nek ubije i u meni to što me grebe i što tjera da kašljem. Ded, Andro, potegni, šta si se zamislio?

— Ništa mnogo. Mislim o našoj gospodi doktorima. Ti veliš. da doktorima ne vjeruješ; ni ja ne vjerujem, ali vidio sam čudesa od njihove strane, pa me sve nešto sili da vjerujem.

— Kakva čudesa? — brzo će Luka.

— Eno, mog strica sin živ i danas. Bio lani u bolnici, pa mu otsjekli — veli on — pô stomaka i izvadili, a on ostao živ i ništa mu.... zdraviji je nego ja. Eno i moj komšija Mato, i njega su parali živoga i nešto izvadili iz trbuha pa mu ništa ne fali. Ako meni ne vjeruješ, pitaj Matu. U njega je još onaj komadić mesa, crijeva, što li je, ja neznam. On to čuva i svakom pokazuje.

— Ja u to ništa ne vjerujem, dok sam ne vidim, pa bog. — Birtašu, daj dvije rakije, ali sad velike. Dosta je s tim malim flašicama; može čovjek prstom istjerati kao iz naprstka. Daj brate, da se napijem, da rastjeram tugu i ublažim jad.

— E, pa živio druže, — digne Andrija flašicu i nazdravi. — To nam je sve. Pij, pa da idemo. Već je podne, a ja u crkvi ni bio nisam.

— Ni ne trebaš... — podrugljivo će Luka. — Hajde popij, pa da idemo kući na ručak.

— Šta ćeš popodne, druže? — upita Andrija.

— Ništa, malo ću leći da se odmorim, a onda ću, kad se bude počeo mrak hvatati, tjerati babu da mi kuha čaj. Ali večeras ću metnuti više rakije, da još bolje spavam. A sada zbogom, Andrija!

— Zbogom, Luka; do vidova!

Počevši od ovoga dana čiča Luka se liječio rakijom. Isprva je mogao spavati, ali kasnije, što je više pio, sve je manje spavao, a i kašalj je sve više napadao njegovo slabo staro tijelo. Mjerica za piće bijaše mu politrica, koju je on redovito svaku večer sipao u čaj i popio. Liječio se tako Luka cijelu zimu rakijom, ali sav trud bijaše bez koristi.

Svanulo proljeće. Sve počelo da se budi i raduje. Pčele izlaze iz svojih košnica, kukci se probudili iz dugog sna — sve zuji. Ptice po drveću skakuću i pjevaju veselo, kao da pozdravljaju ono milo i drago proljetno sunce.

I u čovjeka prodire nešto tajno, nešto što se ne da

opisati, i duša mu drhće od uzbuđenja, slušajući taj sklad prirode, koji sve oživljuje.

Sve ide van, da se naužije sunca: djeca, starci i starice — sve hoda. Kada čovjek samo pomisli kakova je ulica bila zimi: pusta, mrtva, nigdje ni žive duše. A sada, kao da su ljudi uskrsnuli od mrtvih — toliko ih na njoj ima. Sve se budi, sve je radosno, samo naš čiča Luka prikovan uz krevet, pa ni makac. Predlagali su mu ukućani da će dozvati liječnika, ali on bi svaki puta odbio govoreći:

— Ne, ne, ne treba mi on dok sam živ. Ja ne vjerujem i — bog!

Iz dana u dan sve je više kašljao. Iz grudi mu se otimao dah. Kašljao je i pljuckao po sobi, da je bilo strašno pogledati, ali domaći se privikoše na to, pa gdjegod bi izpljuvak vidjeli, nogom bi ga zatrli, da se ne vidi, Ispljuvak bijaše gnojav, a gdjekad pomiješan krvlju, koja se nije dala sakriti, te se po podu vidjele male crvene piknjice.

— Rakije, babo, daj, — vikao čiča Luka iz postelje.
— Daj, babo, molim te, da ublažim taj prokleti kašalj...

Jadna starica misleći, da rakija uistinu liječi, otrčala bi odmah u komoricu da donese politricu.

— Evo, deda, na, napij se, pa ćeš ozdraviti...

— «Oću, bako, oko moje lijepo, iz tvoje ruke mi je i otrov sladak.

— Idi, mrcino matora, — srdito će baka. — Duša ti na jeziku, a još ti je luđorija na pameti...

Kratko vrijeme iza toga, jedne lijepe večeri, zazvoni zvono Zdravo Mariju, a zatim oglas.

— Ko je umro? — pitaju seljaci.

— Čiča Luka!...

Sve ga je selo žalilo. Bio je dobar čovjek, siromasima je uvijek davao koliko je god mogao i zato je svako rekao:

— Bog mu duši lako dao!...

Siromah čiča Luka! Ubila ga bolest i rakija... Puno je pio i uništila ga ta prokleta rakija, taj zloduh koji ubija ljude.

GENERALIĆ IVAN: Dudilnjak

MANDIĆ MATO:

RUKE
NA VAŠAR
U KASNU JESEN
ZIMSKI SUTON

Životopis:

»Rođen sam u Gradištu (kotar Županja) 24 veljače 1902 godine. Djetinjstvo sam proveo kao i sva druga djeca. Kada sam svršio pučku školu započeo je svjetski rat. I uz grmljavinu topova, koji su negdje daleko pucali; uz plač žena, majka i sestara; uz promatranje trenskih kolona i vojske, što je okolicom mojega sela često prolazila i uz strah od rekvizicije prolazila je moja prva mladost.

Kad je svršio svjetski rat već sam marljivo čitao sve, što mi je došlo pod ruke, ali najvolio sam čitati vojničke i šarene svjetske kalendare. Poslije toga došli su na red Sherlok Holmes, Ethel King, Pinkerton, pa Lijepa bolničarka, Nevina u ludnici, Pariška vračara, Grička vještica itd. itd. Zasitivši se tih fantazija prihvatio sam se Šenoe, Kumičića, Tomića, Novaka i ostalih naših i stranih pisaca.

Za čitanje imao sam mnogo vremena, jer sam bio pastir od kako sam izašao iz škole, pa dok me nisu pozvali u vojsku. — Idući za govedima uvijek sam nosio knjigu sa sobom, pa su mi se i mnogi rugali zbog toga, pitajući me, da li ću biti pop, kad uvijek čitam.

Kad sam se vratio iz vojske kući, nastavio sam čitanjem, ali sada su me nekako osim romana i pripovijedaka zanimale i ozbiljne stvari. Počeo sam čitati novine od kojih mi se najbolje sviđao »Dom«. Osobito su me zanimale pjesme, koje su ispjevali seljaci i koje je »Dom« objelodanjivao, a napose zanimale su me one od Stuparića i Miškine.

Potaknut tim pjesmama počeo sam čitati Šenoine, Preradovićeve i Vrazove pjesme, a osobito su mi se sviđali: Nazor, Kranjčević i Domjanić. — Godine 1926 počela je izlaziti

»Seljačka prosvjeta« koja je uzgibala i uztalasala svu moju nutrinu i koncem te godine izašla je u »Seljačkoj prosvjeti« prva moja pjesma.

I tako sam počeo pisati i kovati stihove, ali moram priznati da sa nijednom svojom pjesmom nijesam bio zadovoljan. Svaka je ispala drukčija, slabija, nego što sam ju zamislio.

Eto, ovo je u najgrubljim potezima povijest mojeg duševnog života. Jednoličan život jednoga seljaka koji pati i stradava u svakidanjoj borbi sa životnim neprilikama. I k svim inim neprilikama došla je kod mene još i ta, da sam — vraćajući se 21 svibnja 1934 sa vodenice na Savi — na jednom traljavom mostu propao u kanal i slomio nogu u bedru.

Bolnica, doktor, liječenje, uspjesi i neuspjesi kod liječenja i na kraju izlazak iz bolnice sa sedam centimetara kraćom nogom. — Život seljaka.

I sada šepesam okolo, zaviđam zdravim ljudima, te čekam — kao i svi — novo doba, nove dane ....«

R U K E

Ruke moje, tvrde, popucane, hrapave,
Imate tamnu boju kao zemljina kora,
Dugi nokti, za njima leže neke crne tvari,
Kod naprezanja koža se zategne i krvari.

Plug, vile, lopata, motika,
To su njima najpoznatije stvari,
A pero, ha, ha, ha, krute li ironije,
Probode papir, misao se raspline, sve se pokvari....

A i zašto da ja pišem sa ovim glomaznim rukama
A toliko ima glatkih, lijepih mekanih ruku,
Kojima se prsti vrte kao topolin list na vjetru,
A misli kao voda iz izvora gorke i slatke ispod pera teku.

A od mene, koji se moram baviti sa perom i papirom
Traži se, da ne bude banalna rima,
Misao i izraz da su savremeni, originalni,
I sve da po današnjem »modernom duhu štima«.

N A V A Š A R

Gajo i Šargo moj,
volovi moji lijepi, veliki,
ja vas tjeram na vašar
tamo u onaj grad daleki.

I prodat ću vas, rano moja,
da dug namirim i mnoge potrebe,
ah da znate, kako mi je radi vas teško,
srce mi se od boli kida i sva nutrina zebe.

Gajo i Šargo moj, kud će gvozdeni plug,
tko će mi orati njivu moju široku,
tko li će vući škripava moja kola,
kad pođem za drvima u onu šumu visoku?

A što će livada naša i na njoj blistava rosa,
kad bakrena klepka ne će slatko zvoniti
sa vašeg vrata? Za kog će moja kosa
po njoj travu i biser njezin kositi?

A štala moja sada je tiha,
užasnom ona zijeva prazninom,
dok aveti straha zbog teškog života
jure i vladaju svom mojom nutrinom . . .

U KASNU JESEN

Tužne su naše jeseni, jako tužne
kad njive i livade
i šume bujne, zelene,
u kasnu jesen poružne.
Jer mi smo osuđeni,
da čitavog vijeka svojega
po zemlji tapamo
i po njoj kopamo
i sijući dobro sjeme
sreću i zadovoljstvo tražimo . . .
I radosti su prirode,

kad lista, cvate i buja,
i naše radosti....
A u jesen,
kad sve opada, vene i trune,
kad magle sure poljem putuju,
i sitne kiše padaju....
tada smo i mi tužni,
u jesen, kasnu tužnu jesen,
kad sve poružni.

Z I M S K I S U T O N

Rumeni zapad u suton roni,
jata divljih gusaka nekud se žure,
praska led u smrznutom potoku,
stare se vrbe na obali gure.

Udarci sjekire negdje zamiru,
lavež pasa odjekuje šumom,
roktanje svinja čuje se u kocima,
drnđaju kola smrznutim drumom.

Sve grane gole su bez života,
očajno gleđe u svemir suri
za golemim bjelkastim oblakom,
koji se nekud daleko žuri.

MATOČEC MARA:

PROŠTENJE
MRTVOM RUSKOM
VOJNIKU
KIRIJAŠ

Životopis:

»Rođena sam Đurđevčanka, a stara već pedeset godina. Dvadeset godina pišem, i to kad imam malo vremena. Kao udovica, ostavši sa četvero sitne dječice, nemam mnogo vremena preko dana, nego u noći.

Muž mi je bio zarobljen na ruskoj fronti. Odvedoše ga u Sibiriju. Tamo je živio četiri godine. Kada je išao kući, razboli se na putu, i u zarobljeničkom logoru umre od tifusa . . .

Njegova smrt bila je za mene veliki udarac, tim više, jer su mi dolazili sve teži dani i tako sam uvijek pjevala više žalosno nego veselo, jer žalost i siromaštvo bili su mi drugari.

Poslije sam otišla iz Đurđevca u Koriju kraj Virovitice i tamo sam kupila više zemlje, da mogu svoju djecu bolje opskrbiti sa zemljom i kruhom.

Sada bi bilo bolje, ali je slabo zdravlje, i moje i sinovo. Velike potrebe, i — opet zlo, koje seljaka bije svuda. Imao malo, ili mnogo! Svuda borba i samo borba za ovaj jadni život . . . .«

SABOLIĆ IVAN FOTOMONTAŽA

Uspomene otaca i — izgledi za djecu.

MRAZ FRANJO — JAKUPOV DVOR

P R O Š T E N J E

Eno križ, nosi ga sprijeda mladić! Nosi ga s velikim poštovanjem, s ljubavlju i vjerom, ali i sa strahopočitanjem. Kako i ne bi. Na njemu je pribijen sin čovječji; sin, koji je propovijedao samo ljubav; sin, koji je naučao ljubiti i neprijatelje; sin, koji se je usudio reći pred dvije hiljade godina: »Svi su ljudi braća, svi su ljudi djeca Božja!« I zato ga razapeše. Razapeše toga buntovnika, jer takovi, koji tako govore, ne smiju biti među živima. Život je uređen tako, da ima tlačitelja i potlačenih.... .

Tako su mislili i ondašnji vlastodršci.

Razapeše ga, da bude i dalje strah i opomena svima koji bi se usudili reći: »Čemu razlike među ljudima?«

Razapeše ga. Njega: ljubav, pravednost i dobrotu. Prohujali su vjekovi....

Svi njegovi protivnici ostadoše samo u žalosnoj uspomeni.

Nosi ga i sada mladić, vođa seljačke procesije, koja ide na proštenje u Voćin. Mnogi pitaju: »Čemu tim ljudima proštenje? Bolje da su kod kuće, nego što se umaraju i troše okolo novac. Oh, moj dragi seljački narode! Zar ti ne smiješ ići na proštenje? Ta to ti je sve što imaš. To je jedini tvoj izlet, tvoje kupke, tvoje more. Jer i ti dragi seljački narode bi htio vidjeti naše more, naše blago. No ne daju ti. Ti, dragi narode, koji se nalaziš daleko od njega. Još ti je ostalo samo proštenje Majke Božje Bistričke, Voćinske, Aljmaške, Ludbreške i druge Majke Božje, što se nalaze širom nam domovine...

Sa kolikim veseljem ideš. Bijetko kada vlakom, već ponajviše pješačiš, moliš i pjevaš. Gladan i jadan. Ideš bos, otrcan i okrpan. Ispaštaš grijehe svoje, koji su još i

te kako ispaštani tvojim krvavim žuljevima na rukama i tvojim ispucanim nogama. Ali još se moraš očistiti od grijeha, kao da nisi već mnogo puta okupan u vlastitom znoju lica i tijela svoga.

Moraš moliti, kao da se nijesi namolio od poroda svoga! Kao da se ne moliš kad siješ, kad žanješ, kada kasno liježeš i rano ustaješ! Moraš postiti, kao da se nijesi u postu i rodio i u njemu kao da nećeš umrijeti!

No, ti ideš za raspelom! Ideš za tim simbolom, za tom žrtvom ljubavi i istine, i za simbolom nade i smirenja...

Idete, vi draga naša sela, idete se pomoliti....., da bi se dokrajčila naša Golgota, Golgota seljačkoga naroda, a u životu da zavlada riječ Hristova: »Svi su ljudi jednaki!« A da li će se to molitvom postići?

GENERALIĆ IVAN: Prešencija

M R T V O M   R U S K O M   V O J N I K U

Daleko spavaš od svojih milih,
U našem groblju duboki san,
Bog zna, za tobom, tko teško cvili,
Oj, ti vojače, meni neznan!

Živio ti si kod naših ljudi,
Zarobljen tu si bio kod nas,
Brat ti je rođen' probio grudi,
Kod nas ti dođe posljednji čas.

Ali oprosti, oprosti svom bratu,
Oprosti njemu, vojače moj,
On je robovo tuđem inatu,
Kao što i ti, i narod tvoj.

Neznajuć da si bratac mu pravi,
Neznajuć da smo jedna krv,
On je o tvojoj radio glavi,
Zato mu srce rastače crv.

O spavaj mirno u zemlji Hrvata,
Taj težak, tvrd i duboki san,
Zemljica ta je tvojega brata,
Oj, ti vojače, meni neznan!

Odnesi pozdrav tamo daleko,
U zemlju vjetra, u ruski kraj,
U grobu stepe, oh, tamo preko,
U grobu moj se smirio raj!....

Da, ti oprosti, 'prosti svom bratu,
Da, ti oprosti, vojače moj,
Robovo ti si tuđem inatu,
Kao što i on, i narod moj.

O podji k njemu, svom dobrom pobri,
Gdje naši teški snivaju san,
I znaj: za izmjenu mi smo dobri,
Oj, ti vojače, meni neznan!

K I R I J A Š

Vozi ciglu, crijep, vapno,
voze konji slabi,
uz njeg mališ uzde grabi —
palača se gradi.

Podne zvoni, jedu konji,
jedu ubogari,
sinak jede malo grožđa
i ništa ne mari.

Stari jede malo kruha,
što i sinu daje —
al' mu nešto grlo stislo,
njegve zalogaje.

Misli nešto, konje gleda,
kako žvaču sijena,
i još malo, samo malo,
i više ga nema.

Misli, što će jadni konji,
Što, kako da rade,
kad su tako malo jeli, —
snage ne imade.

To življenje, dragi moji,
vam' je ko i nama,
odmor za nas ne postoji,
rijetko bolja hrana — —

Mučenici, robovi smo,
toga tužnog svijeta,
trudni jesmo, gladni jesmo —
naša sudbo kleta!

Služite me, patite se
i vi sa mnom toli,
vjerujte mi, konji moji,
da me i to boli.

Vjerujte mi, konji moji,
život kirijaša
pun je glada, kao što je
bijedna vaša paša.

MRAZ FRANJO:

BESPOSLEN
KOPAČI
JEFTINOĆA
STANITE ORAČI
ZIMA NA SELU

Popis slikarskih radova nalazi se u sadržaju na zadnjoj strani.

Životopis:

»Rođen sam 10 travnja 1910 u Hlebinama, kotar Koprivnica.

Svršio sam pet razreda pučke škole. Risanje i crtanje zanimalo me još u školi, kao i danas, pa sam u ono vrijeme nekim drugovima risao ono, što su oni morali. Nagradjivali su me jabukama i orasima.

Kasnije sam počeo raditi i sa vodenim bojama (akvarel) koje mi je poklonio jedan prijatelj, koji je išao u gimnaziju. Kroz cijelih pet godina kopirao sam za sebe razne obojene ilustracije i krajobraze, dok se nisam upoznao sa g. Krstom Hegedušićem, koji me je odvratio od kopiranja i niansiranja sa crnom bojom, pa sam na taj način mogao sa svojim radovima sudjelovati na izložbi »Zemlje«.

Poslije toga izlagao sam još samostalno u Zagrebu na »Zagrebačkom Zboru« i u Koprivnici.

Ove godine izložio sam sa suseljanom Generalićem svoje radove na I. izložbi seljaka-slikara u Salonu Ulrich u Zagrebu.

Pomalo životarim na posjedu u Hlebinama, orem i kopam zemlju i za slobodnijeg vremena, kojeg kao seljak imam vrlo malo, — slikam. Prikazujem naše selo i seljake, a i okolicu.

Osim crtanja bavim se katkada i pjesmama, ali i opet zbog premalo vremena, — vrlo rijetko«.

B E S P O S L E N

Gladen i žedjen došel je v mojo hižo,
Razdrapan zamazan, lasi po vratu gmižo.

— »Devet meseci bez posla hodam i komaj se nosim,
Makar kaj bilo za jesti lepo vas prosim.
Suho i blatno zemljico gazim,
Plodna je jako, a ja jo gladen prolazim.
Darežljivost u svetu ne znam gde je skrita,
Samo za legitimacijo svaki me denes pita.
Prašino v zobe i v joči hićo mi automobili,
Vu njimi kikoćo i smejo se ljudi, zamotani u svili....

K O P A Č I

Jako se žure na polu kopači,
Makar i jeso ob mali plaći.
Sonce je zišlo gda so na pole došli,
A dok je zašlo doma su pošli.

Celi dan so se na soncu žgali,
Doma dok so išli, so ne nikaj popevali.
Kopali so celi dan i neje bilo šale,
A navečer da so trudni, to so im i kosti znale.

V noći pak bodo si ftečno spali
I čem se svene, već bodo kopali.
Celi dan se bodo na soncu žgali,
A doma dok pojdo, pak ne bodo popevali....

J E F T I N O Ć A

Strašno je zajti denes v dućan,
Saki se srdi dok zide van,
Reklama i posluga jako je slatka,
Pogodba mora biti navek kratka.
Jer denes se veli da vreme je novec,
To veli sakoj i selski trgovec.
Na selu so jajca glavni dobiček,
To navek tomači Franjo Štrfiček.

Dok ide v dućan soseda Dora,
Nekaj novoga tu biti mora.
Pon ceker jajec dene na stol:
— »Gospon Šlosberger, dejte mi sol.«

Trgovec potegne Doro za suknjo,
I kaže obroča, koj' ima luknjo:
— »Vidite soseda to nova je mera,
A od negda se veli: da mera je vera.

Od denes jajca na luknjo merim,
Da bodem pošten, da vam se ne zamerim.« —

— »No dejte probajte, da brže vidim,
Te vraže mere već ve se čudim!«

Trgovec jajce pritisne na luknjo,
A ono prek prejde kake čez suknjo.
I tak so jajca po redu išla.
Se do jednoga čez luknjo prešla:
— »Dvadeset jajec, soseda draga,
Za sol neje dosta, vidite vraga.« —

— »Toliko jajec, a male pare,
A moj stari mi rekel: kupi i cigare.
Pomislite gospon, kakve so to boli:
Dvadeset i pet jajec dati za kilo soli« ....

— »Ja zato i vam skople platim,
Ak debleša jajca donesete sim« ....

Dora zdehne: — »Joj, kakov je to kvar,
Sedem jajec dati samo za dinar!!! —«.

S T A N I T E O R A Č I

Čujte orači, stanimo već jednom!
Ne rujmo bez smisla po zemlji,
Što svakim danom postaje
Sve više bjednom.

Ta mi ne oremo, već rujemo rilom
A plugovi stari, izrabljeni, zakrpani
Ostavina su pradjedova naših,
Zamijenimo ih, — mi raspolažemo silom!

Slušajte, stanimo već jednom! ....
Eno, orači na njivama dalekim,
Što udobno sjede na stroju
Žale nas, i zovu braćom bjednom.

Tek čude se, što ne zovete
U pomoć nikoga drugog već boga i svece
Koji ne pomažu. — A pomoć bi mogla
zajednička sloga
Da nestane ove tiranije klete.

ZIMA NA SELU

Još na večer mjesec
Sjao je smjelo,
A do ranog jutra
Sve je bilo bijelo.

Svud ravnica pusta,
Bijela i meka,
A zvonce saonica
Čuje se iz daleka.

Pahuljice bijele
Ruše se nestalno,
Na kućice trošne niske
I u blato kalno.

Po takovom vremenu,
Star se prosjak vuče
Kucajuć na vrata,
Od kuće do kuće....

Još u večer mjesec
Sjao je smjelo,
A kroz slabi zid i krov
I u kući bilo nam je bijelo....

PAVLEK MIHOVIL MIŠKINA:

UZ PREDAVČEVE POGLEDE NA POVIJEST HRVATSKOGA NARODA
CRVENI MAKOVI
JEZUŠ NA KRIŽU
RADNIKU

Životopis:

»Rođen sam u Đelekovcu — gdje i sada živim — godine 1887, mjeseca rujna, dan prije svetoga Arhanđela Mihajla, kako je to ubilježeno u knjizi krštenih župe đelekovečke. Rođen sam dakle u doba najobilnijih prirodnih darova, u jeseni — kad dozrijevaju jabuke, kruške i bere se grožđe — ali i najtežih seljačkih poslova.

Prvu svoju mladost — do svršetka pučke škole — proživio sam u kući materinih roditelja. U kući sa malenim prozorima, malenim slamnatim krovom, gdje je u jednoj sobi — sedam metara dugoj i pet širokoj živjelo, radilo i spavalo pet oženjenih parova i gdje je od sušice i različitih zaraznih bolesti umrlo sedamnaestero djece.

Iako su imali svoje djece, nekako su neobično voljeli i mene. To više, što sam — vele — bio dobar đak, i u svakom razredu dobivao po koju nagradnu knjižicu, koju bih im za dugih zimskih večeri po nekoliko puta čitao.

Kad sam svršio peti razred pučke škole, i počeo »opetovnicu«, povratio sam se u roditeljsku kuću i preuzeo u kući dio svoga posla: hraniti blago. Primajući taj posao, postao sam po »starom seljačkom običaju« i njegov drug. Započeo novi život, spavao s njim u staji.

Kako je moj otac volio knjigu — kao član krunaš primao je jeronimska izdanja — to sam i ja imao prilike da što uzmem. U nedelju ili kad se nije radilo s blagom, išao sam s njime na pašu. Blago je paslo travu, ja u knjizi hvatao slova.

I tako su mi prolazili dani.

Kada sam se oženio — a oženio sam se vrlo rano, sa dvadesetak godina, — još sam više zavolio knjigu. Kao prijateljicu i kao savjetnicu. I tako eto živim do danas. Moj se život ne razlikuje ni u čemu od života ostalih ljudi, koji su rođeni i žive oko mene, i sa mnom.

Radim kao i ostali, naprežem dnevno sve svoje umne i fizičke sile, da se odrvem bijedi i održima na životu, koji je svakim danom teži. Rekao sam, ne razlikujem se ni u čemu, osim možda u tome, što teže osjećam poniženje, bolnije krivicu, pogotovo, kad vidim, da se ona čini drugima, a ja nijesam kadar da je otklonim.

Pisati sam počeo sa trideset i dvije godine poslije smrti blagopokojnog Dr. Antuna Radića, čija me smrt duboko potresla, kako sam to na drugom mjestu napisao.

Napisao sam malo, i ono što sam napisao, znam da je slabo, jer živim u takvo doba i takvim prilikama, gdje više ne mogu dati. U prilikama, gdje treba svaki čas, svaki sat ukrasti. U prilikama, gdje je često u pitanju olovka i papir, a da o posebnoj sobici, o pisaćem stolu i ne govorim. Jer pišem u staji na koljenu.

Prva moja zbirka novela »Za svojom zvijezdom« izazvala je senzaciju i uzbunu, jer je donijela nove misli, nove poglede na život sela, koje se budi. Senzaciju, jer je to napisao seljak, dojučerašnji »kumek« i analfabeta. Uzbunu, jer je to napisao čovjek, član staleža, koji je dobar i potreban, kad šuti, radi i daje, a nipošto kad prigovara.

Napisao sam i nekoliko pjesama — ako se to uopće mogu nazvati pjesme — jer to nije »odjek radosti duše« već »krik bola onih što u jadu se guše« —, koje čekaju nakladnika.

U prvoj svojoj zbirci napisao sam, kako držim, da je u svijetu najviše zla radi toga, što se ljudi ne poznaju i ne razumiju. Ta me je misao vodila i dalje. Kako rekoh, kod prve bio sam napadnut i pohvaljen. Napadaji su na mene djelovali jače. Tri godine iza toga nijesam uzeo u ruke olovku, da što napišem. Ljubav za narod, želja za istinom, utisla mi je olovku i opet. Hoće li ono naići na razumijevanje i donijeti ploda — —?!«

UZ PREDAVČEVE POGLEDE NA POVIJEST HRVATSKOGA NARODA

Pokojnom prijatelju Josipu Predavcu

Doselivši se ovamo iz studenih zakarpatskih krajeva, našli smo lijepu i topliju mjestimice obrađenu i uređenu zemlju, koja je — od rada vičnih ruku naših djedova — postajala još ljepša.

Narod — podijelivši si zemlju na plemena — širio se i množio — Nicale zgrade, širila se naselja, ta lijepa naša hrvatska domovina postajala je sve ljepša, ali i zanimljivija, za razna skitnička plemena, koja su se selila iz Azije, a i za domaće lijenčine, kojima se nije htjelo raditi.

U selima se radilo. U raznim godišnjim dobama, u znak započeta ili svršena rada, zajednički se plesalo ili pjevalo. U gradovima snovalo, kovalo i svetkovalo. Prinašale se žrtve, što su ih donašali pojedini pretstavnici sela, ili da pokažu uspjeh svoga rada , da zahvale dobrom duhu, na iskazanoj pomoći, ili da se potuže na nerodicu ili udobrovolje rasrđen duh. Godine su prolazile, u selima i građovima umirali su stari i rađali se novi ljudi. U selu, šumi, polju, prirodi bilo su ljudi upućeni na rad. U gradu, gdje su primali darove, prinosili žrtve, neki razgovarali s Bogom, pomišljali su, da su bolji i počeli su se smatrati vlasnicima zgrada, postali su vlastela — — Narod, ako se htio zakloniti ili izmoliti od njih pomoć od nevidljiva duha, susjednog lopova, morao se pokloniti. I tako je narod postao njihovo vlasništvo.

Dakako, to nije došlo od jednom, kao što nije od jednom ni prestalo — — Stoljeća su prolazila, generacije su izumrle — ali tragovi — krvavi tragovi u ropstvu, kao i borbe za slobodu vide se još i danas.

Povijest sela, to je nešto, o čemu je danas još teško pisati. Prekratko je vrijeme u ovo nekoliko godina od kako je — barem formalno — ukinuto kmetstvo. Ne vjerujete — — —? Shvaćam, jer mnogi pod imenom Narodne Povijesti zamišlja sve, uključivo selo i grad, kneza, biskupe, cara i kmeta. Predavec je prvi to razmotrio odvojeno — svaki za sebe. On je učinio ono, što mi seljaci u sebi osjećamo i mislimo. Znam, vjerujem, preteško je to još danas, jer su učeni ljudi uzgojeni tako, da se stide priznati istinu, ako je i znadu . . .

Po današnjem našem shvaćanju, selo je mjesto u kojem su stanovnici ljudi, koji se bave obrađivanjem zemlje, uzgojem blaga, te od toga živu. Mjesto, u kojem se rađaju, živu i umiru potomci praoca našeg Adama, čovjeka, koga je Bog protjerao iz raja zemaljskog, zatvorio pred njim svoje lice, osudio, da »u znoju lica svoga jeđe svakidanji hljeb«.

Hoćete li znati povijest toga sela — — —? I toga ima, no za danas je to velikim dijelom još neistraženo. Njegovi stanovnici su bili u većini slučajeva bezimeni, nepismeni, ljudski materijal, kojim se popunjavao manjak u gradovima i upotrebljavao, da ljudski rod ne zaboravi kletvu Gospodnju. O povijesti toga i takvog sela najrječitije govore nazivi ili prezimena velikog dijela njegovih stanovnika, osobito u onim selima, gdje je kmetstvo ljepše cvalo i dulje se održalo — — —

Mlakari, Hižaci, Mameki, Kebri, Čivragi, Grintavci, Gopci, Jopci,Ježi, Poži, Kehi, sve lijepa imena, kojima su ih krstila ili iz milosti nazivala njihova zemaljska gospoda, ili njihovi Panduri, Maltari, Puhari i Fizeri. Za onu svu krv, muku i znoj, što su kroz vjekove prolili za njihovu slavu, udobnost i veličinu. Od onog časa, kad se naselje poklonilo gradu, kad su od seljana postali bezimeni ljudi.

Il hoćete još? I toga ima: Grbeki, Pukleki, Ščrbaki, Buzeki (Bezubi) sigurne posljedice čovječanskog postupka branitelja domovine.

Kada su se svršile vojne, koje su vlastela neprestano vodila među sobom, gdje je prostota svojim tjelesima gnojila tuđe poljane, boljari su se vraćali kao pobjednici s bogatim plijenom, a doma su djeca dolazila na zapušteno svoje i vlastelinsko zemljište. Hajde, sad radi, gradi. Bio pobjednik ili pobijeđeni. Račune je uvijek plaćao kmet — — Jedni su se grijali na toplom suncu i srcu, drugi u opustošenoj domovini grcali i jecali. Jedni uzimali od života ono, što je bilo najljepše, drugi srkali svu njegovu gorčinu.

Predaleko bi nas odvelo, kad bi se sve iznosilo, a to nije ni svrha ovih redaka. No ipak ne će škoditi spomenut ovo: Kada je bečki cesar na prevaru domamio u Beč i tamo u Bečkom Novom Mjestu dao pogubiti dva prva hrvatska velikaša Petra Zrinjskog i Franju K. Frankopana, provalili su tuđinski generali i neki domaći velikaše u njihove dvorove i oplijenili ih. Našli su na vozove raznog blaga, ćilima, zastora, veziva, srebrnog, zlatnog oružja itd. itd., što su ga ovi velikaši tijekom vremena nanosili i navukli u svoje dvorove. A u isto vrijeme, znamo, da su Zrinjski perušali svoje i tuđe kmetove, slobodnom narodu otimali zemlju, sve dakako za slavu i veličinu domovine — — —

Kod nas u Gjelekovcu postoji i sad predaja, kako im je Nikola Zrinjski ote zemlju i na njoj nastanio svoje ljude, kad je gradio Novi Zrinj. A zna se i za njegovo pismo Siščanima, gdje se »čuduje — — — —« Je li to za slavu domovine — — —? Kako ne — — —A zar nije i seljak član, udo svoga naroda — — — prema tome sudionik sve slave i veličine — —

Živ čovjek, živ narod ne može, a da se ne uzbuni, kada vidi, kako mu netko gazi tijelo i vadi dušu, kad vidi, da čovjek kao on, prestaje biti čovjek, postaje živina. Više puta osjećao je narod, da je u dno svoje duše povrijeđen, da mu se čini krivica, pokušao je dići glavu — Bilo je prerano — — — Kad god je pokušao da od bezimenog

Adamovog djetate postane čovjek s imenom dobivši oznaku: Gubec - Mogaić - Pasanec — svršio je na stratištu, da zadovolji tako zvanoj »ljudskoj pravdi«. A djeca, nedorasla još njegova djeca, prekrštavana su u Buhoce, Služince i Vekine. Pogledajte bolje prezimena, reći će vam da imadu služit u vijeke vijekova, da poslije tri vijeka 1848. svršena isti način — — — —

U životu našeg sela, u životu našeg prostog nepismenog naroda tri su datuma, koja su se kao neke svijetle zvijezde sačuvala do danas.

I kadgod starci, nepismeni starci progovore o njima, zakrijese im se oči, neka radost obuzima im dušu i u njima se vide suze. Ovi datumi vezani su uz ličnosti, koje možda i nijesu svojim srcem, svojom dušom, svojom voljom učinile niti zaslužile, da ih narod naročtio poštuje, jer je to učinio duh vremena. Četvrti sjajni i veliki datum još nije povijest, još nije predaja, već doživljaj, jer živi u prvoj, gdjegdje u drugoj generaciji.

Mislim, da ne će škoditi pogledat ih iz bliza — —

Prvi — Kralj Matijaš, drugi — Marija Terezija, treći — Ban Jelačić ili 1848. i četvrti — dolazak u hrvatska sela malenog D o m i ć a Dr. Antuna Radića, najvećeg učitelja i buditelja hrvatskog seljačkog naroda.

Kralj Matijaš. Za njegove vlađe bilo je najviše pravice i mira, koliko ga je već u ono nesretno doba moglo biti, i u hrvatskom seljačkom narodu ostao mu je spomen i zahvalnost do danas.

Za Marije Terezije, izdani su neki propisi o odnosu kmeta spram vlastelima. Ukinuta je tjelesna kazna i tako barem nešto, olakšano teško stanje bijednog izmrcvarenog kmeta.

Ban Jelačić ili ukinuće kmetstva. Malo ima godina i datuma, koji se u životu naroda pamte kao 1848. Jedni je pamte radi rata s Mađarima, drugi radi ukinuća tlake.

I prije te godine bilo je kojekakvih pokreta duševnih, snažnih, koji su koješta izmijenili I kod nas jeđan poznat

SABOLIĆ IVAN — FOTOMONTAŽA

(Uz pjesmu F. Mraz: Stanite orači — Str. 105)

GENERALIĆ IVAN — ĐELEKOVEČKA BUNA

pod imenom Ilirski, koji je imao dosta velik utjecaj na inteligenciju, jer je umjesto mrtvog latinskog jezika progovorila živim narodnim. Na seoski svijet ilirski pokret nije imao nikakvog većega uticaja, ostao je skoro nezapažen.

Lijepa je to stvar narodni jezik —, lijepa riječ, narodna sloboda. — A kako se to kod gospode shvaćalo, odnosno u život provodilo — neka nam veli pjesma, koja je ispjevana od jednog tadašnjeg svećenika.

»Poveč meni moj Štefina
Ivek, Matek i Gjurina.
Kaj bo vezda s tebe teda
Ak ti gospon zemlu neda — —
De buš oral, kopal, kosil
Kaj buš i otkud k hiži nosil?
Anda tlaka je pravična
I vu ničem ne krivična — — —

Ne spominjem ni spis Gupčeve bune od Habdelića. Ni presudu biskupa Draškovića.

Seljaštvo u službi svoje gospode, vezano uz zemlju, kao trgovačka roba više puta prodavano i izmjenjivano, vučeno na razne ratne pohode, kao materijal za klanje, od jednom je hiljaduosamstočetrdesetosme postalo slobodno.

Čovjek nije čovjek dok nema svoje slobodne volje. Slobodna volja koristi čovjeku, kad je znade korisno upotrijebiti. Poštena je, kad nije drugom na štetu.

Narodu, odnosno velikoj većini naroda, sloboda je došla nenadano, preko noći, nitko ga nije na to pripravljao — I mjesto novog života, došlo je na mnoga mjesta novo ropstvo.

Ugledna, bogata vlastela, kao patroni crkava, protektori svećenstva i sudaca kod podjele zemlje ili segregacije dobili su veći, a dakako i bolji dio zemlje. Oslobođenjem kmeta od rabote, oslobodili su se mnogih obaveza prema

državi, koje je morao sada na sebe primiti oslobođeni seljak.

Umjesto jednog vlastelina u kraju, nicale su općine, kotari, porezni uredi, gruntovnice sa stotinu činovnika.

Ona zemlja, koja je ostala seljaku — uz nove prilike života i uz nove potrebe države — nije mu bila dovoljna. Nije više davao ni priroda, ni rad svojih ruku. On je to trebao unovčiti — — —

Tržište robe, podmirivala su vlastela — — A on je ostao neuk i nepismen.....

Početak tome bio je u doba kada su se strasti najjače razbuktile — Bivši kmetovi, osjetivši tračak slobode, s mržnjom su gledali na one, koji su im kroz vijekove pili krvi i gazili ih. Vlastelin je s prezirom i nekom sadističkom nasladom gledao, kako se njegov bivši kmet, postavši slobodan čovjek, — grbi motikom, nateže guravim kljusetom, da iz onih slogova, što mu ih je morao dati, izvuče za sebe, blago poreskog ekzekutora i zakrpa popovsko »lukno«, koje je počelo sve jače zijevat od onda, od kada je on prestao biti njegov patron.

Malo svećenstvo, napušteno od vlastelina, postalo je ogorčeno — jer je siromašan seljak mogao sve manje davati.

Nova država novi zakoni. Potrebe kuće, općine sve veće. Svađe. Svakom svoje. Diobe. I ženska djeca dobila su pravo na dio. Narod se dijelio. Na više mjesta djeca su postala gospodari. Apsolutizam, Khuen, Borba s Madžarima, Hrvatski narod u opoziciji — — — Život u Carevini, gdje su u nekim zemljama, postojali zakoni s nasljednim pravom p r v o r o đ e n c a, (primogenitura) minimum seljačkoga posjeda, isplata ostale braće uz pomoć države ili za to određene banke — — —

Narod bez novaca. Višak iz tuđih zemalja navalio k nama. Tuđinci kao pomoć Khuenu. Veliki dio naših činovničića jedva dočeka čas, da zasluži koju krunu — — —

I još se neki čude, što je naš narod propadao i bježao u Ameriku — — —

I tada u to tužno beznadno doba, doba tmine i neznanja, materijalne bijede, teške duševne depresije, gospodarske utakmice bosonogog, reumatičnog seljaka, sa brzonogim, dobro hranjenim vlastelinskim konjem dolazi mali »D o m i ć« da rasprši maglu i navijesti dolazak novog žitova hrvatskog seljačkog naroda.

U svakom čovjeku živi neka božanska iskra, koja se još zove duh ili duša. Taj duh kao dio Tvorca nevidljiv je. Rijetki su ljudi i rijetke prilike, kada se to može na čovjeku vidjeti. Kad se u pojedincu zapali. Kod mnogih ljudi ne zapali se nikad.

Pokojni Ante, kao seljačko dijete, znao je, da je u seljačkom narodu sila i snaga. Znao je za njen izvor, znao je čime je zatrpan i što treba odstranit. I počeo je radit.

Težak je to bio posao — Kalvarija — — — — Učiti onog, koji ne zna, da mu je nauk potreban, koji je tečajem stoljeća došao do uvjerenja, da nikome nesmije vjerovat. Tko ljepše govori prije prevari. Kopao je, tesao je, zavukao se u najskrovitiji kutić duše hrvatskog seljaka. Probudio je uspavani seljački narod. Njegov nauk postao je seljaku evanđeljem. Njegove misli postale su molitvom. Njegove nade snagom, koja je krijepila izmučenu, ojađenu i napaćenu dušu. Njegove želje putokazom u narodnom životu, k slobodi, prvom dostojanstvu čovjeka — istini najvećem blagu. Bio je ismjehivan, nepriznat i morala je doći 1918 da donese potvrdu njegovom mišljenju.

Danas nema države u Evropi, nema vlade, koja ne bi barem priznala, spominjala selo, njegovo značenje i vrijednost.

Sadanje selo, njegov položaj odnosno život u njemu nije ni malo utješniji. I ako se o njemu dosta piše i dosta za selo radi — to je ipak samo radi mode.

Nije li ukinuto kmetstvo? Svaki čovjek svoj i slobođan? Štaviše vlastan raspolagat svojom imovinom .

Istina, sve je to lijepo.

Ali velikoj većini stanovnika sela izmiče zemlja ispod nogu. Kolikima je već izmakla!!! Zakon čeka svoje, djeca se rađaju, starci umiru. Bilježnici su dužni javiti svaki slučaj, a i zarada se javi, čim veće procjene — veći su postotci. Diobe idu dalje — Svakome treba živjeti — — Isplate, parnice, dugovi, krize. Rod se gloži — sirotinja množi — — —

Konac — —? No tko na to misli — — Još ima seljačkih domova, koji mogu štošta dati. Još ima odakle što i uzeti. Neki su uštedili u Americi, neki i za vremena smanjili porođaj — — Umjesto da djecu hrane, prodali su lijepo blašće — — — Dani prolaze. Pjeva se o ljepoti prirode. Pripovijeda o uzgoju boljeg blaga, oplemenjenju sjemena. I prodaje se mlijeko, maslac, kupuje sirutka, koja je uz juhu — — Slaba jela, zima bez odijela. Sušica, reuma, bolesti želuca, mrka lica — Hoćemo li propasti — — —? Ne, ne ćemo — Naša duša nam kaže da ne ćemo. Može dakako koji od nas nastradati, kako je već to u životu, ali cijelo selo, sva sela, čitav narod, ne će nikad, nikada.

Nekad smo imali svoju i slobodnu zemlju. Otela nam je tuđa i domaća vlastela. Naša je. — Jezik su nam otimali: Latini, Švabe i Madžari, nijesu nam ga oteli, svojim jezikom govorimo i danas.

Gazili nam tijelo, trgali dušu. Dušu seoskog naroda, koji živi uz majčicu zemlju, ne može se razgradit, rastrgat, prodat, đok je ne proda, ne odreče se je narod sam.

A to ne ćemo i ne možemo, jer je naša, jer znamo, da nam bez nje ni života nema — — — — Iz naše duše rodila se misao, da smo i mi ljudi, da i mi imademo pravo da živimo kao ljudi. A živit ćemo kada se složimo i zajedničkim silama porađimo, da se u selu prizna ravnoprav-

nost sa gradom i kad i selo dobije sve tekovine ljudskog uma, koje su za ljudski život potrebne — —

Za budućnost ne treba se bojati, ona je u našim rukama . . . . .

J E Z U Š   N A   K R I Ž U

Vu sred sredine našega sela
visi Jezuš na križu.
Gol golcat, bogec,
prek njega nekakov robec,
ni strohu mu nesu deli,
a kamoli kakvu hižu.

I dežđi, i vetri, i snegi,
fnogi so se vre vu njega zbrusili,
kola, tomobili, pod nos prašili.
Ves je zranjeni, zbriti,
z dogemi čavli pribiti,
kaj nebi mogel s križa đole ziti.

Fnogo pota sem gledel,
kak tožno je nagnol glavo.
Soza mu stoji na licu,
trn se zabil v rano gliboku,
krvavi mu se po boku.
Goli . . .
Pon boli . . .
Od srama stišče joko, —
siroče pravo . . . .

Stare naše mamice više pota k njemu idu,
i pri njem se nekaj plaču;
ne znam jel za njega, jel za svoju nesplaćenu
daću.
Kajti i njim tak više pota spod glave vanjkuše
zlečo,
i njuvi deci, još prejdi nek se rodiju, halinje
slečo....
I one tak fnoge imaju križe,
i nje tak više puta steraju s hiže!...
Nebo visoko,
Grob gliboko, —
vu njega žive ne pustiju...
K njemu — k Jezušu — idu,
njega glediju,
njemu se jadiju, —
se sirote razmeju se....

Jezuš, o Jezuš dragi, reči ti meni:
A kaj si Ti skrivil?
Kaj si tak strašnoga zla počinil? —
Mene to dira,
kaj Ti ni mrtvomu ne daju mira!
To znamo: Vu vrtu so te vlovili;
popi na smrt sodili;
pri Pilatošu trnje na glavo deli;
Žiđovi na križ raspeli;
z dogemi čavli pribili;
vu grob položili;
žmehkega kamena na grob navalili.

No je, el ako so Te živoga sodili,
na križ pribili,
zakaj Ti mrtvomu ne dajo mira....?
Dok jene soze Ti scuriju,

dok jeni čavli popustiju,
vre se žuriju,
peneze vlečo,
i druge, dokše čavle Ti namečo . . .!

R A D N I K U

Brate,
hoćeš li mi pružiti ruku, da vidim ti žulje?
Znam, imaš ih dosta, mnogo, kao i ja,
i bole te — — —
A kako i ne bi, uz toliku muku?!
Ta ti si sagradio: crkve, škole, brodove,
i pluge, i kose, i topove,
na kućama zide i krovove,
i na čudo svijeta — tankove . . . —
Znam,
da više puta i zle si volje:
kad sagradiš, a oči ti u žulje, i u to, kao u tuđe,
vlasništvo bulje.

Tvrdi su, krvavi, kraj svakog uzvisina mala.
Ne može se takovim rukama dragati ženu,
tetošiti djecu,
pomilovati roditelje, ni braću,
što plaču . . . svaki od tih žuljeva bježi,
a to za tebe udarac je teži;
dok onaj za koga su nastali, ni da bi ti rekao: hvala.

A i čemu? Platu ti je dao . . .
Ta on je unaprijed znao, da si gladan,
sretan što te zvao. — Zašto da reče ti: hvala?!

Zadovoljan budi što njegova dobrota
kruha ti je dala . . .

Veliš djecu imaš . . . gladna su;
stan nije plaćen . . .
A zar on o tome treba voditi računa?
Njega to da muči!?
O čovječe, čovječe, a tko te to još uči?!

Brate, ruku amo, oba smo jednaki,
i goli i bosi, i trudni — sirotinja svaki.
Ti veliš meni je lakše,
polje imam, i rodi mi . . .
Ti radiš tuđe . . .
Vjerujem. —
Al' gle, putevi sudbine kako su čudni:
Ja njivu svoju orem i gnojim,
prevrćem i znojim.
Svaki dan sebi i djeci život derem,
i prirod berem.
Al' što dalje, čini mi se luđe,
sve što privredim, od reda je tuđe,
čuješ li, tuđe . . . .!

I zato, brate, podaj mi ruku,
podaj, da ti ju stisnem.
Znaj, i mene boli, i ja često od dodira vrisnem.
No, ne ćemo brojiti muku,
ni žuljeve, čiji su veći,
već samo zajedno ići, kud život nas zove,
i — stići . . . .!
Da ni mi više ne budemo lude,
već svaki od nas čovjek da bude.
Čuj! Čovjek da bude! —

CRVENI MAKOVI

Opet su jutros procvali
u žitu makovi sneni,
sve su nam njive ovili
cvijetovi njihovi — crveni!

— Znaš li majko, majčice,
kakvi su ono cvijetovi,
što rastu na tim njivama
takovi divni — crveni?

— Gorki su sinko plodovi,
čemer je ono procvao
umjesto zlatne pšenice,
— korov je tamo niknuo!

— Seljak je polje stvarao,
hajduk je svijetom harao;
oteo kmetu zemljicu,
gazio njegvu pravicu!

— Baruni, grofovi vladali,
španovi pravdu krojili,
rabotat' kmeta gonili,
krvcu mu poljem sijali!

— Mnogo je kapi kanulo
njegove krvi i znoja;
ljeta ga duga mučila,
ljetine teške bez broja!

— Prokleo seljak zemljicu
vražijih gospodara;

niknuli crven-cvijetovi,
umjesto Božijeg dara!

— KRVLJU SU KMETSKOM SIJANI,
— KLETVAMA, BUNOM MIJEŠANI;
— SUZAMA, ZNOJEM POJENI,
— ZATO SU TAKO — CRVENI....! —

RESTEK ZDRAVKO:

A ŠTO SA DJECOM?
PROSJAK

Životopis:

»Rodio sam se 10 veljače 1906 u Volavju, koje je svega pet minuta udaljeno od državne ceste Zagreb-Karlovac, a leži podno vinorodnih gora Plješivice .... — Deseta veljača tj. dan moga rođenja dolazi u ono godišnje doba kada već mnoge seljačke kuće vode brigu o tome kako će doći do kruha, koji već izmiče ....

Živim stalno u svom selu. Školu sam polazio četiri razreda. Kada sam polazio treći razred, ostao sam bez majke. Umrla je. Otada sam živio sa starijim bratom kod tetke. — Otac u Americi, brat u vojsci, a teta dosta siromašna i obdarena svojom vlastitom dječicom, pa smo svi slabo živjeli. Tako sam već od rane mladosti bio prisiljen misliti o životu, koji mi je svakim danom nosio sve veće razočaranje.

Za vrijeme rata otac nam nije mogao pomagati ništa i ja sam hodao u tudjim ponošenim odijelima, a često sam bio gladan. I moje nestalno, krhko zdravlje, vjerojatno vuče korjen od tog doba.

Još u školskim danima rado sam posizao za knjigama. Kada sam pak bio odrasliji momak, upravo sam gutao knjige i novine do kojih sam došao. No najradije sam čitao »Slobodni Dom«, jer je on bio najbliži selu i seljacima.

Teški seljački život, kojega sam u mladjim godinama iskusio kao i svi moji drugovi sa motikom i kosom u ruci, bio mi je bez roditelja još teži. Zato sam se i oženio mlad .... U školi, koja se zove život, učio sam se gospodariti. No kako mi seljaci uz naše znanje među drugim organiziranim staležima slabo prolazimo, tako sam i ja sretan .... što sam još u cijelosti sačuvao očevinu ....

Rado sam čitao vijesti iz svih krajeva Hrvatske o prosvjetnom radu na selu. Mnogo me boli kad vidim kako naš seljački svijet pati od tolikih nepravda. — Osim toga, osobito sam rado čitao članke i pjesmice od pisaca seljaka. Ja sam naime sam kradomice još kao mladić pisao i bilježio koješta iz

seoskih događaja i to spremao. I kada je to »sazrelo« tj. ili sam nešto popravio ili bi napisao nešto novo i bolje, onda bi ono prijašnje bacio... Tako je to išlo godine, i mnogo dućanskog papira sam ispisao, dok me ipak jedan đak od rodbine ne osokoli i ponuka da pišem i šaljem radove u javnost. — I tako su tiskani moji prvi radovi.

Pišem o seljačkom životu pripovijesti, članke i pjesmice, jer pisati moram. Sili me moja unutrašnjost, a na nju najviše utječe ovaj jadni seljački život, za kojega — ja tvrdo vjerujem — ima lijeka, pomoću kojega bi se on mogao i morao popraviti....

U želji i potrebi za znanjem išao sam ove zime (1935/36) u »Seljačko Sveučilište«. I znanje koje sam tamo primio, daje mi još čvršću vjeru da se mnogo toga može i mora popraviti!«

A ŠTO SA DJECOM?

Tek što je svanula zora, noć je bježala bez glasa, ostavljajući otkrivenu svu bijedu i siromaštvo, koje viče sa starih podrtih krovova na selu. Vjetar, kad se navrati, oduzima i nosi slamu sa krovova, razbacujući taj seoski »crijep«po cijelom selu. Prvi titraji zraka dugo željkovanog sunca osvjetljivali su šarenilo bijelih i čađavih stijena malenih seoskih kućica, tih ljudskih stanova, iz kojih je sukljao gusti dim kroz šuplji krov ili kroz malene otvore na stijeni — prozore.

U jednoj od tih kućica bilo je nešto življe. To se vidjelo na dvorištu, gdje je usprkos hladnog sjevernjaka čučalo boso i gologlavo, samo u košuljicama, troje djece. Drhturili su Matini sinčići, gledajući suznim očima kako su njihovu dragu »Rudicu« zavukli u kola da je odvezu — za uvijek.

— Tatice, a zar mi ne budemo jeli kobase?... —

— Budete, dječice, budete ... —

— Ne bumo, ne, ti budeš Rudicu prodao. —

— Kupit ću ja vama puno kobasica ... Okrećući glavu na stranu, otare si Mato suze.

Rudica je bila jednogodišnje prase — pravo miljenče Matine djece, koje je Mato još sasvim maleno kupio. Teškom mukom othranila ga je njegova žena, otkidajući često i njima i djeci od usta. Utovio ga Mato potrošivši gotovo polovicu sveg svojeg kukuruza, da bi nakon pet godina imao i on jednom bolji zalogaj a i djeca mu. Ali da. Siromaštvo sa svih strana navaljuje kroz poderane hlače, kapute i šuplje cipele. Onda nesnosni porezi, nameti i druge daće u obliku raznih globa i kazna. Sve to skupa oduzima mu njegovo jedino kroz duže vremena očekivano prase i on ga mora prodati. Zato je teškim srcem sjeo na

kola u kojima je upregnuta njegova stara, ćorava kobila i potjerao.

Kobila je čvrstim korakom ostavljala kuću i dvorište. Kola su škripala. Kotači su ostavljali neravni trag po blatnom putu. Nenamazane suhe osi na kolima cvilile su. Prase je roktalo i bunilo se skačući po kolima. Kod kuće ostala je Matina žena Mara tješeći i umirujući djecu, koja su glasno plakala za svojom Rudicom. Mara je milovala i ljubila dječicu, otirući suze njihove i svoje.

Mato je bio žalostan. Njemu je ta njegova žalost razdirala srce. Nemoćno se ogledavao u visine nebeske, vapijući za pravicom, koja je valjda negdje gore, daleko, vrlo daleko....

Plativši sajmovinu našao se Mato na sajmu punom blaga i ljudi. Vika ljudi, koji se glasno pogađaju i natežu za dinar, tuljenje i cvilenje raznog blaga i druga buka, sve je to na Matine slabe živce djelovalo... Stisnuo se do svoje kobile, griskao drveni kamiš, jer duhana nije imao i čekao... Ljudi se guraju jedan uz drugoga, opipavaju blago, pitaju za cijene.... K njegovim kolima ne dolazi nitko.

— Šta je to... misli Mato. Zar moja krmača zbilja ne valja ništa. Dobro sam ju utovio, sigurno nisu ni druge bolje utovljene. A meni je sigurno i veća potreba da prodam nego drugima. Zato bi dao jeftinije. Ali evo... Nesretan sam, jer sam siromah... I već mu se činilo da uopće nitko ne će doći k njegovim kolima, kada opazi dvojicu muškaraca, kako idu ravno k njemu. Ne mogavši sakriti svoje radosti, zadovoljno se je smješkao šećući oko kola, kao da ih ne vidi...

— E, prijatelju, kakova cijena ovoj krmači? —

— Sedam stotina dinara. —

— Koliko imade kilograma? —

— Ravno stotrideset. —

— Nije skupa. —

— Koliko dobijem za nju?... —

— Oprostite, ja ne bi kupio. Došao sam samo da vidim, kako cijene. Ja također imadem ovakovu za prodati. Bogami, prijatelju, cijene su slabe. Ne plaća se niti šest dinara po kilogramu. Vi za Vašu — ako dobijete šest stotina dinara, — dajte je. Mi smo seljaci propali do kraja. Za razne prevelike izdatke moramo prodavati i zadnje prase. Mi prodajemo po šest dinara kilogram, a u isto vrijeme kupujemo to isto prase. u mesnici po trinaest do četrnaest dinara kilogram. Eto, to nas seljake upropaštava.

Matu je još jače stezalo u prsima. Samo je kimao glavom u znak odobravanja ne mogavši niti riječi više progovoriti. Mnogi su tako došli i prošli, a poneki je i upitao za cijenu. Neki su i ako gorko, ipak se smijali naivnosti drugih seljaka koji su opkoljeni raznim mešetarima, a još više svojom brigom i siromaštvom, prodavali kako je tko htio. Ovi zaboravljaju da će se već sutra neko njima smijati.

— Mato. je si li već prodao? . . . —

— A šta bi — odgovori — ni neopazivši od velike brige i zamišljenosti, da je već i njegova žena došla za njim.

— Koliko cijeniš ovo prase? — pita debeli gospodin u kožnatom kaputu.

— Sedam stotina dinara. —

— Dobro si zinuo, kume . . . Znaš ti računati. A pošto bi na vagu dao? — da čujem.

— Hm, — reče — po sedam dinara.

— Aha . . . Znao bi ti prodavati . . .

— Daj je ti za četiri stotine dinara, ili četiri dinara po kilogramu.

— Ne, ne mogu. Pojela je više samog kukuruza.

— A nije još debela ni masna . . ., — opipava je i smijući se namiguje svom drugu. — Daj ruku, — udri — evo ti pedeset gore, jesi li razumio?

Mato — u neprilici jer se ljudi kupe — povlači ruku natrag braneći se. Dvojica tobože njegovi »prijatelji« vu-

ku ga nagovarajući neka samo proda ovomu, jer kupaca mnogo i onako nema.

— Mato, ne puštaj više ni pare, — zapovijedajućim glasom doviknula je Mara čuvši da je već pustio na šest stotina dinara.

— Samo ti ne daj. Pljuni mi u usta, ako ti danas dadem šest stotina dinara, grmio je kupac odlazeći.

— Jesi li čula Maro, on je jedini kupac, a sada odlazi. Zašto si ga otjerala?

— Mislila sam da će dati više ... — žalosnim glasom će Mara. Na čas su šutjeli obojica, dok Mato počne važno i tiho:

— Ti nemoj klepetati ništa, dok je kupac ovdje. Sada bi bio prodao da se nisi ti uplela.

— Ti, Mato, uvijek misliš, da ja ne razumijem ništa... Valjda znaš da ne mislim sama sebi zlo. Uostalom, daj mu je .... —

— Prodaj mu je sada ti, kada je otišao. —

Bura je pjevala svoju pjesmu. Snijeg i kiša pomiješani igrali se zrakom. Ljudi se sklanjali, kuda je koji mogao. Neki se spremali kući. Mato sa ženom ostaje kod svojih kola i nikamo s' mjesta. Pod jednim starim, poderanim kišobranom stisli se oboje.

— Maro, meni je već hladno, zebu me noge. Mokro je u mojim cipelama, jer mi nisi dala dosta obojaka — sjeti se Mato, koji je kao ratni invalid osjećao i ljeti i zimi da ga u nogama nešto hladi i podmuklo boli.

— Moj Mato, dala sam ti dobre obojke, ali tebe zebe otuda, što su ti cipele šuplje na sve strane. Trpi, i meni nije bolje....

— Je li, kume, jesi li se predomislio, hoćeš za četiri i pol? — nabacio je »usput« trgovac. Ja skoro idem kući, odluči se....

— Ne dam samo za toliko. Dajte mi makar pet stotina....

SABOLIĆ IVAN (Foto) SEOSKI SLUGA

GENERALIĆ IVAN DRAŽBA

— Ti si još uvijek tvrd. Znao sam ja to...

— Pa pustio sam evo sto dinara odjednom...

— Ništa, ništa, mogao si cijeniti hiljadu dinara, pa bi odjednom pustio pet stotina. Poznam ja takove ptice. Uostalom, imam ja bolji komad za te novce. Nego, da ne gubim vrijeme, reci brzo koliko pustiš ispod pet stotina.

Mato se je u sebi borio. Upitnim pogledom mjerio je sad ženu, sad prase, pa kupca. Ovaj je već odmaknuo. Bilo je još samo nekoliko ljudi i kola.

— Čuj, Maro, mi ne ćemo tako dočekati ništa. Prodati moramo. Znaš da je već prava sramota, što su blazine već pola godine zaplijenjene u općini. Pozvat ćemo kupca, možda ipak dade pet stotina dinara.

Nastala je tjeskobna šutnja. Snijeg i kiša lizali su im pleća. Od zime su se tresli obadvoje.

— Mato, — drhtavim glasom će Mara — pazi, gledaj, naš kupac prolazi mimo nas, ali se niti ne ogleda. Eno ga već kod onih kola, valjda će onu svinju kupiti. Obadvoje su ga pratili očima.

— Maro zovnut ćemo ga. Neka uzme našu svinju, da dulje ne drhturimo ovdje.

— Viči mu neka dodje... —

— Sram me je vikati. Možda ne bi htio doći.

Kada se kupac ogledao na njih, mahne mu Mato rukom i on dođe.

— Znao sam ja moj prijatelju, da ne ćeš nikome prodati. Ja sam ti najbolji kupac — laskavo će trgovac u kožnatom kaputu.

— No, jesmo li se razumjeli? Hoćeš za četiri i pol..

— Nemojte me mučiti gospodine...

— Ajde na, da vidiš da sam kupac, pusti mi trideset dinara ispod petsto... i udari Matu po dlanu. —

— Evo deset...

— Ne, daj dvadeset niže...

Još su nekoliko udaraca izmijenili po dlanu i Mato popusti...

— Dakle dvadeset ispod petsto? lukavo će trgovac.

— Jest... — tugaljivo potvrdi Mato.

Trgovac izbrojio je Mati četiri stotine i osamdeset dinara. Svinju su pretovarili u veliki teretni automobil i trgovac je otišao.

Mato je još ostao sa ženom brojeći novce. Računaju: tri stotine i pedeset dinara za porez, to mora biti da nam ne uzmu ovu kobilu ili kravicu, jer onda bit će još gore... Progurat ćemo i ovu zimu nekako bez nove obuće i odijela. Masti ćemo odmah sada uzeti kilogram, a kukuruza će biti još za koji mjesec...

— Dobro je Mato. Mi ćemo se — veliš morati zadovoljiti u slaboj odjeći i bez i jednog komadića mesa, samo sa grahom i žgancima, ali što ćemo s djecom učiniti? Djeca će zimi plakati bosa i gola. A ubrzo će nestati i kruha. Čim ću ih na Božić nahraniti? Znaš da sam svu živad prodala... Djeca ne razumiju našu bijedu i siromaštvo.

Nakon ženinih riječi zašutiše oboje. Gledali su nijemo u zemlju. Zaboravili su na zimu i vjetar koji je sve žešće puhao.

Stajali su nepomični.... Nisu ni opazili da su na sajmu ostali sami i u mozgu im je samo lebdila misao:

A što s djecom?

P R O S J A K

Poznam ga već šest godina, ali kao radnika-nadničara. Dok je bio mlađi i jači, radio je po selima za vrijeme sezonskih ljetnih poslova. Svi smo ga poznavali i zvali smo ga »Šipevinac«. Znao je on raditi »sve«. Kopati grabe, plesti plot i zidare dvoriti. U pomanjkanju svih poslova dobro je pilio drva, tukao lan i konoplju. Radio je on i druge bezbrojne poslove kao i svi seljaci. Htio je raditi, zato je radio po cijele dane, a često i po noći, samo da za-

služi za hranu i odijelo, jer je kod kuće bio jako siromašan, kao i većina njegovih suseljana. On je naime rodom iz jednog prigorskog sela, koje ima jednu jedinu oveću imovinu, i to mnogobrojnu gladnu svoju dječicu.

Jednoga lijepoga popodneva u mjesecu rujnu, kada sam klepao kosu i muku mučio mišlju, što da činim, da li da idem kositi sebi ili drugome, da zaslužim koji dinar za kućne potrebe, prekine me odjednom nečiji glas: »Hvaljen Isus i Marija!« Okrenem se. Odzdravim starcu, koji je jedva čujnim glasom molio milostinju. Prepoznam ga. Ponudim mu da sjedne. Neko vrijeme sam ga promatrao. On samo kima glavom i sliježe ramenima, kao da razumije moje misli... Brkovi i ono malo kose na glavi bijelo kao snijeg, lice navorano, upalo, kao i oči, koje su bez sjaja i izražaja tupo i umorno promatrale svakoga... Izgubile su svježinu i sjaj mladenački, kojim su nekada gledale svijet. Nekada su bile odraz njegovog zdravog i poletnog uma, koji je obuhvaćao mnogo toga, snujući,, što će za stare dane prištediti poštenim načinom — svojim radom. Sada su puštale svoju bol — svoje suze. Možda bi neko mislio, da su vlažne od starosti i jakoga sunčanog svijetla, a možda su vlažne od pretrpljenog napora u životu. Život njegov bio je pun muke, rada i stradanja, a ipak pod stare dane nije donio potreban i zasluženi mir, već evo još veću patnju i muku — vrhunac siromaštva — prosjački štap! Na to staračko slabo i izmoreno tijelo, bile su navučene nekakove stare gaće i skroz prnjava košulja, koja je od dugog nošenja izgrižena znojem i prašinom. Kroz te rupe virile su izmoždene kosti, gotovo bez mesa, kao da su vapile za korom hljeba, da se mogu na životu održati i produžiti ovu patnju...

Srce mi je plakalo gledajući ga, a on, dosta nagluh, na moje primjetbe nije odgovarao, već se samo stalno micao i opipavao. Dadem mu jesti ono, što sam imao, a on bez zubi mučio je muku, dok se okrijepio.

— Starče, imate li vi koga doma? — vičem.

— Nemam...

— A u rodu imate koga?

— Imam neke rođake, ali me više ne poznaju. Ne poznaju. Ne mogu više raditi... Jučer sam cijeli dan ležao, a danas moram okolo, da dobijem nešto za jelo. Nemam ništa, sve su mi prodali...

Nisam dalje htio pitati. Znao sam, da je zemlje imao vrlo malo, a bio je uvijek dobar radnik i štedio je. Pri-štedjeti naravno nije mogao ništa, jer nije zasluživao dosta ni za život... Dakle o prodaji zemlje ga nisam pitao, s razloga, da ga ne uvrijedim.

Dođe do kose, pokazuje mi kako se brusi... I onda će s nekim ponosom: — E, sinko, kada sam ja bio mlađi, najbolji sam kosac bio... Niko nije mogao kositi kao ja.

Nakon nekog vremena će:

— A sada više ne mogu raditi. Bole me kosti i ne da mi disati...

— Koliko imate godina?

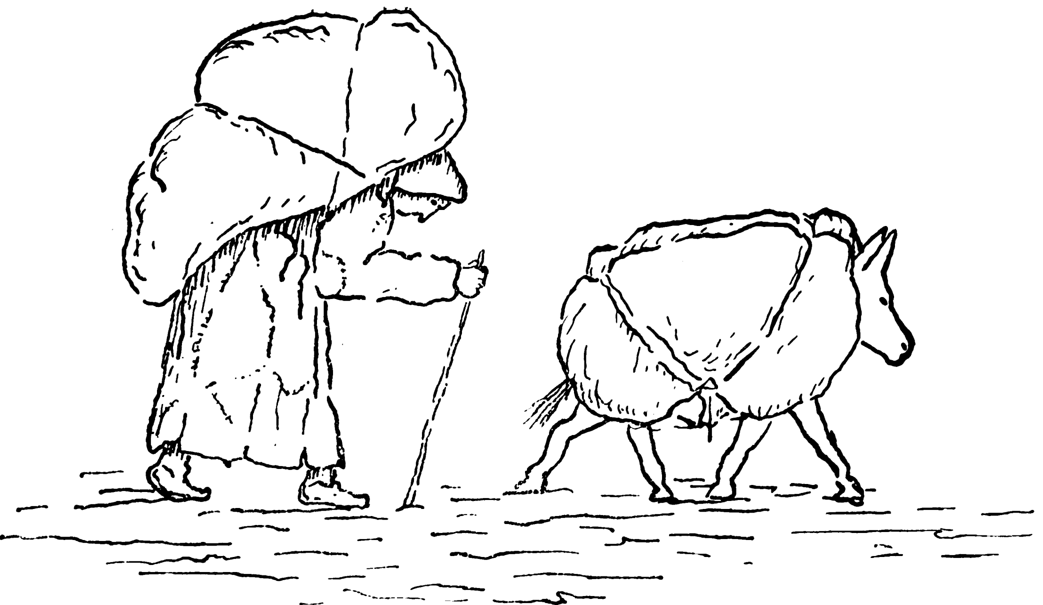
— Ne znam pravo, ali lani sam već imao više od osamdeset...

Obuven u nekakove stare opanke, opirući se o štap, polako je odmicao taj jadni i nesretni starac, koji je kroz cijeli svoj život radio i privređivao do u starost, koja je potpomognuta siromaštvom i bijedom skrhala njegovo od rada izmučeno tijelo...

Ostao sam duboko dirnut sudbinom ovoga starca.

Umjesto mira, koji je zaslužio, ostao je pod stare dane bez ičega, ostao je gol, a za koricu kruha mora obilaziti tuđe pragove. Umjesto zaslužene plaće za svoj rad, što ga je kao radnik seljak i pošten čovjek u ljudskom društvu učinio, on je pod stare dane ostao bez kuće i kućišta, prisiljen živjeti od milostinje, koja se rijetko pruža i koja je gorka....

Pijanica nije bio. Tat isto nije bio. Nego dobar radnik. Pa zar samo zato, što je bio dobar i pošten radnik i rob ove tužne zemlje, zar zato da ovako strada...

ČAĆE IVAN: Povratak

SABOLIĆ IVAN:

DRAVSKI VALOVI

Životopis:

»Rođen sam 19 svibnja 1913 u Peterancu kraj Koprivnice.

Bilo mi je nešto više od godinu dana kada je proradila Velika Klaonica, ili kako drugi vele: kad je počeo svjetski rat. Sa hiljadama drugih otišao je i moj otac na Klaonicu, da se bori za tuđi boljitak.... Na gospodarstvu ostala je moja majka sama sa troje nejake djece: sa mnom i sa još dvije, nekoliko godina od mene starije sestre. Njezine slabe ženske ruke hranile su nas troje.... koji smo znali samo tražiti jelo, a vrlo malo, ili ništa, pomoći joj u radu. Ona se morala brinuti za nas, za gospodarstvo, koje je, kao i tolika druga, za vrijeme rata pomalo nazadovalo; a uz to, kroz one četiri godine rata, koliko puta je morala uzeti pune košare sa putrom, jajima i pilićima, te zaredati od gospode do gospode, ne bi li kako moj otac došao sa fronte... Obećanja svuda velika, darovi primani objeručke, ali uspjeha nikada!

Tako je radila moja majka, tako su radile hiljade naših majka. Jer samo majke, osobito seljačke majke, znadu sa toliko samoprijegora strpljenja pokornosti i boli gaziti kal ove jadne doline suza... A onda je i bilo vrijeme kada je bujala korupcija i cvalo podmićivanje, počevši od podčasničkih zvijezda, banskih činovnika, liječnika vojnih bolnica do ministarske stolice. Onda se ukorijenila biljka, ili bolje rečeno korov, koji buja još i danas....!

U to doba dolazi u moju svijest i prva riječ koju sam upamtio. To je bila riječ: — rat —. U to doba padaju i moje prve uspomene. Otac mi se vratio na nekoliko dana sa fronte. Došao je sa još jednim svojim drugom. Došao je i donio razne ispucane patrone, šrapnelska palila iz aluminija i okrugla olovna taneta. To su bile moje prve igračke u životu... Tim igračkama sam ja, kad je otac opet otišao na frontu, prikraćivao vrijeme svoje najranije mladosti i to su mi još i danas uspomene na one krvave dane.

Rat je prošao i otac se vratio kući. Konji, koje smo imali, bili su odmah na početku rata rekvirirani, a crijeva su im

granatama rastrgana na Bog zna kojoj fronti. Gospodarstvo zapušteno . . . Razoreno skoro do kraja. — Tako se je domovina zahvalila mom ocu za one četiri godine što ih je gazeći preko mrtve braće iz drugih zemalja, gladan i prozebao proveo na frontama.

I gospodarstvo trebalo je obnoviti.

Druge godine iza svršetka rata ja sam počeo ići u školu. Čitati i pisati naučile su me moje sestre još prije. — Knjiga, koju sam kao odlikaš dobio u prvom razredu, bila mi je i prva knjiga koju sam u svom životu pročitao. Bile su to nekakove čudne i za mene — seosko dijete — potpuno nerazumljive pripovijesti. To su bile pripovijesti od R. F. Magjera . . . . U drugom razredu pročitao sam nekoliko puta »Biblijske pripovijesti«! I to sam često puta najradije čitao. Čitajući, u svojoj dječjoj glavi razmišljao sam o starozavjetskim ratovima i snatrio o jednakosti, miru i bratstvu sviju ljudi, a u »Biblijskim pripovijestima« pisalo je da je zbog toga i Krist bio mučen i razapet . . .

Slijedeće knjige bile su mi i opet nagrade, koje sam u svakom razredu dobivao kao — govorili su drugi — dobar đak. Tada, u četvrtom razredu, dobio sam »U pustinji i prašumi« od Sienkievića i ta knjiga utjecala je dugo vremena na moju dječačku maštu.

Svršio sam pet razreda pučke škole.

Moja želja za knjigama bila je velika i ja sam od svojih vršnjaka i drugova — koji su zbog imućnijeg stanja mogli ići i u više škole — stao posuđivati knjige. I one iz kojih su oni učili. Bio sam sam svoj učitelj. Osim toga čitao sam i mnoge druge knjige. Čitao sam sve, što mi je došlo pod ruke. I dobro i zlo. Posuđivao sam iz mjesne knjižnice i pročitao sve njezine knjige: od gospodarskih i prosvjetnih do ekonomsko-političkih. A naša knjižnica ima skoro dvije tisuće knjiga.

Godine 1930-1932 boravim u Zagrebu. gdje upoznajem gradski život sa licem i naličjem. — Vraćam se kući. Zimi 1933/4 polazio sam tečaj škole narodnog zdravlja u Zagrebu. I opet povratak kući u Podravinu, gdje živim na posjedu svojih roditelja.

Od čitanja do pisanja nije dalek put. Počeo sam pisati rano. U šesnaestoj godini — 1929 — napisao sam svoju prvu stvar. Za njom nizale se druge, a te su pomalo i štampane.

Napisao sam malo, a i to je sve mladenački i više lutanje nego ravna staza. Desetak stvari štampao mi je »Narodni Napredak«, a jedan igrokaz izašao je kao separat tog istog lista, dok desetak stvari stoji za tramom i čekaju da ih izgladim i negdje štampam. Osim u »Narodnom Napretku« nešto mi je izašlo u časopisu »15 dana«, nešto u »Hrvatskom selu«, a jedan prevod sa Esperanta i jedna originalna novela u »Književniku«. Ali, kako već rekoh, najveći dio čeka za tramom.

Pišem najčešće po noći! jer po danu nemam vremena za to. Borba života . . . A i sve je to prema drugim našim starijim književnim radnicima i odviše slabo. Ja neznam, možda i štetočinstvo na književnoj njivi . . .«

DRAVSKI VALOVI

Tamo uz rijeku Dravu nalaze se veliki kompleksi puste pješčane ravnice. To su neravne prudine obrasle slabom ili bolje reći nikakvom travom. U ljetno doba tu sve izgori zbog velike suše, a samo u jesen i u proljeće jedva da se nešto malo zazeleni. I tada tu, po tim suhim i uvijek žednim krajevima, pase ovdje i ondje nekoliko krava, ali i to je vrlo rijetko. Kržljava je tu paša, pa se ni krave ne isplati tjerati na nju.

Pojas tih prudina i naplavina širok je kilometar, dva pa i više, a ide stalno uz obje obale Drave sve od onog mjesta, gdje se ona divlja i neukroćena spustila sa slovenskih planina. I što je više u davnini mijenjala svoj tok — a to još uvijek čini i danas — to je pojas naplavina širi. Hiljade i hiljade hektara plodne zemlje nestalo je pod mutnim valovima Drave, a ostao je samo pusti neplodni pijesak, pomiješan sa šljunkom.

Kolike porodice ostale su bez svojih posjeda, kolike su morale seliti iz svojih kuća pred divljim nasrtajima strašne rijeke. I nju samu kao da je sudbina postavila, da uz tolike druge nevolje i nametnike bije seljačka leđa . . .

Davno, pred mnogo, mnogo godina, kada je rijeka Drava prvi put protekla ovim krajevima, nastalo je ovo tlo. Mnogi naučenjaci bavili su se tim pitanjem i pisali su o tome. I znanost znade za to. Seljak ne zna o tome ništa. On se ovakovim stvarima ne bavi. On je toliko upregnut u svoj posao i nema vremena da se bavi time, kada je nastalo tlo, koje ne donosi nikakova ploda . . . . Glavno i najvažnije za seljake je to, da je to zemljište pusto, golo, da se ni koza nebi mogla tu nahraniti.

I oni, koji su slučajno ili hirom sudbine ovdje naseljeni, koji iz te jadne zemlje »crpu« kakovu takovu korist, njih se ta naučenjačka istraživanja ništa ne tiču. I kada naučenjaci istražujući zemlju krste pojedine slojeve nekim čudnim imenima kao što je aluvij, diluvij ili još čudnovatijim, tada seljaci zapravo i ne znaju za to. Aluvij, diluvij, tercijar, ovo ili ono, zaista je svejedno i na te riječi seljaci gledaju sa nerazumijevanjem, tek možda tu i tamo odgovorio bi neki, da su to gospodska naklapanja, a podravske naplavine da nisu ništa drugo, nego jedna obična dolina suza...

Kroz neravno tlo, obraslo tek tu i tamo kojim busićem trave, vodi slabi kolni put. Mršavo kljuse jedva vuče kola, koja sudeći po »milozvučnim« glasovima što se čuju od njih, nisu već dugo viđjela kolomaza. Uz kola, prignute šije, ide kočijaš. Bos. Gaće iz domaćeg konopljenog platna. Košulja također. Na glavi stari iznošeni šešir, sigurno još iz prijeratnih vremena. Košulja mu na ramenima i laktovima poderana. Vidi se gruba crvenkasta koža. Čovječja, seljačka koža.

U ustima mu lula. Nasađena na dugi orahov kamiš, bez gornjeg zavinutog dijela. Stoji daleko napred, kao kakav gromobran. Kadkada iz nje potegne nekoliko dimova, koji brzo nestanu na vrućem srpanjskom uzduhu. Lagano se vuče uz kola, tjerajući mršavo kljuse. Po izgledu kljuseta mogao bi čovjek prosuditi, da od svog dolaska na svijet nije vidjelo zobi ni kukuruze. Ta i kako bi: kukuruz pojede gazda sa svojom brojnom porodicom, zob nema gdje posijati, a za kljuse još jedino preostaje mršava paša dravskih naplavina.

U luli kočijaša gori orahovo lišće pomiješano sa nešto malo duhana. Duhansko lišće dobio je od jednog svog susjeda, koji ga je još lanjske godine posijao na svojoj njivi. Razumije se protuzakonito i jao njemu da su slučajno financi naišli na to... Jedno jutro morao bi pro-

dati da namiri globu ili da plati advokata... I još bi možda i sjedio. Tako se mora poštovati zakon.

Na jednom mjestu kljuse, lijeno i matoro, spotakne se i skoro je palo. Kočijaš nešto prokune i udari ga bićem. Zatim kao da mu je žao, što ga je udario, priđe mu bliže, pogladi ga po suhom vratu, i kržljavoj grivi pa reče:

— Ajde, Sokole, još malo, pa ćemo biti na mjestu. Tamo ćeš dobiti malo sijena.

Sokol, kojemu to ime nije nikako pristajalo, izgleda da nije ni najmanje mario za gazdino obećanje. Išao je dalje istim korakom i samo kimao glavom. Niz gubicu mu se cijedila pjena i kvasila suhi pijesak ravnice. A kočijaš išao uz njega jednako brzo i jednako pažljivo.... Njih dvoje bili su jedno i jednako su osjećali... Život kojim su živjeli otupio im je osjećaje i oni su si bili najviše slični baš po tome, što su imali iste zahtjeve i nagone, i to: jesti, piti i spavati.

Nekoć, u davno doba, taj isti kočijaš, kada je bio mlad, kada je svršio školu za koju su mu drugi govorili da je za njega, seljaka, zadovoljavajuća, i kada je bio pun života i životnih nada, tada je on mislio i o drugim stvarima. — Nekada, dok su bila »druga vremena« zanimalo ga je mnogo toga. Mislio je da i on može da živi čovječanskim životom, da živi kao čovjek. Kasnije došla je žena i djeca, brige i nevolje, život je sve više tereta gurao na njegova leđa i on je sve više otupljivao. Danas je on samo sjenka i to bijedna sjenka onoga, što je nekoć u svojoj mladosti zamišljao. Danas je on »šodraš«, koji vozi u obližnji grad pijesak i šljunak (šoder) za gradnju novih kuća... Zapravo ne vozi on, nego njegov Sokol, ali glavni je on, jer prvo: on plaća maltarinu kada ulazi u grad; drugo: policajac uvijek viče na njega kada se njegov Sokol dovoljno brzo ne makne sa stanovitog mjesta; i treće: on plaća porez i namet od tog svog posla. Dakle, on je uvijek prvi i glavni, a Sokol je samo zato, da vuče škripeća kola i na njima tovar pijeska i šljunka.

Prije nekoliko godina dalo se nekako zarađivati i na tom poslu, ali otkako su kod seljaka nastala teška vremena i zemlja već ne nosi dovoljno, počeli su i tako zvani »bolji gazde« voziti šljunak u grad. Trgovci građevnim materijalom i građevni poduzetnici, videći veću ponudu, stali snizivati cijene i malo pomalo postale su cijene tako niske, da se nikako ne isplaćuje raditi taj posao. Ali »šodraši« ipak rade.

Kao i svugdje, gdje je konkurencija bezglava, a zarada nikakova ili vrlo slaba, tako i ovdje? radi i životari se samo na taj način da se steže remen od vlastitih hlača. Mjesto da se meso jede jedamput tjedno, jede se jedamput mjesečno. Mjesto da imadu kakove cijepele, idu bosi, a ako je kada i malo hladnije, mraz ili kiša, to zaista ne smeta. Otporni su naši ljudi . . . Ta eno u Lici imamo i nekoliko stogodišnjaka . . . . Mi, herojska dinarska rasa . . . A ako nam nekoliko bijednih podravskih šodraša gladuje, zebe i sve zlo trpi, to je zaista sitnica . . . No, ali nisu tu samo »šodraši« . . . .

Sto, dvijesto metara od desne obale Drave stoji »šodrana«. Tu se kopa i rešeta šljunak, kojeg onda odvoze u grad. Ima ga ovdje mnogo, zapravo cijeli onaj kraj i nije drugo nego jedna velika naslaga šljunka. Kroz stoljeća nanosila ga je Drava svojim mutnim talasima sa dalekih Alpa. Taj isti pijesak, to isto kamenje, što ga je voda stoljećima kidala i nosila, to kamenje daje danas bijednim »šodrašima« njihov krvavo zasluženi kruh.

Na tu »šodranu« došao je evo i naš znanac Petar Milić sa svojim Sokolom. Osim Petra bila su tu već dvojica drugih. Oni su malo uranili i već napola natovarili svoja kola. Nema sumnje, Petar je danas malo zakasnio. Inače je on uvijek bio jedan od prvih među onima koji su svakodnevno dolazili ovamo tovariti. A tu su tovarili svi, jer je na tom mjestu bio najbolji šljunak.

Sat, dva hoda uz Dravu, tamo gdje se za vedra dana nazire ravna linija željezničke pruge, tamo je druga »šo-

drana«. Ondje je i »bager«, stroj koji pomoću pare ogromnim i jakim čeličnim zdjelama kopa šljunak i odmah ga rešeta i tovari u vagone. To je državno poduzeće. Inače je u zakupu od jednog privatnika.

Ta »šodrana«, ili kako je ljudi zovu »bager« radi sa strojevima i sa vrlo jeftinom radnom snagom, ali »šodrani«, gdje radi Petar Milić i njegovi drugovi, ili još bolje njegovi konkurenti, ona ne može konkurirati....

Njihova ručna snaga još je jeftinija nego strojna!

Njihovo tijelo je slabo i kržljavo, ali je ipak žilavo. Oni se naprežu i rade, hrane svoju kljusad i sebe i još mogu jeftinije raditi nego stroj. Nema sumnje, stroj bi ih mogao zamijeniti još i te kako, ali oni ga ne poznaju, a u koliko ga i poznaju oni ga proklinju... On ih nije pomogao u njihovom radu, ali samo zbog njega morali su i oni sniziti cijene svojem radu... A ipak stroj nije kriv!....

Oni to ne razumiju i njima je besmisleno o tome govoriti. Oni su jadnici koji se upuštaju u borbu sa svojim organiziranim neprijateljem i sa čeličnim strojem, ali samo sa slabim rukama, i sa kletvom na ustima. Njihovi želuci, njihovi Sokoli i njihove familije, to su razlozi zbog kojih oni rade još jeftinije i od samog stroja, iako su davno uvidjeli da nikako ne izlaze na račun. A osim toga tu je još i taj razlog, što mnogo, mnogo toga oni i ne znadu....

— Čuješ Petre, ti si danas dugo spavao. — reče mu jedan.

— Nisam, bogami, ali eto zakasnio sam. Prevario me sat.

— Požurit će se on, pa evo ga naskoro za nama, — primjeti drugi.

— Požurit ću ja Sokola... Neka vuče dok može. — reče Petar i zagleda se u konje svojih drugova. I njihovi su bili slabi i kržljavi.

— Kamo ćeš ti Petre danas voziti?

— Ne znam ni sam. Natovarit ću, pa kad dođem u grad, negdje ću već naći kupca.

— Ded odvezi ti do Maksa Löwy-ja.

— Da, ali samo ako ne trebaš odmah pare!

Petar se nasmije:

— Ha, ha, ha, zato vi meni i preporučujete da vozim do Löwy-ja, jer on ne plaća odmah.

— Dobro, ako ga ti ne ćeš čekati za novac, a ti uzmi iz njegovog dućana robu. On će ti to također vrlo rado dati.

— A zašto vi to sve meni govorite? Vi bi to također mogli!

— Što si ti danas sumnjičav i znatiželjan. Evo, Martin će također tamo voziti i mi ti to velimo samo zato, jer Löwy treba oko dvadeset kubika, pa će valjda najzgodnije biti, da si i ti kod njega nešto zaslužiš. I ja bi vozio k njemu, ali ja trebam gotovih novaca, pa sam si našao drugu mušteriju.

— Ajde dobro — reče Petar. — Vozit ću i ja s tobom Martine do Löwy-ja.

Natovarili su kola i pošli. Lagano su puzali po slabim prašnjavim drumovima, gutali prašinu, a znoj je tekao po čelu i obrazima. Kljusad je teško i tromo vukla natovarena kola, a ispod hamova pokazala se pjena.

Martinovo kljuse imalo je na leđima veliku ranu od hama i ona se sada otvorila pa krvari. Kraj nekakove kaljuže su stali, malo ju isprali vodom, povezali nekakovom krpom i pošli dalje. Ali rana je sveudilj krvarila.

Nekoliko puta stali su da se odmore konji i oko jedanaest sati došli su u grad. Još prije ulaska malta: tri dinara.

Makso Löwy imao je trgovinu u jednoj od najprometnijih ulica, nedaleko sajmišta. Ovih dana nakanio je graditi magazin, pa je trebao veće količine pijeska i šljunka. Ali on je bio trgovac. Nije htio plaćati u gotovom, nego ili na otplatu, ili za robu iz njegova dućana. Razumije se

da je tu robu računao po povišenoj cijeni, koju je za ovaj slučaj još nešto povisio. Ali »šodraši« su seljaci, a seljaci trebaju robe i na njima se dade tako lijepo i tako mnogo zaslužiti ...

Petar i Martin dovezli su šljunak pred trgovinu Maksa Löwy-ja, da se s njim dogovore za cijenu. Našli su ga iza pulta, baš kako galami na šegrta.

— Gospodine, dovezli smo vam šljunak.

— Aha, vi ste to ... Da, da s vama sam jučer govorio glede šljunka, pa ajde da ga vidimo.

Pošli su najprije do Martinovih kola. Löwy je prigovarao:

— Ovaj šljunak ne valja. Sitan je i ima mnogo kojekakovih primjesa u njemu.

— Pa to je naš običan šljunak i mi ni ne vozimo drugačiji ovamo u grad. To se vama samo pričinja da je ovaj nekako drugačiji.

— Ne pričinja se meni, nego ovako jest, kako ja velim. Ja ga ne mogu platiti po istoj cijeni kao što drugi plaćaju onaj bolji.

— Ja vam ponavljam, da je ovaj kao i svaki prijašnji — reče Martin — i vi to kažete samo onako, da mu snizite cijenu.

— Ne pripovijedajte tek štogod. Vidio sam ja već mnogo kubika šljunka i znam kakav je koji.

Pošli su prema kolima Petra Milića. I tu je prigovarao:

— Šljunak ne valja ... Platit ću vam dvadeset dinara kubik i ni pare više.

— To je premalo. Pa još da i čekamo ...?

— E, nego šta. Zar da vam odmah i u gotovom platim?! To nikako Jedino u robi.

— Onda si potražite druge šodraše. Neka vam drugi voze po toj cijeni, — reče Martin.

— Čuješ — prišapne Petar Martinu — nemoj još ići, možda ćemo se pogoditi.

— Šuti, lija je on. Poznam ja njega bolje nego svoj džep.

— Ipak, pitaj ga još jednom.

— Možeš ga ti pitati. Ja s njim ne ću više ni riječi. Drugi mi plaćaju kubik po četrdeset, a on bi htio po dvadeset. Na glavu još nisam pao.

— Gospodine, — okrene se Petar Löwy-ju, koji je već pošao k vratima da tobože ustraši ovu dvojicu — koliko nam najviše plaćate?

— Rekao sam: dvadeset.

— I ništa više?

— Ni pare.

— Đio Sokol, Rubis! — potjeraju Petar i Martin svoju kljusad i odoše dalje. Pošli su na druga mjesta da tamo pokušaju sreću.

Dva sata poslije podne već su prošla, kada su se vraćali iz grada. Petar je prodao svoj šljunak — Löwyju za dvadeset dinara. U cijelom gradu nisu mogli naći nikoga, tko bi trebao od njih šljunak. Petar, kojemu je baš nužno trebala sol i neke druge kućne potrepštine, morao je dati pošto poto. Nije se pitalo. I Löwy mu je u ime dvadeset dinara dao stvari koje je trebao.

Martin nije ni prodao. Rekao je da mu je sramota da to učini i on je svoj šljunak razbacao po cesti ... Petar ga je dugo gledao kako baca lopatom šljunak iz kola i mahao je glavom:

— Čovječe, zašto to radiš? Zar ne bi bilo bolje da si ga dao i za dvadeset dinara, nego ovako ...? Barem bi nešto imao koristi.

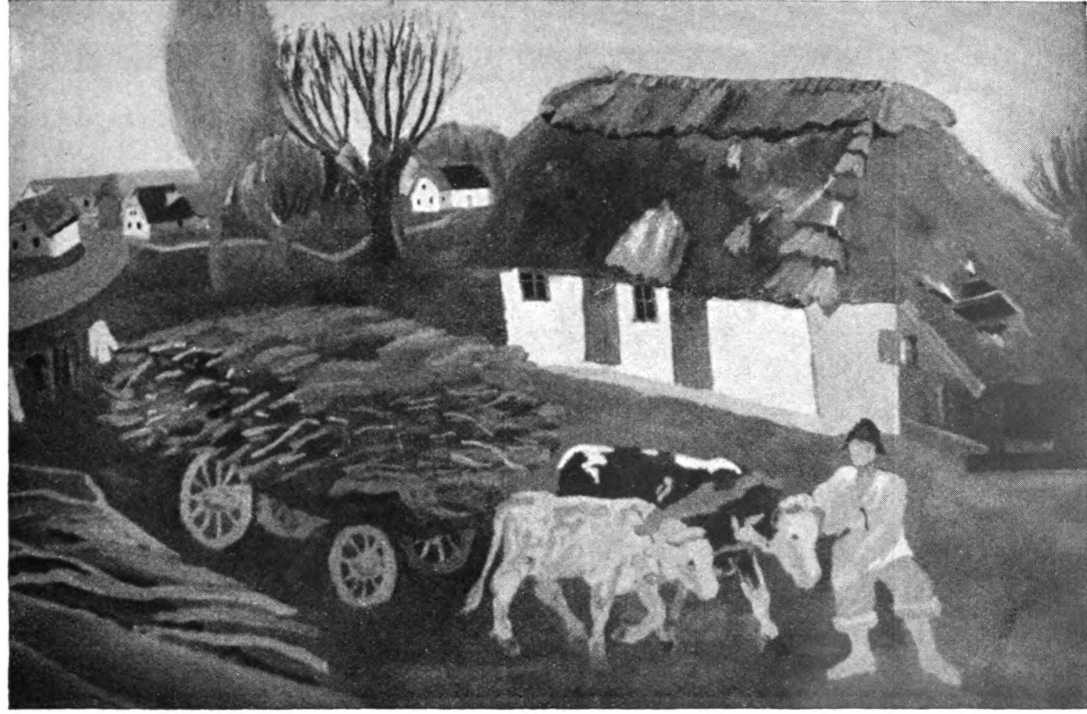
— Sram bi me bilo, kada bi me tko pitao za koliko sam dao ...

— Ipak. ipak ... zaradio bi nešto, a ovako ništa ...

— Ha, ha, zaradio, zaradio. — nasmije se Martin. — A šta si ti danas zaradio, daj reci mi? ? ... Platio si tri dinara malte, konju si morao dati jesti — ti sam na sreću nisi ništa jeo jer nisi imao za što kupiti — i onda šta si

SABOLIĆ IVAN (Foto) ČOVEK Z JOTOKA

MRAZ FRANJO — JENDRAŠ SE POVRNOL

danas zaslužio . . . ? To što ti je taj lopov Löwy dao nešto malo svojeg špeceraja, to ti je sve. Inače ništa, ništa drugo. Sve si dao da pomogneš sebi, da si produljiš dane propadanja. I da što dulje patiš. A vidiš ja to neću! — i Martin je dalje bacao svoj šljunak po cesti kao divlji.

— Ni ovako ne valja . . .

— Misliš? Ipak, zadovoljan sam sâm sa sobom kad ovako i sebi i cijelome svijetu kažem, da sam jači od njih koji jašu nad nama, od njih prokletih gulikoža . . . Sa svakim ovim kamenom što ga bacim iz kola ide i jedna kletva na njih, na one što su nas gurnuli u takovo stanje u kojem se ne može ni živjeti ni umrijeti . . . I zato bacam, bacam, a i sve ću jednoga dana zbaciti sa svojih seljačkih leđa . . . I isti svijet u kojem živim, baciti ću do vraga . . . Ha, ha, ha, — smijao se je jezovito Martin.

— Oj, Martine, oj Martine . . .

— Šta jaučeš? I ja znam da bi morao živjeti kao čovjek, a daj mi reci kakav je moj život?! I ja znam da bi morao prodati, ali ili nekako ili nikako . . . Čemu za bagoš?! Nedam i basta! . . . A trebao bi. Evo i Rubis mi je ranjav i morao bi ga prodati i kupiti drugoga. I djeca su mi gola i bosa i još mnogo, mnogo toga. Sve ja to znam, ali to znade i Löwy i njegova svojta po cijelom svijetu, pa zato i drže nama ovakove cijene. Ja i moj konj zaslužili bi danas, u slučaju da sam dao svoj šljunak Löwy-ju, sedamnaest dinara! Razumiješ li ti čovječe: sedamnaest dinara . . . ? Šta je to i šta si mogu za to kupiti? Eto i ovakova napola crknuta kljusina, kao što je moja i tvoja, i ona stoji par stotina dinara. Kad ju kupuješ skupa kao vrag, kad ju prodaješ ništa. Kao da bi u more pljunuo. I zato ti velim: najradije bi zbacio sve to sa svojih leđa i učinio svemu tome kraj. Jer zbilja: dosta je toga. I naša leđa preslaba su za to.

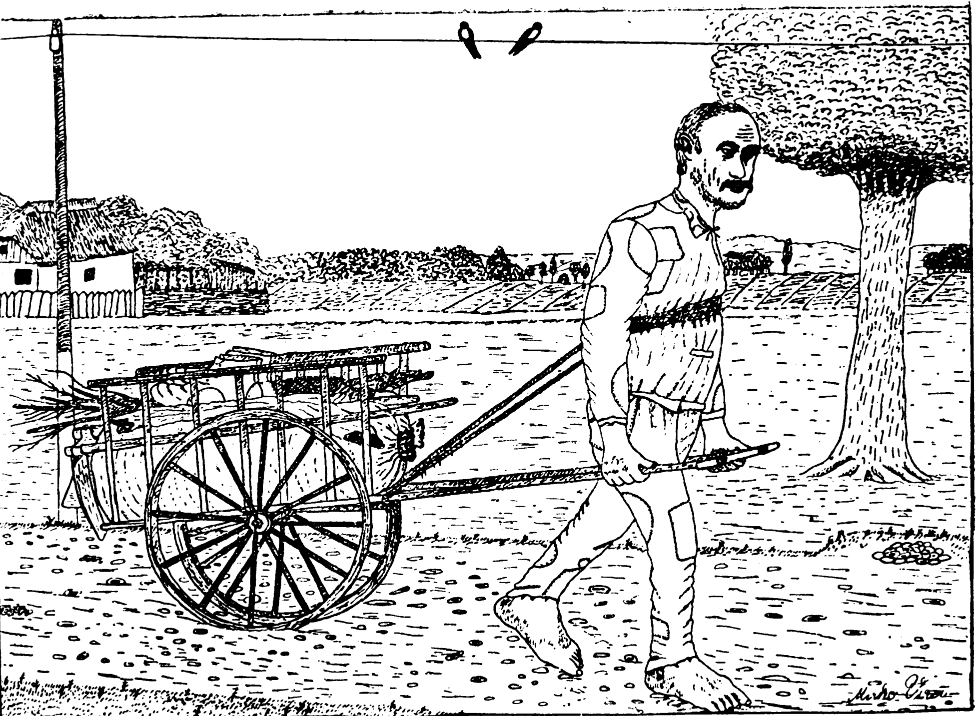
Petru se taj razgovor nije sviđao. On je bio seljak, kroz tolike godine učen strpljenju, patnjama i nadi, tako da svojeg vlastitog mišljenja o mnogim stvarima u životu

nije zapravo ni imao. Pa i govorio je nerado o tome. U teškim časovima misli i sumnje radije bi uzimao duhan, lulu i krunicu u ruke, nego da govori... I njegov ranjavi i mršavi Sokol mislio je valjda da živi samo za one muke koje su u svakidanjem životu seljaka tako česte. I da je stvoren samo zato, da svima drugima pruža sve radosti života samo samome sebi ne...

Razgovor je zapeo i na kraju prestao, a »šodraši« Martin i Petar približavali su se lagano svojim, iz vrbova pletera i ilovače načinjenim kućama, na kojima su se kroz truli slamnati krov već odavno vidjeli drveni rogovi krovišta. Petar je taj dan zajedno sa svojim konjem zaslužio za sedamnaest dinara raznih kućnih potrepština. Njegov Sokol pasti će dalje mršave dravske naplavine, a Petar će pušiti lulu i moliti... — Martin je nezadovoljnik koji se rado buni. U njemu vrije krv, ali život je gorak i takovi koji misle jednako kao i on vrlo su rijetki. I zato Martin stradava...

Prošli su i još prolaze mnogi dani kada Martin ništa ne zaradi. U te dane on i djeca većinom gladuju ili u najboljem slučaju hrane se mršavo. A kada već i to dodija, tada Martin još prije zalaza sunca uzme smotak mreža pod ruke i podje prema Dravi.... Tamo u mutnim Dravinim valovima što šumno teku pokraj starih vrbâ u tuđem ribolovištu lovi on ribe, da nahrani svoju obitelj. Jer djeca trebaju jesti....!

I tamo uz tihi šapat rijeke, uz lagani šum zelenog vrbovog i topolinog lišća sjedeći na mekanom pijesku koji ugodno i toplo grli njegove bose noge, saniari on o svemu. O svemu, pa i onim budućim danima, kada će i on i hiljade drugih zbaciti jaram sa svojih leđa.

VIRIUS MIRKO: **Povratak s krčenja**

MIJO STUPARIĆ:

BOŽICA PRAVDE
KOMARCI

Životopis:

»Rodio sam se u selu Vidrenjaku dne 28 rujna 1881 godine. Četiri razreda pučke škole svršio sam u Ludini.

Pjesme sam počeo pisati već u šesnaestoj godini ... U tridesetoj godini, — godine 1910 — izdao sam prvu zbirku pjesama. — Tada sam prodao volove i dao štampati pjesme. Kad sam plaćao u tiskari račun za tisak pok. dr. Milan Ogrizović, koji je napisao predgovor za knjigu — rekao mi je: »Nikad tih novaca več ne bute vidli ....« — Tako je i bilo. Nešto se je i prodalo, no mnogo se je i razišlo. God. 1923 Radićeva slavenska knjižara izdala je već moju pjesmu »Matija Gubec« u posebnoj knjizi, a »Seljačka Sloga« godine 1927 izdala je moje »Izabrane pjesme«. Mnoge su mi pjesme bile štampane kroz više godišta u kalendaru »Božićnica«. Napominjem ovu: »Hrvati kroz tisuću godina«. — Napisao sam i više novela i pripovijesti, koje su izašle u »Božićnici« i »Narodnoj Zaštiti«, a koju je uređivao pokojni dr. Gjuro Basariček.

U novije vrijeme više mojih pjesama bilo je štampano u »Evoluciji«, »Seljačkom Svijetu«, »Napretku« itd.

Narodnim zastupnikom bio sam izabran god. 1923, 1925, 1927 i 1935. Razumije se — na programu HSS. — Inače se još uvijek i danas bavim poljodjelstvom — od čega i živim«.

B O Ž I C A   P R A V D E

I

Marko, naš sused i selak,
V mlađosti bil je siromak,
Vu selu služil i pomagal,
Al šparal je i tak se zmagal.
On marljiv bil je kakti črv,
Za posel vruću imel je krv . . .
Selani rado ga imali,
Na posel su ga k sebi zvali.
I on je išel, služil, šparal,
Za stare se je dane staral
I škude spravlal se po malo
Vu ono vreme dok se dalo . . . .

Puno let Marko žulal si rebra
Dok je nakupil hrpu srebra
Pustaru od grofa si kupil
I z srebrom platil — v posed stupil.
Tu krčil trnje, znojem znojil,
I v muki, v trudu dane brojil.
Z pletera hižu si je zgradil
Komadić trsja tam zasadil.
Kravicu zmogel, mleka bilo
Puranov mu se nakotilo.
Decu je hranil, od zla branil,
A s pravoga puta ni zastranil,
Puno let tak je mirno živel
I nigdar nikom — niš ne skrivel . . . .

Al jedno jutro, Bože prosti,
Nezvani Marku došli gosti.

Tu lanec se vleče po dvorišću
Tu inželeri među išću . . .
Pandur mu selski tajnu odal
Grof svoju zemlu banke prodal:
»— Grofova zemlja kud god seže,
Vaš, Marko — gruntek ž njom se veže.
I evo pismo . . . tu vam piše
Da gruntu vlasnik neste više . . .«

Obrve Marko mrke skupil
I v prsi se od čuda lupil:
»— Kaj mlatiš ti Štef prazno slamo
A spameten si, to svi znamo;
I dečko si — kak i jedri snop —
Tolnačiš pisma kakti pop
Al sad si krivo pretolnačil,
Valda ti se je vid zamračil . . . .«

»— A kaj bi? Dragi sused Marko,
Negrejalo me sunce žarko,
Če u pismu tu vam prav ne piše,
Da gruntu vlasnik neste više . . .«

Kak da bi Marka nešto šupil
Po drugi put se v prsi lupil:
» — Za pet ran Bože — kaj veliš —
Štef, kaj si v jognu — ili spiš?
Ja to sem zemlu z srebrom platil
I ž njom se zmučil i napatil.
Kaj, grof sad oče da me stira,
I kaj mi, vraga ne da mira?
Em to pak k vragu nemre biti,
Da grunt bi mogel ja zgubiti,
Kad pisma imam tu od kupa . . . .«
Z mirom se Marko v prsi lupa . . . .
»— Kaj bum napravil? — Ne to šala . . .

Sad bum moral najt »fiškala,
On v paragrafe bu pogleđal,
Celu stvar v ruke bum mu predal.....«

II

Kravicu Marko prodal brže
Peneze v žep gliboko vrže
Drugi dan v varoš on je zašel
Fiškala tam je brzo našel.
Čez puno štengi on se penjal
I bilo mu je kak da bi senjal:
Tu z zida kipci i figure
Smeju se Marku, v njega zure
I zdehnul on, kad došel blizu:
» — Tu lepo je kak v paradizu....
Tu ludi valda niš ne greše
Tu angeli se lepo smeše....«

Fiškala našel: »— Dobar dan,
K nim sad sem došel nepozvan.
Poglečte, prosim, kak tu piše,
Da gruntu vlasnik nes ja više,
A ja sem zemlu z srebrom platil
I ž njom se mučil i napatil.
Potvrde tu su — se to štima,
Što onda vekše pravo ima?
K nim, velemožni, eto hitam
I prosim ih, i lepo pitam,
Da vrag me k vragu ne šarafi
Kaj vele vaši paragrafi? —«

Nasmejal se je mlad fiškal
I Marku fini stolec dal.
Pregleđal pisma i premetal
I ovak Marku odgonetal:

»— Vi svem ste gruntu gospodar
To prava je i sveta stvar.
Kupili ste ga — zna celi svet —
Vuživate ga puno let.
Sad nek se zdigne vrag il đavo
Vaše bu navek jakše pravo.
Proti vam, što god bu nastupal
Ja s paragrafom bum ga lupal.«

Ze stolca Marko sad pohrlil,
Fiškala mal' da ne zagrlil.
Po žepu petla, mota, pipa —
Peneze vadi, na stol sipa:
»— Naj im bu to za njihov trud,
Ja vre bum došel još koj put . . .«
I Marko — kad se rastajali
Ne mogel — da se ne pofali:
»— Ja imam doma kup puranov
Debele, tuste, kakti španov
V dvorišću to se gizda širi —
Kak turski paše i veziri
K Božiću dva-tri bum im šenkal —
I niš se za to ne bum krenkal.
Naj daju speći. Vuz kap vina,
Naj im to bu pečenka fina . . . .«

I v hodnik zašel . . . vu te hip —
Kamenit v kutu spazil kip.
Prelepa gospa tu se koči,
Al zavezane joj z rubcem oči.
K fiškalu Markov pogled bludi:
»— Prosim ih lepo — on zagudi —
Gle, lepa gospa plemenita
Baš škoda kaj je kamenita,
Al što joj z rubcem zvezal oči
Ne vidi v danu, kam po noći. —?«

Fiškal se fino sad nasmehnol
I rekel kakti da bi zdehnol:
»— Kipar je kriv, jer kad je klesal
Na oči rubec joj je skresal...«
»— Al' čuju, gospon — Marko prime —
A kak je njeno vredno ime? —«

— »Hajd, bum vam rekel: znam vre zdavna,
Božica pravde to je slavna« — —

»— Pravica to je? O, sad znam!
Al čuju, gospon, — nju je sram,
Kad dali su ju kak bogicu
Vu hodnik, na stran, v kut i v kmicu...
A sad im fala na divanu
Zbogom! Ja iđem v svoju stranu!« —

Domom se Marko cestom žuril,
Od dugog puta ves se zguril,
I pušil svoju lulu malu,
A misli su mu pri fiškalu:
»— Baš fini gospon!... Gle zdaleka
Nameril sem se na čoveka!
Pozlatil bi ga z suhim zlatom,
Govori z menom kakti z bratom!
Govori kak da čita s knjige,
Sad bum bar spal prez sake brige.
Se on to lepo bu mi zvodil,
Ne on zabadav v školu hodil...!«

I tekla pravda leta duga
I davi Marka kakti kuga.
Na srcu mu je teška rana
Več nema pevca — kam purana...
Al jeno jutro pandur Štef
Donesel pisem kakti plev

Tolnači Marku i razlaže:
»— Moj dragi sused zlo se kaže
Vi zgubili ste pravdu, grunt,
Vam nebu ostal niti funt — — —«

K fiškalu Marko pak se žuril
Od duga puta ves se zguril,
Tam z zida kipci kak da skaču,
Čini se Marku, kak da plaču.
K fiškalu došel ves zabrinut
Kak da je ovčas s križa skinut:
»— Čuju li, gospon, velemožni,
Mi dva smo navek bili složni,
Al sad mi crni glas grmi,
Da sem se zgubil. Prosim ni —
Naj mi poveju, kak je je, —
Jesem li zbila zgubil se? —«

Fiškal se češe iza vuha,
A reč mu kratka, tvrda, suha:
» — — —Prijatel dragi — vrag je to —
Ta pravda za vas zišla zlo,
Ja dosti sem se za vas boril
I kaj se dalo — to sem stvoril,
Al proti vam su jake stranke
Tu vrag po vragu — grof i banke,
I što će tu sad da vas spasi —
Kad grunt vaš v knigaj na njih glasi?«

Pred okom Marku zvezda trepče
I ves se zmuti . . . tiho šepče:
»— Da bar su to mi predi rekli
Dok nesu me do gola slekli.
Pa kam ću gol sad z moje hiže?«
Iz oka Marku suza skliže —
V mustače bele, tam se skrila

Pred nim se crna magla zvila.
I ni sam ne zna, kak je pošel
Čez vrata v hodnik tužen došel.
Pred kamenem se kipom stvoril
I ovak mu je progovoril:
»— O ti, prelepi — mrzli kamen,
Pravice ti presveti znamen.
Sad ja znam, kaj su s tobom šteli,
Kad rubec ti na oči so deli.
Pred tvojim okom da bi skrili
Kaj mene bogcom so stvorili,
Da ti ne vidiš kaj se pravi
Gde slabešega jakši davi!«

K O M A R C I

Komarci, komarci, vi napasniki pusti
Komaj se od vas branim,
Vu lice mi letite, šteli bi na silu
S krvju da vas svojom hranim — — —

Ni volom na paši ne date mira,
Pred vami kak besni bežiju,
A ja za njimi . . . Ljutim se. — Kunem —
Se badav . . . Vas vojske zrakom letiju.

Imate duge ruke i noge,
I rilca imate duga,
Al pameti nemate — — — poštejna ništa
Sramota je to i tuga . . .

Mravec je mali — ali je pošten
I v marljivosti prvi,

Kup je nanosil i nebi prosil
Nigdar on tuđe krvi....

Če mu što ipak vu hambar dirne —
Dabome da se bu branil —
Al s tuđih žil piti on nebu iskal —
Svojim se žulom bu hranil — — —

A vi? kak razbojniki čekate v mlaki
I kad čovek trefi iti,
Si navalite — krv bi mu pili —
Al to tak nesme biti — — —!

Komarci, komarci, — vi zulumčari pusti,
Dosti sem z vami zagrešil,
Sad jogenj bum naložil — z dimom vas bum zakadel,
I tak vas se budem rešil...!

STJEPAN ŠARIĆ:

MAJČINA BRIGA
POŽAR
ZNAŠ LI TKO TE HRANI?

Životopis:

»Rođen sam u selu Vraniku, općina Lovinac, u Lici, dana 6 prosinca 1898. Školu sam polazio u pravoslavnom selu Ploči. Bio sam dobar đak, tako da sam u razredima pomagao učitelju u podučavanju. U školi dolazilo je često između rimokatolika i pravoslavaca do svađe i razmirica, pa su već tada postojala dva tabora: Hrvati i Srbi. Nama rimokatolicima pomagale su novine »Hrvatska Zastava« i »Istina«, koje sam čitao jer mi ih je plaćao moj stric Anton, tadanji žand. narednik u Bosni.

1922 godine imenovan sam povjerenikom HRSS za organiziranje kotara Gračac. Od 1923 bio sam u pretsjedništvu neprekidno kotarski tajnik, a kad je osnovana »Seljačka Sloga«, postao sam član uprave u Zagrebu, prosvjetni radnik i saradnik »Seljačke Prosvjete«. Osnovao sam ogranke »Seljačke Sloge« u Lovincu i Sv. Roku. Tih godina bio sam — iako još premlad — kandidat za oblasnu i beogradsku skupštinu.

Za taj moj mukotrpni i požrtvovni rad, gdje sam uvijek zauzimao mjesto radnika a ne reprezentanta, nagrađen sam sa nekoliko pokušaja umorstva. To su pokušali učiniti valjda zato, jer danas na svijetu ima tako malo radinih i poštenih ljudi, pa su pokušali da se i mene riješe....

Moja najbolja škola bili su moji roditelji, koji su se ponosili sa poštenjem i pravednošću. Ja sam u tom odgojen, te od tih načela ne odustajem. U svom radu držao sam se programa HRSS ili još bolje nauke braće Antuna i Stjepana Radića tj. nauke o seljačkoj demokraciji.

Nisam pisac od zanata, a još manje od inata; nije mi do pretjerivanja i naklapanja, jer više držim do stvarnosti. I zato stojim na principima seljačke demokracije.

M A J Č I N A B R I G A

Kada majka čedo rodi,
Na svoje ga prima krilo,
Kupa ga u toploj vodi,
Da bi dijete zdravo bilo.

Zatim uzme povoj tanki,
Pa povija čedo milo,
Ne bi l' svojoj miloj majci,
Što vitkije čedo bilo.

Sad ga doji, sad ga gladi,
I od srca svog cjeliva,
Očima se njegvim sladi,
I u njemu sve uživa.

Sad ga ljulja, sad mu pjeva:
»Golubane spavaj moj,
Nunat će te tvoja seja,
Dok ne dođe otac tvoj!«

Mrklom noći jadna mati
Nad djetetom svojim bdi,
Gladna, žedna s njim se pati
Dokle dijete othrani.

Kada dijete progovori,
Majka uvijek uči njega,
Da ni riječi ne prozbori,
Uvredljive na bližnjega.

Kada dijete odraslo je,
Svud ga majka okom prati

I uči ga čuvat svoje,
A tuđega da s' ne lati.

Sa uzgojem u poštenju
U svijet majka njeg' otpravi
On je protiv nepoštenja
Za pravednost junak pravi.

U poštenju i u radu
On provodi svoje dane,
Il' u selu, il' u gradu
Bez ljudske je kakve mane. —

I eto ti dođe doba,
Na ratište mora poći
Da se bori poput roba,
Pa mu doći il' ne doći . . .

Tad zaplače jadna mati
Na grudi si stišće sina,
A onda se sama pati,
U srcu joj jad i tmina.

Rad pohlepe, zvjerske težnje,
Zbog gospodske mržnje krute,
Osvajanja, divlje čežnje,
Narodi se kolju, mute. —

Ne pita ta čeljad luda,
Kol'ko svaka majka pati,
I hoće li svijetom svuđa
Mnoga majka zakukati. —

P O Ž A R

I. Pogorelci

Preko brda tuče jugo,
Djedo viče: — Bit će drugo,
Zatvarajte djeco vrata,
Lako može nastat vatra.

Jugo: ciju; djeca: hiju,
Samo vode igrariju,
Al' najednom vikne mama:
— Bježte djeco, gori slama!...

Prije pola jednog sata ,
Izgorješe čak i vrata,
Ostaci se kuće puše,
Izgorene grede s' ruše....

Stari plaču, djeca skaču,
Kuće nije, bijeda bije,
Al' jedino što će spasit,
Sirotinjske suze gasit,
To j' seljačka naša sloga,
Sačuvana ljeta mnoga!...

II. Prva pomoć

Kad je kuća izgorena,
Bijeda, tuga pripravljena,
Bolji ljudi sastaju se,
I govore: »Pomoć' će se!

Jedni idu skupljat hranu,
Drugi idu skupljat građu,

MRAZ FRANJO — SELO VOZI GRADU LED

SABOLIĆ IVAN (Foto) SELJAČKO DIJETE U »BIJELOM ZAGREBU«

Treći idu građu vozit,
Četvrti će kuću gradit.

Još ne prođe mjesec dana,
Nova kuća sazidana,
Mjesto slame crijep na krovu,
Tko to stvori slogu ovu?!

Samo sloga svijesnog sela,
Bez diktata, tuđeg djela!!!
Jer sloboda i dobra volja,
Od diktata je svakog bolja!...

ZNAŠ LI TKO TE HRANI?

Seljak plugom crnu zemlju ore,
Jer bez pluga živjeti ne more.
Crne su mu žuljevite ruke,
Krvav znoj mu curi sve od muke.

Njegovi su jedini drugovi,
Pod teškim jarmom njegovi volovi,
Koji njemu u poslu pomažu,
Teškim plugom tvrde brazde slažu.

Volovi su njegovi drugovi,
U teškoj muci njemu razgovori,
Od zla su mu oni branitelji,
A za hranu njegovi hranitelji.

Al da vidiš kol'ko je drugova,
Kada no je pogača gotova!
Tu imađe kraljâ, generalâ,
Profesora, pa čak i fiškala.

Svi uzimlju plod seljačke muke,
Makar dođe iz blatnjave ruke.
Gorske zvjerke, ptice pjevačice,
Crvi, mravi i sve gmazavice.....

Sve to drži žuljevita ruka,
Siromašnog seljačkoga puka!
Seljak hrani i crva i mrava,
Cijeli svijet sâm seljak uzdržava!

ŠENIČNJAK MARKO:

GIZDA CRKVENJAK

Životopis:

Rođen sam 5 listopada 1903 godine u Staroj Subocki, kotar Novska. Roditelji su mi poljodjelci, pa sam i ja to zvanje od njih poprimio.

Osnovnu školu svršio sam svom selu, a dalje, pa sve dok nisam bio pozvan u vojsku, bio sam pritegnut poslom na gospodarstvu mojih roditelja. Po udovoljenoj vojnoj dužnosti ostao sam opet kod kuće nekoliko godina, a 1929 godine sam se upisao u II. tečaj »Seljačkog Sveučilišta« u Zagrebu.

1930 godine poslan sam po »Zavodu za gospodarsku upravu« iz Zagreba, sa još 100 mladića u Švicarsku, na šest mjesečnu poljoprivrednu praksu. Po isteku tog vremena vratili su se svi svojim kućama osim mene i još trojice drugova. Mi smo ostali još cijelu godinu dulje, da bi bolje upoznali život švicarskog seljaka.

Život seljaka i njegov društveni položaj u i izvan naše države uvijek me je zanimao, pa sam mnogo o tome pročitao. Napisao sam i niz članaka u pravcu socijalnog preporoda sela, koji su štampani u mnogim prosvjetnim, političkim i stručnim listovima.

1933 godine u proljeće pohadjao sam tronedeljni zadružni tečaj na poljoprivrednoj školi u Križevcima.

Seljake iz svoje okolice nastojim upoznati sa životom naroda iz ostalih naših krajeva, pa sam već više puta vodio seljake na more.

U svom selu i okolici radim na gospodarskoj i političkoj prosvjeti naroda.

G I Z D A

Ono što za gradski svijet znači moda, to za naš seljački svijet u slavonskoj Posavini znači gizda. Ima doduše gizde i u drugim krajevima Savske banovine, ali u slavonskoj Posavini ima je, čini se, najviše.

Opće je poznato, koliko elementarnih šteta pretrpi naša Posavina svake godine. Sava iz godine u godinu sve jače poplavljuje našu Posavinu i zbog toga taj kraj ekonomski slabi srazmjerno više nego neki drugi naši krajevi S druge strane, promet Savom ne omogućuje Posavcu više zaradu, kao što mu je omogućavao dok su lađe vukli konji, a i starih šuma u Posavini sve više nestaje. Šume su za narod u našem kraju bile od velike važnosti. One su Posavcu, kao najspretnijem kirijašu, u prijašnje vrijeme omogućavale lijepu zaradu. Ovo su dva glavna uzroka, koji naš kraj stalno slabe i koji se ne dadu lako ukloniti, ali je tu još jedan uzrok, koji bi se s voljom dao ukloniti, a to je gizda.

Nekad, kad su Sava i šume pružale Posavcu bolju zaradu nego su je imali drugi krajevi, razvila se je u Posavcu vesela ćud, sklonost k pijanstvu i gizda. Te tri osobine zadržao je Posavac sve do danas. Sklonost k pijanstvu i vesela ćud nešto su oslabile zbog promjene gospodarskih prilika, ali gizda se, usprkos tome, još više raširila.

Da se je gizda pojačala uzrokom je to, što naš seljački ženski svijet voli da se natječe. Svaka bi snaša htjela pokazati da je bolja od druge, a misli da će to najbolje pokazati tako, da se što skuplje odjene i pomeće na sebe što više nakita. A koliko bi bilo bolje da se više natječu u marljivosti, čistoći, vještini kuhanja i drugim ženskim vrlinama.

Ono što je od mnogih gradskih žena napravila moda,

bojati se je da od naših seljačkih žena ne napravi gizdu. Tako se danas u mnogo slučajeva zapostavljaju sve vrline dobre žene. Što je žena više načičkana, to se više uvažava- bez obzira kakova je inače. Zato su one žene i djevojke, koje ne naginju pretjeranoj gizdi, prisiljene da se kite, da ne budu zapostavljene. Tako se ženska gizda, od koje nema niko koristi, razvija na račun drugih vrlina, koje ženu čine plemenitom.

Nedavno sam bio na jednoj svečanosti u posavskom selu Lonji. Tom prilikom priredilo je tamošnje vatrogasno društvo zabavu sa igrankom i plesom. Zanimanje za zabavu bilo je veliko, pa se na njoj našlo mnogo naroda iz okolnih sela.

Narodna nošnja u ovom kraju još nije napuštena, pa bi neko mogao pomisliti da taj narod u pogledu nošnje prolazi jeftino. Žene same tkaju i šiju sebi oprave, a to sigurno nije skupo. No ko ovakovoj jednoj zabavi prisustvuje, pa vidi, kako su žene sve u svili, kako im se na nogama sjaju lakovane cipele, te koliko im se redova dukata ljeska ispod vrata, pa ako se propita, koliko je to sve stajalo truda i novaca, taj će naprotiv doći do uvjerenja, da je takova nošnja vrlo skupa i da nije nimalo u skladu sa njihovim imućstvenim prilikama.

Na toj zabavi upalo mi je u oči još i to, da su u tom kraju žene slabunjave. Uzrok tomu, rekoše mi moji prijatelji, je taj, što su one prisiljene prosjediti cijele mjesece da si načine jednu opravu za neku svetkovinu, a kad ovo prođe, treba se brinuti za drugu. Tako prosjede najveći dio dana u godini zgurene kod svog ručnog rada u zatvorenim prostorijama. Ako se tomu dodadu i druge tegobe i nedostaci seljačkog života, razumljivo je, da takova žena mora biti slabunjava.

Prošle godine bio sam na jednoj svečanosti u selu Crkvenom Boku, srez Kostajnica. Tamo sam opet vidio jednu djevojku, koja je valjda u nedostatku zlatnih dukata, pričvrstila sebi pribadačama, na prsni i trbušni dio

oprave, pet banktnota po hiljadu dinara. Ništa je nije smetalo, da se u gužvi naroda izvrgava opasnosti da je okradu džepari — glavno je da je na taj način svratila na sebe pozornost! Ovo čudo narod je sa zanimanjem gledao. Ne možda zbog toga, što tih pet hiljada dinara ima da pretstavlja bogatstvo te djevojke. Čudio se narod zato, što se je u današnje vrijeme, kad se među seljačkim svijetom vrlo rijetko čudesa događaju, našla jedna djevojka, koja čini nešto što niko ni u bolja vremena nije činio, i tim se gradi boljom od ostalog svijeta

Nisam se raspitivao za imućstvene prilike te djevojke, ali znadem više primjera iz moje bliže okolice gdje muževi žena i ocevi djevojaka prodaju i posljednje svinjče, određeno za smok, i tim novcem podmiruju porez bojeći se eksekucije, a njihove žene i kćerke paradiraju u svili i u laku. Dolaze one tako na zabave sa dukatima nanizanim oko vrata, iako se znade, da je mnoga od njih posudila novac za kupovanje tih dukata. Razumije se, da su zato prisiljene skupa sa svojom porodicom da rade sve poslove bose i traljave, da isprodadu sve najbolje i najvažnije živežne artikle, od kojih se može dobra hrana prirediti, samo da mogu prilikom neke svečanosti u paradi izaći i tim svoju taštinu zadovoljiti.

Tu je mjesto da spomenemo i kućni namještaj (mebl), koji mora imati na selu svaka djevojka udavača. Udavača mora da ima jedan dvokrilni i jedan trokrilni ormar, jedan do dva kreveta sa noćnim ormarićima, jedan stol sa nekoliko stolica, i jedan stol sa ogledalom, takozvanu psihu. Otac djevojke dužan je da to bilo otkud nabavi, pa bio on i najsiromašniji, isto kao i onaj najbogatiji. Majka je opet dužna da skupa sa kćerkom i ostalom rodbinom nabavi posteljinu i rublje i to više ono luksuzno nego ono, koje ima neku praktičnu vrijednost. Toj luksuznoj posteljini spada nekoliko perina, nekoliko iz čipaka načinjenih prekrivača, na svaki krevet po devet velikih i nekoliko

malih svilom izvezenih jastuka i još kojekakove druge potrebne i nepotrebne stvari.

Kad bi ovakav lakirani ili politirani namještaj sa načičkanom posteljinom došao u pristojan stan, gdje bi se mogao duže vremena onakav usčuvati, još ne bi bilo toliko zla. Ali često se djevojka uda za siromašnijeg momka, ili u kuću gdje je brojna familija, pa je premalo stambenih prostorija. Tada je mlada žena prisiljena da to sve strpa u kakovu neuređenu prostoriju, u kojoj se kasnije nasađuju kokoši i othranjuju prasci, pa se tako njoj na očigled upropaštava teško stečena muka njezinih roditelja.

Pitanje je sada, da li bi se to zlo — pretjerana gizda dalo predusresti, ili barem ublažiti? Ja mislim da bi, i to uzgojem drugih vrlina kod naših seljačkih žena. Kad bi se na primjer, u jednom selu složilo nekoliko razumnih žena i kad bi čvrsto odlučile da ne će više trošiti skupi novac na suvišne stvari i da će svoju nošnju i kućni namještaj dovesti u sklad sa ostalim životnim prilikama, zasigurno bi to djelovalo i na ostali ženski svijet u selu i njegovoj okolini. Žene bi trebale samo da se uvjere, kolika je korist od toga, ako se odreknu gizde.

Uzmimo da trideset dukata ili nekoliko banknota pričvršćenih na opravu jedne žene, pretstavljaju vrijednostn od 6000 dinara mrtvog kapitala. Ako ta žena kupi za tu vrijednost dva jutra zemlje (ovdje se zemlja prodaje za oko 3000 dinara po jutru), onda će se na toj zemlji moći raditi i tim izbiti iz nje 1500 do 2000 dinara, te njezin muž ne će za porez morati prodati smok, nego će ga iz tog novca podmiriti. Svaki pametan čovjek uvažavat će više ona dva jutra zemlje nego onih 30 dukata, iz kojih se ne da ništa izbiti dok vise o vratu. Ili uzmimo da žena kupi mjesto svilenog rupca za glavu, koji stoji 100 dinara, a može se nositi 2—3 puta, jedan prostiji rubac za 20 dinara, koji se može nositi pedeset puta, ili da mjesto lakovanih cipela kupi cipele iz jačeg materijala, te da za

svoju opravu upotrijebi za polovicu manje svile nego što je sada upotrebljava; ili da svoj krevet spremi samo sa onoliko jastuka koliko je za spavanje potrebno. Na taj bi način ona uštedila za par godina toliko, da bi za ušteđeni novac mogla nabaviti sav potrebiti jedaći pribor i kuhinjsko posuđe. Onda se ne bi dešavalo da žena, kad dobije gosta, mora trčati po selu posuditi žlicu ili tanjur, i ne bi morala, jer nema lonca ni šerpenje, kuhati juhu u zdjeli iz koje se jede.

Svi znamo, da u našim seljačkim domovima imađe mnogo nedostataka. Njih osjećaju najbolje oni, koji su u seljačkoj koži, samo ih je nažalost malo, koji će to iskreno priznati. loša ishrana, traljav stan, gruba i nepotpuna svagdanja obuća i odjeća — to su glavni nedostatci seljačkog svijeta. Ali kad neki stranac dođe u koje posavsko selo i vidi na ženama svilu i lak, onda hvali narodnu nošnju misleći da ona nije skupa, jer je rade seljakinje same. A ne zna da često cijela obitelj radi i oskudijeva na koječemu, samo da njihovo dijete može na Uskrs ili Duhove izaći ljepše obučeno nego druge žene i djevojke. Zato se i boje seljačke žene imati više nego jedno žensko dijete, a nastoje da se i ovoga čim prije udajom riješe.

Bilo bi dakle od velike koristi, kad bi se u svakom selu našlo nekoliko vrijednih i razumnih domaćica, pa kad bi, ne obazirući se na prigovore raznih pomoduša, započele da se bore protiv nerazumne gizde. Pogledajmo podravinu. Podravci su gospodarski najjači u našoj blizini, ali gizda kod njih nije niti izdaleka tolika kao u Posavini.

Istina, nisu svemu zlu, koje na selu vlada, svi seljaci krivi. Krivnja je obično na strani nekoliko seoskih pomoduša, kojih ima u svakom selu, a kojima su muževi i ocevi imućniji i bedastiji od ostalih, pa im omogućuju da tjeraju modu. Onda ih druge žene moraju slijediti, da ne budu zapostavljene. Ali bi zato svako morao znati da selo nije grad. Gradskim milostivama je lako tjerati modu dok njihovi muževi imađu katkada mjesečni dohodak i od

nekoliko desetaka hiljada dinara, pa su one u stanju i druge potrebe podmiriti. Kad bi te milostive morale same za svoj luksuz zarađivati novac na način kako ga seljački svijet zarađuje, kod njih bi za kratko vrijeme — jer su razumne — prestala važiti moda kao potreba i prestale bi se čitati modne revije, koje ih obaviještavaju o svagdanjim glupostima mode.

Gizda je često uzrok svađe i tučnjave u seljačkim domovima. Muž nije nikada u stanju da svojoj gizdavoj ženi stvori dosta novca potrebnog za gizdu.

Ona uvijek osjeća da je neka druga žena pred njom u gizdi i stalno misli o tom, kako da je dostigne i prestigne. To natjecanje između snaša često se svršava svađom između muža i žene, jer žena veli da muž za nju »ne mari«, ako joj uskraćuje suvišno.

Lako je bogatoj gospodi u gradu, Među bogatom gospodom ima i takvih, koji nemaju ženu da im bude domaćica, da im rađa djecu i odgaja dobro potomstvo, što bi s obzirom na velike dohotke bile i u stanju, nego izgleda da su oženjeni zato, da im imade tko potrošiti mjesečni dohodak od nekoliko desetaka hiljada dinara. Za vođenje domaćinstva i odgoj djece plaćaju sluškinje i dadilje i tako to pitanje rješavaju. Stoga njima i nije nikad dosta novaca.

Naprotiv, naša seljačka žena ima zadaću, da svojim razumnim i marljivim radom pomaže mužu u današnjim, za seljački stalež, teškim prilikama. Ona treba da sa svojim mužem stvara potomstvo, koje će biti u stanju da seljačkom staležu izvojšti ona prava, koja ga po zasluzi pripadaju. Ali to se ne može očekivati od žena, koje se povode za modom i gizdom.

Napokon, da odbijem unapred jedan prigovor, koji bi mi neko mogao postaviti. Mogao bi, naime, ko reći, da sam neprijatelj narodne nošnje. Taj bi imao krivo. Protiv narodne nošnje samo sam utoliko, ukoliko je ona za naše

prilike pretjerana i nepotpuna i ukoliko ona uistinu nije narodna. Laka i kupovna svila sigurno ne spadaju u narodnu nošnju.

C R K V E N J A K

U današnje teško vrijeme,
Teško vam je za čast služit,
I ja sam si našo breme,
Crkvenjaštvom sam zadužit.

U crkvi sam zato goso,
Kada popo u njoj nije,
A pod misom moj je poso,
Služit šefa parohije.

Na službu mu uvijek stojim,
Oblačim mu svetu halju,
Za molitve pare brojim,
Koje vjerni Bogu šalju.

Sve u crkvi pjesme pjevam,
Veselim se preko volje,
Za popovu volju zjevam,
Da ugodim njemu bolje.

Lemuzina[1]) što se zove,
Pobrat je se žurim, hitam,
»Kome idu pare ove?«
U svojoj se svijesti pitam.

---

[1]) lemuzima = dar, milostinja što se daje crkvi.

Poslije mise slijedi munta[2]),
Vjernih duša skromni dari,
Sir, slanina, prase, šunka,
Il' pilića mnogo pari.

Prvi! drugi! Ko dâ više!
Zadužbinu bolju pravi;
Što ko daje, drugi piše,
Da ga svetac ne zaboravi! . . . . .

O Božiću danu svetom,
Svak' uživa truda dare
Ja za popom selom letim,
I sakupljam njemu pare.

Blagoslov se mora platit,
Koja kuća popa štuje,
Ja za njime moram tratit,
A on pare prikupljuje.

Isukrst je nekad rek'o
Na životu dok je bio,
»Ko pošteno nije stek'o,
Prezir da je zaslužio.«

Te me riječi sada peku,
Kada gledam nepravice,
Gdje trgovci vjere teku,
Zgrčuć pare nemilice.

Mase svijeta me preziru,
Jer se slijepo klanjam popu,
Ko živjeti danas ume,
Taj ne ljubi njegvu stopu.

---

[2]) munta = dražba, u ovom slučaju darova vjernika koje su isti dali crkvi.

Crkveni me štakor zovu,
I tu čast ja sada imam,
Seljaci mi dali ovu,
Jer popovskoj volji klimam.

Razum mi se stoga buni,
Ne smijem biti dvoličnjak,
Srce mi se jadom puni,
Jer sam slijepo crkvenjak . . .

ÇAĆE IVAN: Blagoslov polja

ŠIMIĆ FILIP:

KAKAV JE ŽIVOT NAŠEGA SELA?

Životopis:

Rođen 25 svibnja 1904 u Bijeloj Stijeni, kotar Pakrac. Osnovnu školu polazio je u susjednom selu Rogoljima. Zbog siromaštva nije mogao polaziti više škole, nego je kao i većina siromašne seljačke djece, iako darovit, bio spriječen u razviću svojih duševnih sposobnosti. Ostao je kod kuće da teškim seljačkim radom namakne sredstva za život.

U najnepogodnijim materijalnim prilikama uspijeva da se teškim naporima razvija i podiže i bar donekle nadoknadi ono što mu je otelo današnje nepravedno društveno uređenje. Svršio je privatno 4 razreda realne gimnazije s lijepim uspjehom i — protivno od uobičajene prakse — ostao vjeran svom selu. Nije otišao u »gospodu« po kancelarijama, nego i dalje vodi seljačku borbu s prirodnim elementima i društvenim nepravdama.

Oduševljen je pčelar, koji je shvatio pčelarstvo ne kao razbibrigu jalovih penzionera, nego kao važan dio seljačke privrede, koji bi mogao mnogo pomoći napretku našeg sela. Ima preko 100 košnica najmodernijeg američkog sistema, s kojima vrlo uspješno radi, a dokaz je — sav onaj med kojim je već zasladio »gorke« zalogaje »naših« građana. Njegovi prijatelji vjeruju da se u njemu razvija jedan od najvećih pčelara naše hrvatske domovine.

Na polju javnog rada djelovao je u zadrugarstvu. 1925 svršio je blagajnički tečaj Saveza hrv. selj. zadruga u Zagrebu. Sada je blagajnik Hrv. selj. zadruge u Bijeloj Stijeni. Poznaje život sela vrlo dobro, i u ovom svom članku iznosi prikaz sveg onog jalovog naprezanja stotine njegovih suseljana.

KAKAV JE ŽIVOT NAŠEGA SELA?

Osvrnemo li se na minulih sedamnaest godina, jasno ćemo uočiti dva razdoblja našeg seljačkog života. Prvih dvanaest godina, »doba konjunkture«, kako ga nazvaše oni kojima je zbilja to doba takovo bilo, za seljake je vrijeme oporavljanja opustošenih gospodarstava od minulog rata. Ako malo dublje razmislimo o svemu što je prošlo, o onima koji su nas vodili u život i upravljali našom sudbinom; o onima koji su nas strigli i muzli, kako možemo vjerovati da je to bilo zlatno doba seljačkog života? Cijela seljačka privreda bila je neizmjeran plijen bezbroj raznih špekulanata i lihvara, (kao što uvijek i jeste), a on, seljak, proizvađač, dolazio je pokorno nudeći plodove svojega rada onima, za nas sudbonosnim riječima: »Pošto kupujete...., pošto plaćate...., pošto uzimate....?« Ako su pojedinci ponešto i popravili u svojim gospodarstvima: izmijenili krov od daske ili slame crijepom, nabavili malo alata i oruđa, možda kupili i stroj, upola na dug, to je sve bilo moguće štedeći na hrani i odijelu svoje obitelji.

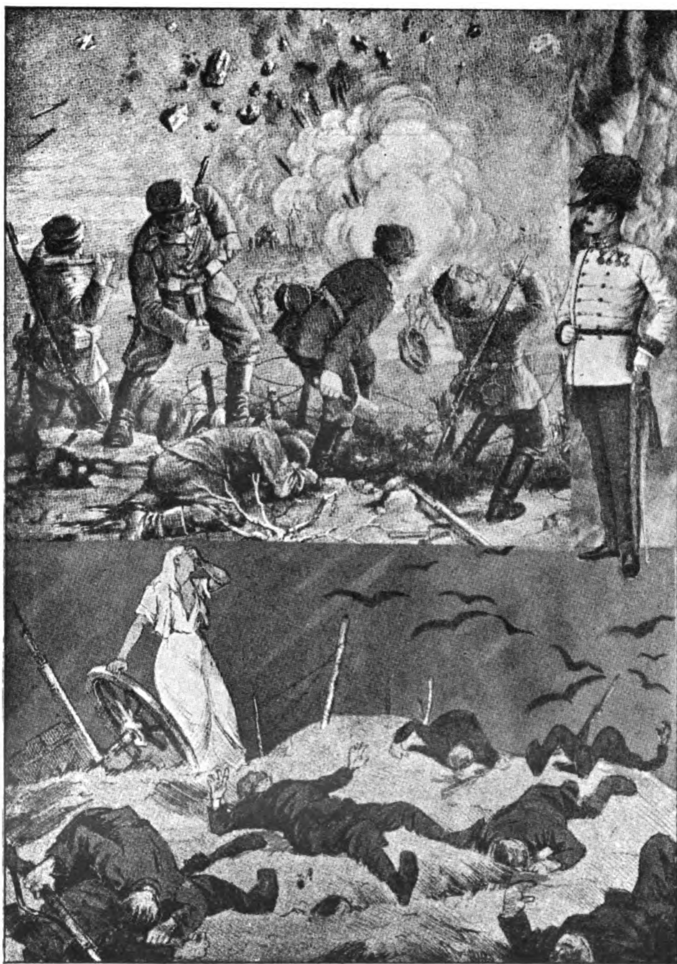
Drugo razdoblje našega poslijeratnog života bez sumnje je mnogo gore. Tih zadnjih pet godina, ma koliko one bile mučne i teške, ogorčavajući nam danomice život novim udarcima, ispunjavaju strašnu, ali i vrlo poučnu stranicu našega života. Niz najvećih bankarskih slomova, političkih škandala i prevara, te ostalog gnoja u rani čovječanstva, prilično nam je otkrilo veo s druge strane života... U tim godinama zbrke uvidjeli smo slabost i nesposobnost najvećeg dijela naših gospodarskih i političkih stručnjaka, koji su nas obasipali bezbrojem koje-

kakvih recepata i prediloga, kojima ćemo ustaviti pad cijena i popraviti životne uvjete sela. Dok su jedni savjetovali sijanje plemenitih vrsta žitarica i industrijskog bilja, drugi razvijanje intenzivnog stočarstva, svinjogojstva peradarstva, i t. d., da možemo s našim proizvodima takmičiti se s drugim naprednim narodima na svjetskom tržištu; dok su političari držali privredne konferencije s banketima i zdravicama ovomu i onomu, propisivali uredbe i razne mjere koje će promijeniti tok događaja, dotle se nevolja ubrzavala kao bujica, koju nitko ne zna zaustaviti.

Kakova li su bijedna mišljenja davali uvaženi ministri i stručnjaci još pred tri četiri godine: da je kriza na vrhuncu i prelazi u opadanje!! Koliko li je smiješnih i neistinitih riječi rečeno i napisano tokom tog prošlog vremena u štampi, čovjek, kad ih letimično pređe, dobiva isti dojam kao onaj čovjek koji bolesnog želuca, ležeći na operacionom stolu, sluša diagnoze i prepirke liječnika o njegovoj reumi u nogama ... Padalo je i tako smjelih tvrdnji da nije nikomu dobro, već svima jednako zlo.

Mi smo seljaci šutjeli i kao obično gutali, ali ne možemo do kraja ovako! Nitko bolje ne zna od nas kako nam je. Ma kako bio pošten govornik ili pisac, ne može dobro i istinito reći o nekom pritisnutom ako i sam taj pritisak ne osjeća. Da vidimo gdje smo, moramo i sami proučavati i ocjenjivati svoj položaj stvarno tražeći svim posljedicama uzroke tamo gdje jesu!

Našu mogućnost i životni standard procjenjivali su po cijenama onoga što se vidi kao roba za prodaju na gradskom tržištu. Gledana je samo forma i vanjska strana, a nikako srž našega života! I ni štampa, ni javno mišljenje, nemaju još stvarne slike o stanju sela. Odlučivši se da ovo prikažem što jasnije, iznosim prosječni životni standard mojega sela:

SABOLIĆ IVAN FOTOMONTAŽA

(Uz pjesmu Stj. Šarić: Majčina briga — Str. 158)

GENERALIĆ IVAN — PRALJE

Moje selo proizvede prosječno godišnje:

500 mtc. pšenice .	u vrijednosti	od	Din	50.000.—
800 mtc. kukuruza	»	»	»	»	48.000.—
300 mtc. krumpira .	»	»	»	»	7.500.—
50 mtc. pasulja . .	»	»	»	»	7.500.—
30.000 lit. mlijeka . . .	»	»	»	»	21.000.—
20.000 kom. jaja . . .	»	»	»	»	7.000.—
iz 60 vrtova	»	»	»	»	6.000.—
Kupusa	»	»	»	»	2.000.—
Predivog bilja (ne prerađenog) za . . .				»	500.—
Zaklane i prodane peradi 1148 kg za . . .				»	8.040.—
Prihod od prodane stoke				»	12.500.—
Prihod od prodanih svinja				»	20.000.—
Vrijednost zaklanih svinja				»	25.000.—
Ukupna vrijednost				**Din**	**215.040.—**

Vrijednost utrošene stočne krme nisam računao, nego samo prihod od stoke, čime se dobiva jasnija slika. Uzeta je vrijednost kukuruza i prihod od svinja, iako veći dio kukuruza ode na ishranu svinja. Ovo je računato po cijenama u jesen 1934 g., kada su cijene stoci i svinjama bile nešto više, a žitaricama malo niže.

Selo, čije prilike iznosim, broji 230 duša sa 60 domaćinstava. Za rad ima sposobnih što muških što ženskih 142 osobe. Dakle cijeli brutto prihod, na kojem privređuju 142 osobe, iznosi 215.040.— dinara. Od toga se plaća oko 15.000 dinara državnog i banovinskog poreza, a dva puta toliko općinskog nameta, što iznosi 45.000.— dinara, ili jednu petinu od brutto prihoda. Nadalje se plaća, ili bi trebalo platiti, oko 10.000 dinara kamata na zajmove raznim vjerovnicima. Kada se to sve odbije od brutto prihoda ostaje 160.040 dinara vrijednosti za uzdržavanje 60 domaćinstava sa 230 stanovnika. Prema tome, svaka osoba koja radi, privređuje godišnje 1127 dinara, ili dnevno 3.08 dinara, a na svakog stanovnika otpada godišnje 694 dinara ili dnevno 1.90 dinara.

Dakle, prosječni životni standard u mom selu je 1.90 dinara.Doznajem da su nekoji izračunali u Lici u Velebitu 0.92 dinara, u Bosni pod Vlašićem 0.76 dinara po stanovniku, a vjerujem da je u dalmatinskoj Zagori još i niži životni standard (dokaz je preseljavanje njihove djece u naše krajeve). Ako usporedimo životni standard sela sa životnim standardom ma kojega drugog staleža, uvidjeti ćemo da je životni standard sela najniži, gotovo jadan! Standard činovnika sa 1200 dinara mjesečne plaće je dvanajst puta viši; a akademski obrazovanog činovnika sa 2400 dinara mjesečne plaće je dvadeset i četiri puta bolji nego seljaka!*)

Utvrdivši ove gornje nepobitne činjenice vidimo da nam one jasnije prikazuju gospodarsko i životno stanje sela nego ma kako učene rasprave gradskih ljudi, koji nijesu imali prilike da to upoznaju. Selo, proživljavajući takav oskudan život, neprestano kuka, — po svojoj navici, — na razne načine. Ono se ne zna izraziti onako lijepo, učeno i dostojanstveno kao gradski ljudi, kad im nešto nije po volji. Ali mnogi nujni pogled očiju iz mršave i smežurane lubanje pogrbljenog seljaka, — neoboriv i živ

---

*) Da budemo pravedni i da nam se ne podvaljuje kako mi seljaci tendenciozno iznašamo krive i neistinite stvari, moramo reći uz članak našeg prijatelja Šimića to, da su u gradu, doduše, neke stvari skuplje za otprilike 50 pa i 100%, ali i u slučaju 100 posto dakle još jedamput viših cijena prehranbenih artikala, još uvijek je seljakov životni standard u Šimićevom rodnom mjestu za 6 odnosno 12 puta manji, nego što je činovnika u gradu. A bolje nije ni u drugim mjestima i krajevima hrvatske nam domovine. Dokaza za to imamo, a u drugoj ovakvoj knjizi koju ćemo za neko vrijeme izdati, iznijet ćemo više. Jer ni »aktivna« Podravina nije u pogledu ishrane i cjelokupnog života mnogo bolja. Dapače . . .

Mjestimice takozvane »bolje prilike« samo su dokaz još većeg jaza između jedne i druge strane! — (Primjedba urednika).

dokumenat njegovog životnog stanja, govori nam snažnije od svake učene i izmišljene propovijedi! Selo, primajući kroz stoljeća, bez svake kritike, bogodana naučanja o sudbini, grijehu i kazni, najmanje je od svih staleža ustajalo na obranu svojih životnih interesa. Zato, mjesto snažne čovječje riječi odlučujućega, čujemo vječno ponavljane bolne uzdahe: »— Može li to još dugo tako trajati? . . . .«

Brojno najjači, ali prosvjetno najniži, seljaci su uvijek prepuštali da za njih drugi vode brigu, zato nije slučaj što se već poslovicama — na način napuštenoga — kuka: »Kako oni ne uviđaju, da mi ne možemo dulje ovako živjeti? Zar misle da ćemo zauvijek ovako moći?!«

Žalosna je i nepojmljiva šteta što mi i u dvadesetom vijeku uzdišemo i jalovo čekamo, dok neizmjerna naša snaga leži u nama samima, čekajući dan probuđenja.

VIRIUS MIRKO:

Popis slikarskih radova nalazi se u sadržaju na zadnjoj strani.

Životopis:

»Ime moje zvuči nekako latinski, rekli su mi neki, ali ja Rimljanin nisam. Baka je moja bila »kindra« kod baruna Inkeya na vlastelinstvu u Rasinji. Ona je došla zajedno sa svojim sinom iz Češke. Dok je mali sin narasao bio je i on uposlen na vlastelinstvu, u početku kao kovač, a kasnije kao bravar. To je bio moj otac. Oženio se u Đelekovcu s jednom seljakinjom, a kasnije, dok se vlastelinstvo raspadalo, nastani se otac u Đelekovcu, u rodnom mjestu svoje žene, moje majke. Tamo sam se rodio i ja, kao i ostala moja braća i sestra. Tako sam po imenu Rimljanin, po krvi i rođenju: Hrvat, a po kruhu: seljak, kukuruzar.

Rodio sam se 28 listopada 1889 godine. Kad sam polazio školu — ovo se dobro sjećam — učila se u trećem razredu pučke škole povijest. U povijesti najviše se razlagalo, kako su Hrvati dugo vremena imali velike neprilike. Borili su se s Turcima, koji su napadali u ono vrijeme u velikom silom i krvoločnošću. To je mene zanimalo, pa sam kao dijete počeo to risati. Istina, ovo risanje bilo je dječje, ali je zato nešto značilo, no na to se nije nitko obazirao. Samo mi je pokojni otac znao reći: ti ćeš biti malar (soboslikar).

Kad sam svršio školu nisam se više tim bavio, jer sam morao raditi sve više u polju i oko kuće. Risanje je u meni spavalo. Tako je došao svjetski rat. U rat sam morao ići i ja. Na fronti nisam bio dugo. Dao sam se zarobiti od Rusa i došao sam Kijev, zatim u Harkov. Iz Harkova otišao sam u Jekaterinoslav, gdje sam ostao u jednoj velikoj tvornici željeza.

Zbog slabe hrane, slabog odijela i teškoga rada obolio sam. Bio sam otpremljen u bolnicu, gdje sam se naskoro oporavio. Poslali su me natrag u tvornicu, ali teški posao više nisam mogao obavljati, nego sam prao rublje našim zarobljenicima, i tako sam zaslužio koji rubalj. Tu sam imao više puta vremena, pa sam se opet sjetio na risanje. Nekoliko sam puta

crtao događaje, koji su se događali s nama u tvornici. I ove slike nijesu bile točne, ali ipak razumljive. — Iz Rusije vratio sam se u proljeće 1918 u domovinu i do svršetka rata bio sam u Zagrebu.

Kad sam se vratio kući našao sam se u velikoj bijedi. Nisam imao ni poštenih gaća. Zatim sam se oženio. Oženio sam udovicu s dvoje djece, kojima je otac pao na talijanskoj fronti. Kao oženjen čovjek počeo sam voditi gospodarstvo na jako malenom posjedu.

U proljeće 1936 nastavio sam s crtanjem, i doživio sam sreću, da mi neki crteži budu izloženi na izložbi Generalića i Mraza, mojih seljačkih prijatelja. To mi je dalo hrabrosti, da više puta uzmem u ruku olovku, nego što sam to činio prije. I tako šaram, kao i druga djeca — velika i mala — — —«

VIRIUS MIRKO: **Na oranju**

VUČINOVIĆ FRANJO:

ŽENIDBA FRANJČA MILKOVIĆA

Životopis:

»Rođen sam u Petrovini, blizu Jastrebarskog, 20. srpnja 1915.

Kad sam svršio pučku školu nastavio sam rad s roditeljima, kao i sva druga seljačka djeca. Nedavno, ima oko dvije godine, počeo sam pisati. Isprva sam sakrivao radove, a poslije, kad sam ih pokazao, pobrinuo se jedan prijatelj da mi je jedno društvo omogućilo polazak »Seljačkog Sveučilišta«. To je bilo prošle zime (1934-35). U isto vrijeme štampana je moja prva stvar. To mi je dalo potstreka, te sam se opet prihvatio pera. No moj dom i prilike su takove, da imam vrlo malo vremena za taj rad. Kroz dan nikako, a na večer, kad bi radio, osobito sad, kad je ova duga jesenja noć, kažu mi da moram ići spavati, jer nema šta da svijetli. Ja bi htio da bar nešto zabilježim, a morao bi i čitati i ovo i ono, ali ne mogu, nego — ajde spavati . . . Prolaze me trnci, ali šta mogu? Mi nemamo petroleja, a ni novaca . . . Legnem, pa se okrećem amo, tamo, a misao leti. Sad je ovdje, sad je ondje . . . Rađaju se nove misli . . . . Prenem se iz polusna, da nešto zabilježim, ali ovdje kod mene tama, ne vidi se ništa. I tako zaboravim.

Evo, tako ja živim!«

ŽENIDBA FRANJČA MILKOVIGA[1])

Spustila se tamna jesenja noć. Čas prije prestala je mukla zvonjava, što sjeća vjernike na molitvu. Bijedne duše što žive u oskudici, preniješe se na časak »najsvetijem i najpravednijem«, da im barem poslije smrti dade »bolji« život... U grobnu tišinu, koju je dosad samo katkada prekidao lavež pasa, izlila se bezbrižna pjesma momaka sa križanja. Lagani južnjak nosi ju kroz šumicu do drugog sela. Tamo djeve otvaraju prozore da čuju. No ni pjesma ne potraja dugo. Najednom momci prestanu sa pjevanjem i prođu kroz selo. Ustaviše se pod jednim prozorom od kuće u kojoj su djevojke čehale (čijale) perje. To je jedina kuća u selu koja je rasvijetljena. Inače skoro cijelo selo je u tami. Prozorčići maleni kao da drijemaju ispod zastrta neba, kojim se gomilaju grdni oblaci.

Ostavimo ulicu pa se prenesimo u jednu kuću što stoji na sred sela. — Tu sjedi brižna majka predući kraj štednjaka, u kojem veselo plamsa vatra i baca slabašno svijetlo kroz polupana vrata. Otac sjedi na postelji spreman za spavanje i puši. Najednom majka poče zabrinuto:

— Joji mene, joji! Zima je već tu. Cura je vdavati, a ti se niš ne staraš is tim. Po tebi bu dvadesetiga ljeta dečkala f hiži. To ti je špot i sramota.

Otac se na to kao malo nasmiješio, a ona opet nešto ljuće, nego prije, nastavi:

Bu ti dika bu, ak ti dvađesetiga ljeta dečka. Stara cura ti se bu f hižu zahajala. Kaj te ne bi sram bilo?

— Pak si poj snubit. Kaj ti bum ja išla snubit je li? — odvratio je on nešto zbunjen.

— Da, da, lako je tak reči, samo treba znati kam

---

1) Žumberačko narječje kojim je pisana ova radnja, ispravio i potrebne tumače dao je urednik uz pripomoć autora.

Nastala šutnja. Otac još uvijek šalje u zrak guste dimove, a majka zabrinuta zavezla se u neku duboku misao. Grobna tišina je u sobi. Sami su. Kćerka im Dragica otišla je čehati perje. Šute stalno i razmišljaju. Veliki je to zamršaj udavati kćer. Treba paziti kakovo je imanje, kakovi su ljudi i kakav je mladoženja, jer inaće poslije selo će govoriti: — »Kam si je on svoju ćer vdal«.

Nakon dugog vremena, majka kao da je stvorila odluku i progovorila:

— Najbolje bi bilo da ju damo za Franjća Milkoviga geri. Oni je najbolja prilika, najviše grunta imaju i v sem su najbogatiji.

— Da, da, ali gdoj bi nju prisiljil na ti. Ona njemu nigdar ni reči rekla, nek kak se vidi za Mikića prek ceste bi tela ona iti.

— Ne bum ja nju pitala kam bi tela iti ona.

— Samo če ju mereš prisiliti, ti ju nu slobonji, — odvratio je otac.

— Hm, če ne bu tela milom, bu silom i iz batinami.

— E, delaj kaj češ, samo pazi da buš kaj napravila...

Šutnja... Zatim će opet majka:

— A kaj ji bumo za sebojak dali? Ja bi jutri išla strini Lojzi i bi ju poslala geri k temu mladincu, nek bi pitala je li ima volju i je li bi se mogi napraviti, a nji, Dragi, ne bum ni pripovedala, nek bum presila strinu bu ona išla sim kad i geri pitat onda bumo obadvi nad nju. Bumo ju sejeni dvi laže natukle nek jedna.

— E, dobro je dobro, moreš i tak, a za sebojek nek obeća petnajst iljat i one sloge ki su vus tega mladinca, — odvratio je muž.

— Onda bumo tak v jutri počeli, — reče majka.

Muž je legao i naskoro tvrdo usnuo... — Brižna majka kao da je ostala sad sama u sobi. Stala je promišljati i sama sebi nabrajala stvari koje sve djevojka treba kad se ženi. — »A joji meni, joj, — šanula je tiho, — treba je ormar veliki i mali, i pojstelju. A treba to napuniti.

Mora biti samo sakidanji rubač, novi prek dvajset. Onda mešne i popoldanje. Stonjaki, stonjičaci — onda rubci: projsti i svilni, onda blazine, vanjkuši, čižme, cipele, sandale, alja i aljica.[2]) A koliko treba za svadbu potrošiti — za gosti? Jedna krava se mora kupiti, a one iljade i sebojak? Gdje je još se drugo na kaj čovik niti ne misli? — Bogme je cura najveće zlo pri hiži! Sad bu se odvlekla. Ogulila nas bu do kože. O, Bog nas čuvaj samo ženske dece — šapnula majka tiho i pogledala na postelju, bojeći se da nije možda, govoreći sama sa sobom, probudila muža. No on je snivao tvrdo, — tvrdo, dok se ona zabrinuto opet zamislila od kuda će to sve kupiti i kako će to biti.

Tako je majka dugo prela, kimala glavom, tumačila sama sebi i njezin rad zavukao se u duboku noć, u kojoj se nije ništa čulo osim kako cvrčci cvrče u zidu kraj topla štednjaka. Najednom se otvore vrata i unidje njezina sestra. Ona se prepade i upita sestru nešto zbunjena:

— Ka te nesreća nesi sim?

— Baš prav veliš da nesreća. Da ni sila ne bi ja ni išla sim.. Tvoju curu bu sad jedna najbolja prilika mimoišla. — Ma draga! Franjć geri Milkov bu zel Maru Jelačinu. Bu! To ti je gotovo. Vidiš, niste vi teli iti snubit.

Majka se samo začudila i prepala. Ostala je bez riječi.

— Da, sad se ti čudi . . .

— Ah, joji mene, joji, nemoj me nemoj sad još i ti koriti. Kaj mi ne bu dost velika pokora ako sad druga tam zajde, a ne moja. Baš sam se večeras divanila i z mužim da bumo jutri strinu slali geri, a sad je to tak.

— Je, tak ti je to. Moj Štefić je poslušal pod okni tam pri njim, gde su onoga babe snubile i privoljil je. Samo ne znam gda bu kapara . . . .

---

[2]) alja i aljica = gornja odjeća kod žena u plješivičkom kraju (kao kaputić), a načinjena je iz crnog sukna.

— A gda je to poslušal?

— Je večeras, sad. Sad je ditekal[2]) i zbujdil me, pak mi je pripovedal.

— Joji mene, joji. Kam bum ja sad svoju siretu vdala?! Nigde ni dobre prilike!... Kaj ju bum dala v sirockiju ižu nek je naša? No pa kaj bum stvorila i začela?

— Kaj bum stvorila, niš!? Neg tega mladinca v jutri prizeve tva strina k sebi, on ji je rodjak, ali tak da ji bu on tobože nekaj delal. Onda ti prejdi, tam napravi da ne znaž od tega niš i pripovedaj za nu familiju Mare Jelačine nekaj kaj mu se bu zdurila, pak bu mert ostavil. Onda bum i ja dešla, pak mu mert to kak zdurimo. Samo se kak da mi od sniboštva Mariniga ne znamo niš, drugač nam ne bi veroval niš. Poklje, kad mu čuda natučemo v vuva, on bu sigurni onda zgubil volju, pak mi meremo onda poslati strinu da ga pita je li bi mert našu Dragicu tel i mere se odma jutri večer kapara nesti, pak ne bu mogal onda izbegnati.

— Je, bumo tak probale jutri, ako bu kaj.

— Ma draga, kako ne bi bilo. Njega su babe nagovorile, kak ga nebi i odgovorile. Samo si dobro premisli nećes, kaj buš divanila. Idem ja. Laku noć!

— Laku noć! — odvratila joj majka, te je pošla za njom i zatvorila vrata. Spavala nije ništa od velike brige kako će to sutra ispasti....

Ujutro, rano, ustala brižna majka. I muž joj ustao također, te je upitao:

— Čuj Bara, kaj je sinoć dešla tvoja sestra sim onak kasni? Čul sam ju, ali onak snen nisam mogel razmeti kaj je pripovedala.

— A kaj me pitaš za tugu i žalost. — odvratila mu žena kroz plač i počela mu pripovijedati zašto je njezina sestra došla...

Premda je bila još noć, dotrčala je najednom k njima Barina sestra o kojoj je bio baš govor i pozdravila:

— Dobro jutro!

— Bog daj! — odvratiše joj Bara i njezin muž uzbunjeni.

— Bara, ne bu dobro onak kak smo se mi sinoć divanile, da bi ti divanila kaj Franjću. On bi rekal da ju ti zati špotaš kaj maš i ti curu. Nek ti presi strinu nek ona njemu reče. Ona bu najviše tu mogla napraviti. Ona mu je prava teta.

— Je li?

— Je, je, prava teta. I on ji je jako dobar. Ona bi mogla okrenati samo če bo tela. Odi k nji, pak ju presi.

— Idem, idem odma... Ali joji mene, joji! — zajaukala zabrinuta majka i pošla preko dvorišta do strinine kuće.

Kad je stupila u kuću pozdravila je plačućim glasom:

— Dobro jutro strina!

— Bog daj! Bog! ćerka. — A kaj ti je, kaj se plačeš? Kaj si dešla tak rani?

— Strina draga i mila, — poče ona — ako mi jeste gda pomogli ili niste pomerite mi sad.

— Ću, ću mila, nemoj se plakati sad. Nek mi reci kaj bi rada?

— A ma strina, — poče ona kroz plač. — Kaj ću stvoriti i začeti? Navik smo mislili da bumo mi svoju Dragicu dali za vašiga Franjća, geri, a to mi sad pripovedaju da bu on zel Maru Jelačinu. Sad si premislite? Kam si bum ja svoju siretu vdala? Kaj ju bum vdala v sirockiju ižu nek je moja? Budu mi se ludi špotali. Je li vidite kak sam nesretna? Ah, joji mene, joj! — zajaukala i opet ona, a strina je na to prekinula:

— Muči ćerka muči, ti si navek meni dobra bila, ja bum zate napavila se kaj bum mogla. Ne buj se ti niš. Kaj bi on baš nju zel. Onak lajavu. Ona je lajava kak ji je i mati, ka se meni mrsko zasekla. Se znaš kak su me špotale ona babe?

— Pak da, da znam, — potvrdi joj Bara i započe dalje: — Strina draga dajte vi prizovite Franjća k sebi pak

mu vi recite... Nekak mu to odurite, mert bi ja mogla kak god svoju siretu tam vtaknati.

— Ne boj se ti niš ćerka, ja bum sad odma poslala po njega i ako ga bum ikak mogla odvrnati od te cure bum ga odvrnala.

— Ah dajte, dajte! U ime vas Božje prosim napravite mi to.

— No bum, ne boj se ti niš. Ja bum upotrebila se sile, ako bum mogla, i onda ti bum došla povedati.

— Idem ja onda: Zbogom strina!

— Zbogom ćerka! — odvratila joj strina i pobrinula se da pozove Franju k sebi.

Bara je hitro došla u kuću, gdje se njezina sestra još uvijek razgovarala sa njezinim mužem. Ona im je brzo ispripovijedila i glasno zahvalila Bogu iz dna duše, što joj je na prvom koraku pošlo za rukom.

— E, onda bu mert i napravila kaj? — upita Baru njezina sestra.

— A sveti Isus ji nek pomere. Mert bu!....

— Ali sad bi morale pitati Dragicu je li ona ima volju.

— A kaj bi pital prije dok ne znamo kaj bu, odvrati otac, koji je stajao mirno kraj peći oborenih očiju.

— Je, moramo čekati dok strina dojde, — primjeti Bara.

— Idem ja onda, Bara, pak bum došla kasnije, kad strina već povi, — reče Barina sestra i ode, a otac i majka ostali su sami.

Nije prošao niti jedan sat iza tog vremena i već je bio Franja, mladoženja, kod svoje tete, Barine strine. Kad je stupio k njoj u sobu, pozdravio je i upitao:

— Teta, kaj si me zvala k sebi?

— Moj sinko, kaj sam te zvala? To sam te zvala da mi buš luči istesal ako buš tel.

— Kak vam ne bi tel. Još vam nigdar nisam rekal da neću kaj god ste me presili.

— No daj, daj sinko, daj mi stesi luči. Na ti paligu.[4])

Franjo je odmah počeo raditi, a stara najednom kao da se nešto dosjetila započe:

— Na, vidiš sinko, sad dihaja zima, ti se buš mert ženil. Već sam ti to tela čuda puti reči, ali mi nigdar palo na pamet. Ti dobro znaš da ti ja nigdar nisem tvoj neprijatelj. Navik sam te rada imala, a i brigovala čuda puti kad tvoji mami ni bilo lazni[5]), pak ja tebi dobro želim samo me posluhni. Ti si se sigurni nakanil ženjiti. Je li?

— Jesam, — odvrati on nešto neobično.

— Sad si dobro zapameti kaj ti bum rekla. Ti znaš, da ja cure nimam da bi ti snubila, a da ju i imam, mi smo si rod. A piljunki[6]) nimam, da bi ti poradi te piljunke mert ovo sad rekla kaj bum, nek samo zati kaj te rada imam i kaj ti dobro željim. — Znaš ti, moje drago dijete, ženji se otkud bilo, ja ti nimam niš naproti tega, samo onu Maru Jelačinu nemoj zeti. Jesi me sad čul?

— Zakaj?! Zakaj ne nju?

— E,moj sinko dragi, vidiš ti mene pitaš za kaj. Viš kak bi ti lako nastradal kad ni ničer nigdar povedal kakva je to familija. Ti to nisi opazil, kad si još mlad, a ničer ti ni povedal. Oni su ti brbrave, gorke, nevredne i potipne babe.[7]) Ja ti samo ne znam od ke stranke bi počela pripovidati kulike su pripovetke od ti bab, če di devetiga sela. Bum ti sad samo nekaj povedala.

— Nu mi samo nemoj lagati, — prekinuo ju je Franjo.

— Pa kaj ti mene tak sudiš? Da bi ja lagala!? Ja ovak stara žena, da bi si dušu kvarila!? Ovo kaj ti bum ja rekla to ti je istina kak ti je Bog na nebu. To mi i sam ov dragi Isus mere posvedočiti; budi mu hvala i dika!...

---

[4]) paliga = grabovo drvo iz kojega se tešu »luči«.

[5]) ni bilo lazni = kada je bila prezaposlena.

[6]) piljunki = krsno kumče.

[7]) potipne = koje se klatare po selu ili po sajmovima.

— progovorila stara i pobožno sklopljenih ruku okrenula se prema raspelu, koje je visjelo na stijeni. Časak je gledala u raspelo kao da će joj ono dati riječi, kojima će Franju nagovoriti, a onda poče:

— Znaš, čuj me sad kaj ti bum rekla. Ta cura ti se šetala i z onim pisarim, ki je bil pri njimi na stanu, sama po vrtu.

— I onda kaj su još delali? — upita je Franjo šaljivo, kao podvaljujući joj.

— Hm, kaj bi delali? Misliš da bum ja kaj lagala? Ne zmenji[8]) mi Bog samo pameti! A vidiš ja ti ne bi sad lagala i klevetala za celji svet. Za jednu reč bi za navek zgubila večno blaženstvo i zaslužila paklene muke. A Bog me oslobojdi!

— Da, onda kaj, kaje sad iz tega?

— Kaj, da su to prave i poštene žene ne bi bilje niti zvale pisara k sebi na stan, kad su imele curu kaj su se tak zagledali jedan v drugiga. A kad im je oni stari ded mrl, kak su mu samo pojstelju napravile. Naki je mrtav lježal. Samo je jednu blazinu imal pod sobu. Niti mu nisu oči zaprlje, niti bradu zvezalje. Pak kad su dešlje rodbine mu iz Demagović, bogme su se one temu špotale i pripovedale su dema. Vidiš, tak ti se one fini izraziju na sakim koraku; tak buš imel fini red pri iži, da se odnut oženjiš! . . . . .

I tako ogrdila i ocrnila stara sve redom, da ti se slika te obitelji stvorila pred tobom strašna, kao da su ti ljudi gori od đavla. A Franjo po lijepim pričama dobio volju za ženidbu, a po ružnim odmah i izgubio. I ta volja kako došla tako prošla. Na kraju Franjo rekao tetki:

— Zakaj vi to meni niste prije povedali?

— Pak nisi ti još niš dikančal[8]) i z njimi?

— Nisam bome, večeras bu kapara ak ne otpovim.

---

[8]) ne smenji = ne izmjeni.

[9]) dikančal = uredio, svršio.

— Joj sinko ti si upropašćen, ti si vtopljen!... Idemo mi k tebi da te nekak oslobojdimo.....

I pođoše zajedno. No još na svojim na vratima stara je otpravila Franju napred, a ona otišla veselo s puno nade javiti Bari da stvar izgleda dobro. — Od Bare požurila se hitro za Franjom. I stigla je njegovoj kući, gdje je on već sjedio zamišljen, a majka mu radila kućni posao. — Tetka je pozdravila Franju i njegovu majku i odmah počela potonjoj:

— Ma draga, pa kaj si i ti tak bedasta bila da si dala đikančati za tu Jelačinu curu. Kaj ti ne znaš kakve su oni lajave babe. Sad ti one lepo pripovedaju, a poklje kad ti se vrag zaprti zapećak više ga ne buš nigdar istirala.

— A se ja nigdar ni imala prave volje di tega, ne kaj su mega dečka one zmotalje, — odvrati joj ova.

— Da, da, vidiš kak su lajave one. Pak gde ti je pamet bila kad si to dozvolila?

— Pak ja to lako i otpravim.

Stara tetka podje k Franjinoj majci i započne tiho:

— Ma draga, kaj bi ti tela to da bi iz onakve sirocke iže dešla cura k tebi, gdi je skeri najbolja priljika v celjim selu. Ona bi bila onda viseka di neba, a i njena cela familija, ona lajava. A znaš kaj bi bilo još gore? Ona bi i krala pak bi nesila materi ka niš nima....! Viš, kaj nisi ti to znala premisliti?

— Pak si bum ja premislila sad, se ni još kasni. Još ni kaparjeni.[10]) Ja lako pošaljem i sad glas da ne bu niš. Kaj ne Franja? — upita majka.

— Ha, pak moreš. Ja sam si premislil. Ali otkuď se bum ja onda ženjil?

— A ne boj se ti niš. Navik se bu našla cura, ka bu k tebi išla, ti si bogat! — progovori mu tetka i nastavi

---

[10]) kaparjeni = u žumberačkom kraju je običaj dati momku, nakon što je isprošen, kaparu kao uvod u sedmi sveti sakramenat . . . .

odmah dalje: — Pak se ima dosta cura po selu. Pri moji susidi imaš curu i ona ti je ljepa i poštena. Pak i ma susida Dragica, ti je ljepa cura.

— Ja bum pak poslala k Jelači glas, da ne bu niš, — progovori majka Franji, a on joj odvrati da može.

— Vidiš Franja, ako ti ćeš, ti imaš odma i drugu curu, ja ti ju bum sama nasnubila. Ma susida Dragica bi te sigurni tela. Ja se nisam nigdar i z njimi niš od tega divanila, ali to ti je još više nek sigurni da te bi ona tela.

— A Bog zna je li bi? — upita Franja, a tetka opet odgovori:

— No buš vidil....

Oprostila se tetka od svoje rodbine i otišla ravno do Bare, te joj ispripovijedala radosna i vesela kao nikad svoje vanredne uspjehe, a Bara joj je odmah obećala da će biti prvi »sikač« (kuharica) na svadbi.

Jedan sat poslije toga razgovarala je Bara sa svojom sestrom u pretsoblju:

— Čuj, večeras buš ti išla onda pitat geri, samo će se bumo mi moglji napraviti, a sad idemo Dragici v hižu reći i moramo ju bome siliti; ja znam da ona nima prave volje.

— A pak nek nima, kaj ona razme. Sad idemo mi k nji, nekak ju bumo natuklje....

Stupiše u sobu i Bara započe:

— Buš tela iti Dragica za muža za Franjća Milkoviga geri? On je pred našu strinu rekal da bi te tel... Bi onda teta išla pitat, je li bi se mogli napraviti za sebojak.[11])

A teta, koja je stajala odmah iza Dragičine majke, brzo nadoveže:

— Hm, nekaj... cura ne smi nigdar reči da neće dečka....

---

[11]) sebojak (u Podravini »osebunjek«) = miraz.

Dragica je problijedila i zatim ih samo pogledala, te oštro progovorila:

— Ja za njega neću iti da me tu na mestu ubijete. Ti mama više mi to nigda ne divani, a vi teta ite dimov, a ne geri.

— Buš ti išla, buš, — vikala joj majka, a teta odmah za njom nastavi porugljivo:

— Ne kaj, cura, češ oniga ki tebe neće?

— Bi ji bome treba dati po pleči kad neče v onakvo mesti zamuže!

— Bi treba dati i još nekimu . . . — odvrati Dragica.

Njezina majka se razljutila na te riječi, uzela u kutu mlinčenjak (valjak za tijesto, »sukač«) i nemilo mlatila Dragicu po ledjima . . . Ona je mirno i strpljivo podnašala teške batine, a kad su udarci prestali, onda im je kazala:

— Delajte si kaj ćete . . . .

— Cura, cura, sram te bilo; — podrugljivo joj na novo počne tetka: — pak zakaj ti nećeš njega, daj reci?

— Neću ga zati kaj ni fanj! . . .

— A vidiš, vidi ti curu! Se ga ne buš na iglici[12]) nesila.

— Dobro, dobro, dosta je sad, — viknu ljutito Bara, i šapnu tiho sestri neka svejedno dođe na večer, pa će je onda lakše »prirediti«, kad joj dodje otac kući.

U večer istoga dana razgovarala Bara s mužem u predsoblju. Plakala je i ljutila se govoreći:

A joji mene joji! Sad kad je se tak lepo v red postavljeni, sad neće ova naša vraža cura, kak da bu to nekimu drugimu od hasni ak zajde v bogatije mesti zamuže . . .

Vrata se otvorila i u pretsoblje udje njezina sestra i upita:

— No kaj bumo sad napravilji? Bum išla ja geri pitat k Franjiću?

---

12) iglica = kopča (»broš«).

— Ne kaj? Bute! — Kuliki se već nisu iz volju zeli pak sejeni živiju?! odvrati joj Barin muž.

— Bu išla bu. Samo idemo sejeni još pitat prije nju u ižu, — nadoveže Bara.

Svi troje udju u sobu i otac upita Dragu:

— No kaj devojka, bu ti išla pitat teta tega mladinca je li bi se mogli napraviti?

— Delajte si kaj ćete, ja sam već rekla svoje..... — odvratila im ona mučnim napola plačućim glasom.

Nato Barina sestra i opet upita šta da radi i pogleda značajno obojicu. Odvratiše joj jednoglasno da neka podje.... Okrenula se bez riječi i žurno pošla prema kući mladoženje Franje.

Došla je tamo i ušla u sobu, gdje bijahu baš kod večere:

— Bog blagoslovi! — zaželila ona kad je zatvorila vrata.

— Bog! Fala! — odvratiše joj, a ona odmah nastavi:

— Kak vam je iža baš lepo v redu...

— No viš kak smo skeri bilji nepošteni da te nismo ni jest zvali. Edi nam k večeri, — prekine je majka od Franje i okrene se k njoj.

— Ne, fala, ne ću! Ja sam već večerala...

— No zati još sejeni slobodnji večeraš, ne bu se potuklo.

— Da, da ne bu, — odvrati Bara tiho i kao kroz neki smiješak poče: — No, vište, kak vas je ljepo viditi. Otac mati i sin. Samo vam snaha fali... Zakaj se ne ženji vaš Franja?

— Kad se nija odkud, — odvrati joj majka.

— Hm, ja mu imam lepu curu. a ona i sebojak ima, ako je če ženjiti... Moju Dragicu.... Po nji bi dobil petnajst iljat[13]) i onu njivu vuz vas, ispod sela...

---

[13]) iljat = tisuća (hiljada).

— Ajde sinko, ženji se.... Dok imaš priliku i dok pitaju zate! — okrene se majka Franji.

— E ženji se, ženji, vidiš tu ti je i sebojak dobar, — nadoveže otac. — E ženji se.

I tako nastaviše razgovor. Franjo je pristao po predlogu snuboka da mu sutra na večer donesu kaparu. — Kao na krilima doletjela je veselo, poput ptice, Barina sestra od Franjine kuće k Bari:

— Fala Bogu i Majkici Boži, ka je tak milosrdna bila da mi se smilovala, da mi je pomogla!

Bara je saznala da je sve u redu i tetka je upitala Dragicu da li je ona zadovoljna. Dragica ponikne glavom. U njezinu duhu je u taj čas nastalo nešto tako strašno, upravo neopisivo. Počela je vikati na njih, ljutila se, vriskala od nesreće i plakala. U njezinoj unutrašnjosti bila je borba koja se vidljivo odražavala na njezinom jadnom i mladom djevojačkom licu. Kao neka strahovita guja parala joj tetkina riječ srce, koje je kucalo nepravilnim kucajima. Proklela je cio svijet. Proklela je onog koji je uredio tako da mora djevojka da proživljava ovakve dane...

Drugi dan, Franjo, Dragičin zaručnik, bio je sasvim drugi. Kod zajutraka prozborio je svojim roditeljima:

— Ja bi mogal i više dobiti. Kaj se bum ja samo za petnajst iljat ženil. Ti mama edi odma k sestri i pošalji k toj mladi i nek jim reče, ako ne daju dvajset iljat da svadba prestane, jer bum ja od drugut tuliko dobil.

Tako i učiniše. Za jedan sat bila je Franjina sestra već kod Bare. Kad je stupila u kuću odmah je pozdravila i nastavila dalje:

— Joji, znate moj Franjić je imel mert dvajsetere sniboke. Se se cure za njega jagmiju, zati kaj je bogat. I danas je već od jedne cure dešal glas da mu daju dvajset iljat. Ja sad ne znam kak to bu. Bute vi na toliko mogli pristati?

Dragica se u taj čas razveselila i srce joj je življe

zakucalo, jer se ponadala da njezini neće nato pristati. No strašne riječi roditelja, koji pristaše, oboriše je opet u jad i čemer.

I sada utvrdiše stalno njezini roditelji s Franjinom sestrom da će na večer biti mladoženja zakaparjen. Iza toga je ona otišla i tik iza nje već je došla Barina sestra i odmah počela:

— No, pak kaj je to? Kakve su to nesreće? Glej kak se žene divaniju vani. Pripovedaju da nebu niš iz svadbe. A kak je to vani ljepo puknul glas po selu, da bu Dragica zela Franjća. Kak šuma v proljeću: prek noći.

— A ki je to tak brže povedal da si ti bila geri?

— Bili su pod okni jedno dva dečki, pak su čuli.

— A je li ti znaš zakaj Franjć neće Dragicu? Je pak kaj sađ....?

— Zakaj neće Franjć?

— Bu ju zel iz dvajset iljat... — i tada joj je Bara ispripovijedala cijelu stvar.

Istog dana na večer čekali su u Barinoj kući da dođe stric, koji će poći s ocem da nose kaparu. Bila je tu i Barina sestra. Dragica je stajala kraj postelje mirno kao pravedni Krist pred sudom. Otac sjedio za stolom zamišljen. Majka sa sestrom stajaše nagnuta na sto šuteći... — Po svima je malena svjetiljka bez tuljca bacala slabašno svijetlo.

Majka drži mlinčenjak u ruci, jer je čas prije bilo pregovoranja sa Dragicom. Tiho je, ništa se ne čuje, samo predenje mačka kraj štednjaka i pjev cvrčaka u zidnim šupljinama.

Kroz tu tišinu začuju se mukle, kao od guje siktave Barine riječi:

— Buš ti išla za njega, buš...!

— Ne bum majka i ne morem... — odvrati joj Dragica tiho i ljubezno.

Bara je u taj čas skoro pukla od ljutine. Zaletjela se k kćeri poput ljuta lava, zamahnula mlinčenjakom, no

sestra ju je zaustavila i opet kao i jučer podvalila Dragici:

— A!.... Ona ti bu onega zela, ki nju neće...

I opet je nastala tišina. — Ovo je prošlo kao grom preko neba usred tihe noći. A tetka je sklopila ruke čudeći se tom otporu i šaptala:

— Cura ne će dečka... Kakve nam komedije dela...?

Dalje je bila šutnja i za časak upita Dragica tiho i ponizno:

— Čuj mama, zakaj bi ja morala zeti baš ovega, koga ja ne morem rada imeti? Daj reci sad?... — Ah ti Bože koji me tak kaštiguješ! I je mnoga cura velika sireta!...

Majka i tetka sklopile su ruke i zagledale se jedna u drugu. Govorile su:

— Je li vidiš? Sad, kad smo već toliki posal imele snubiti i kad je pristal, sad nas pita zakaj bi ga morala zeti... Kaj je to tak lako dečka najti i nasnubiti? I sad kad bu stric dešal da idu is kaparu, sad ona ljepo bez brige veli samo da neće i ne more...

— Pa da, da ne morem. Zakaj ste išle snubit? ukori ih ona.

I tetka i mama priđu do nje, vičući joj skoro u uši:

— Kaj sme mert v loše mesti zašlje? — Nasnubilje smo ti najbogatijiga dečka. Curenda!... Ali ti bi treba baš za istinu dati po pleći! —

— Ali ja ne ću i ne merem! — ljutito im i opet odgovara Dragica.

— Ne delaj nam komedije!... viče joj majka strahovito razljućena, a Dragica je samo ponavljala:

— Neću i ne merem...

Prišla je k njoj i tetka vičući:

— Lako se je tak curi igrati, kad smo ji dečka nasnubile. Samo sad ostavi ti cura, ostavi, ja ti ne bum više ni koraka nigdar napravila za sniboštvo...

— I sad si premislite, — započe Dragičina majka jadati se: — kad se već ovak nasnubi i čižme jedne razde-

reju dok se to se obide, i onda samo tak reči: neću. — To je vragu za plakati...! Ja ti ne bum više nigdar snubila. Nek bu stara cura. Nek ljudi za nju kažeju is prsti....

— Bog i tri puti bogme, ne bum ji ni ja više snubila! — nadoveže tetka.

— Niti vam ni bilo treba snubiti di sad, a niti vam ne treba od sad. Ja si bum nasnubila sama, — odvrati Dragica.

Tetka i majka umalo da ne padoše na zemlju od čuda i uzbuđenja. Popljuvale je i zavikaše:

— Cura! kaj te ni sram?! Cura!!!... — Kakva je to vraža cura, ka si sama dečka snubi?....

— A, ima ga ona negdi, ima! — poviče tetka zdvojno i sumnjajući.

— A, ima ga ima... — šapće majka tiho, škripljući zubima, i opet viće bijesno: — Cura, sramota te po svetu stirala. Ti si sama dečka snubiš?! Kaj te ni sram?... — Sram te bilo!.... Nek kaj, ti i nimaš nikakviga srama nek mene siretu. Mene bu celo selo prezrilo. Si mi budu divanili, da si je ma cura sama dečka snubila... Joji mene, joji!

— Ja ga imam, meni ga ni treba snubiti! — tiho im šane Draga.

Kad su to čule majka i tetka, nešto ih stisne u grlu, kao da cijeli svijet propada, i progovore kao da ih nešto guši:

— Ona je z nekim popljetena...[14])

Zašute svi. Vlada grobna tišina dok tetka ne poče:

— E sad niš, kak je je, samo si cura to nek zbriše iz glave.

— Ne brišem.... — odvrati im ona tiho i hladnokrvno.

Tetka stane udarati po stolu i vikati da si to mora

14) popljetena = spletena.

izbiti iz glave, a majka zaleti se k njoj da će je ubiti ako se ovaj čas ne odluči. Dragica poče tiho umirivati majku i reče neka joj dozvoli da nešto ispripovijedi, no majka samo kimne glavom ocu, što je značilo neka im i on dođe u pomoć. I zbilja, otac ustane, zaškripi zubima, poleti prema Dragici vičući poput groma:

— Tvoj je red mučiti ... — i on odmah zastane, a tetka nadoveže:

— Sake je curi navek red mučati ....!

— Smrvim te, — škripao je otac zubima, — smrvim te već zati, kaj drugoga imaš —, a i zato kaj se nećeš odlučiti za ovega ki je ovak bogat.

— A ćaća, daj samo malo da ti nekaj rečem.

— Ne dozvoljavam niš, ja više razmim gde je bolje neg ti ....

— Ah, daj mi samo malo da povem!

— Niš ni! Niš ne buš divanila, — kriještile su majka i tetka.

— U ime vas Bože presim, dajte mi reći ....

— Mir, mir, — šapnuše sva trojica kao uplašeni. — Nek divani kad u ime Bože presi....

Tetka i majka podbočile se znatiželjno o kukove, a otac se zagleda u kćer da sluša čudnovatu priču svoje kćeri ... Ona im govori, a oči joj plamte pune nekog tajanstvenog žara. — Svršila je riječima:

— Ja volim samo jedniga, ni nikoga više pod ovim suncem. On mi se srcu zrasal i vuz nikiga na svetu ne merem biti sretna do njega! ....

— Joji, — vikne zdvojno njezina majka, — moja ći je ponorila ....!

— Ponorila je ... — nadoveže tetka.

— Joji mene, joji! — zakuka majka. — Ja sam najnesretnija mati na svetu. Moja ćer već je ponorela za tim dečkom .... — i kak bi to zgljedalo da se zemeju?.... To bi se samo lizalo. Bi jim se ljudi smejali. I s prsti za njimi kazali ...

— Bože moj, Bože, je li buđu i gda oni to razmelji? tiho se upita Dragica, a otac vikne strahovito:

— Razmemo mi, razmemo .... Kaj te ni sram cura, biti tak bedasta? To si moraš izbrisati iz glave!

— Dragica se u taj čas uspravi pred ocem i vikne iz svega grla, dižući ruke u vis:

— Ne brišem ....!

— Kaj, buš tak poslušala oca?! — zaleti se majka k njoj. — Ne delaj nam komeđije .... Ili sim zamuže kam mi ćemo, ili pak mri, da ne živiš na sramotu, da selo bu za menum iz prsti kazalo kak i bu sigurni ... Ah, joji meni, joji, — zajaukne majka i zaplače.

— Oprosti ćaća kaj sam tak mrsko na te zakričala, kak nisam smela, ali kad nisam drugač mogla ... Ja ne merem i ne merem nikak njega zeti.

— Ti moraš! — viknuše joj sva trojica svim silama.

— Raje me ubijte, — odgovori im ona tiho.

— I očemo ... — zavikale majka i tetka.

— Ne, ne ... nećemo mi nju vubiti. Ona mora kak mi ćemo! — viknu otac.

— Ne ćaća, — odvrati Dragica, — vi bute manje grešni ako me vubijete, nek da me prisilite za njega ....

Tišina ...

Vrata su se otvorila i u sobu je ušao stric, koji je trebao da pođe s Dragičinim ocem. Pozdravio je sve i okrenuo se Dragici:

— No kaj se tak držiš, mlada? Kaj te je sram? Ili te mert siliju?...

Dok je on tako pitao, Dragičinu majku kao da je držalo sto groznica. Škripajućim zubima i mašući rukom grozila se kćeri da šuti. I Dragica je šutjela ... Šutjela je iako je u prvi mah htjela da iza glasa vikne i oda tajnu ... Nešto se prekinulo u njoj, klonula je i u njezinoj potsvijesti netko kao da je govorio, da će drugi biti krivi njezinom budućem nesretnom životu ...

— Ja se samo tak šalim, — nastavio je stric dalje.

— Ne mislim ja za istinu da vi nju silite... Je se več tak trefilo čuda puti. Ali je to grihota....

U Dragici je i opet uzavrela krv, navrla joj u mozak i srce joj odbijalo strahovito nepravilnim kucajima. Htjela je da vikne, ali i opet jė nešto zadrži. Smirila se i prepustila tihoj tuzi...

Otac i stric odoše. Tiho se provlačiše kroz ulicu — tiho, samo da niko ne čuje, jer će sigurno i onako biti puni prozori znatiželjnika... — Kad se približiše Franjinoj kući, začuo se glas između skupine seoskih bećara, koji se u takovim slučajevima uvijek nađu pod djevojčinim prozorima:

— E sad idu; već su tu. Sad bumo mi znali kakov bu sebojak...

Otac i stric čuli su to pa se vratiše natrag. Zatim su pošli kroz vrtove te iza kuća prema Franjinoj kući. — Stigoše... Dragičin otac otvara vrata i pozdravlja:

— Dobar večer!

— Ha, Bog daj, Bog! — odvratiše ukućani i ponudiše da sjednu.

Sjeli su za stol i nakon nekoliko nevažnih riječi stari stric poče:

— E, prijatelji kak to bu? Mi imamo curu, vi imate dečka. Kaj ne bi mi to dvoje oženjili?

— Hm, pak mi smo zati, — odvrati Franjin otac i zapovijedi ženi riječima: — Ajt odi ti sad po vini da ljudi pijeju, kad su po takvim poslu dešli.

— No kaj bu pak cena vašemu dečku? Kuliko se bu cenjil da znamo, mi bi telji[15]) i kapariti njega.

— Pak nek bu dvajset iljat, kak smo to već reklji, — reče i opet Franjin otac.

— E, ali dobro drevo na polovicu puca, — kroz smiješak će Dragičin stric, a njezin otac nadoveza:

— No sad se ne bumo više pogajali, nek bum ja dal

---

15) telji = htjeli.

kaparu, — reče povukavši rukom novac iz džepa, te nastavi dalje: — Nate, primite, to su vam dvi iljade dinari i onda ako bi ma cura ostavila, kapara mi prepada, a ako bi Franja ostavil, onda mora kaparu dupljiti.

— A, to se ne bu trefilo da bi ja ostavil! — progovorio je mladoženja.

— No dobro, jesmo onda tak? — upita Dragičin otac.

— Jesmo, jesmo, — jednoglasno odgovoriše Franjo i njegov otac.

U sobu je ušla majka od Franje sa vrčem vina. Stavila ga na sto rekavši:

— Nate, pak sad pite.

— Daj ti nam čaše. Is čim bi se mi štreckali[61]) da nimamo čaš...

Naskoro su bile čaše na stolu. — Pilo se, nazdravljalo prisutnima, mladencima i snuboku, kao i svima koji sudjelovaše kod toga....

Kad oko pola noći odoše snuboki, kazala je majka Franji:

— No, sad se buš za istinu ženjil, kad si zakaparjen.

— E bi ga vrag sljepil sad ostaviti, kaj bi moral kaparu dupljiti...!

— A niti ne bum...

E, lako bi, kak si i Maru ostavil.

— To je bilo drugač.... Meni je pripovedala naša teta, kak se je vu nju zagledal en pisar ki je pri nji bil na stanu, pak je zati nisam tel, kad se je i ona zagledala vu njega. Bi ljudi rekli: već je na saku felu nagledala prije gospodu, sad ju je zel ov bedak... Sad je i on dobar.

Kad je Dragičin otac otišao s kaparom, otišla je i njezina majka sa sestrom radosno k strini. Dragica je

---

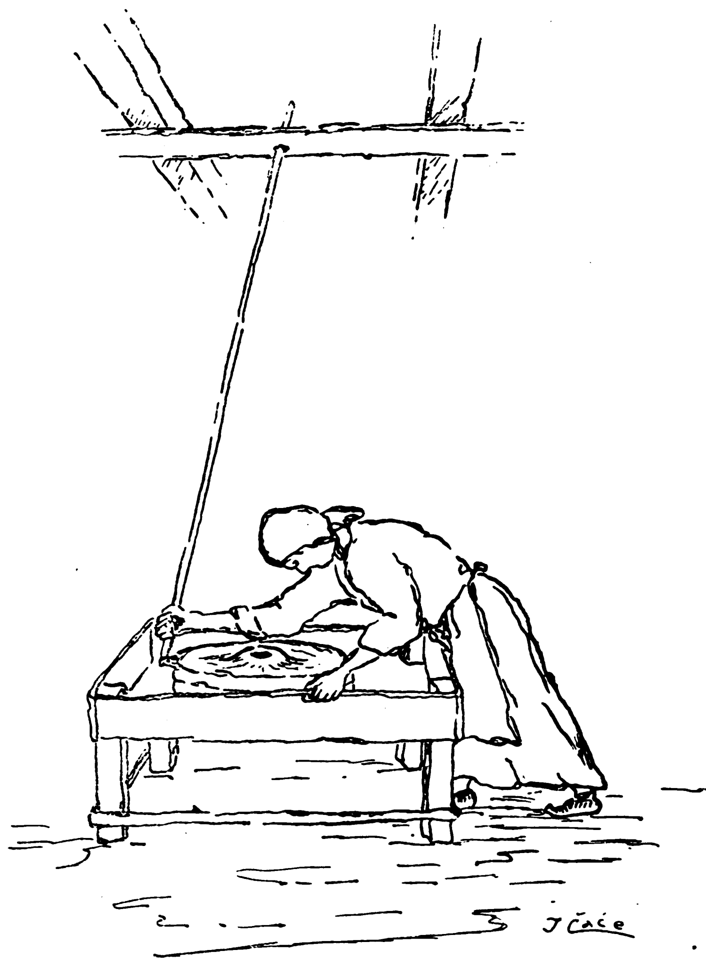
16) štreckali = kucali.

ostala sama u sobi, nagnuta nad sto kao kažnjenik u tamnici. Plakala je strahovito zdvojna. Suza za suzom klizila je niz nježno djevojačko lice....

*

I tako je to trajalo iz dana u dan, a to se naskoro opažalo i na njezinom licu, koje je venulo... No pred svijetom se ipak pokazivala kao sretna i vesela. Pa i pjevala bi katkađa, a u grudima bi u isto vrijeme osjećala kao da imade nekakav ogromni kamen, nekakovu pećinu, koja ju pritište i gnječi... Ali preko svega toga pokajnički je prelazila.

Njezina tuga imala je ostati njezina tajna zauvijek. A za njezino nezadovoljstvo ne smije nitko da znade, nitko osim Boga, od kojega se ona nada, sasvim pouzdano nada, da će on već obračunati sa svim krivcima, pa i krivcima njezine nesreće...

ČAĆE IVAN: **U mlinu**

VURIĆ SLAVKO:

MOJA OPAŽANJA O VELIKIM I MALIM STVARIMA
PJESMA O ORAČIMA

Životopis:

Rođen sam 23 prosinca 1905 godine u selu Tomaševcu, općina i kotar Klanjec (Hrvatsko Zagorje). Kao i sva djeca onoga siromašnog kraja, rođen sam u velikoj bijedi, ali još s tom razlikom, što sam ja bio (kako bi rekli moji Zagorci) »faćek« (nezakonito dijete). A to je velika sramota u onom kraju. Mati, kao sirota, morala je u službu, a otac također. Oni su bili sluškinja i sluga kod istoga gospodara. Kasnije, kad sam ja došao na svijet, oni su se brzo rastali . . . Njemu su našli bogatiju curu, i oženili ga.

Kako sam ja bio suvišan na tom svijetu, to se nije nitko baš mnogo brinuo za mene. A kako se tamo (kod sirotinje) samo dva puta na dan jede, ujutro i navečer, to su me prije nego bi otišli na njivu kukuruze okapati, ili na koji drugi seljački posao, nahranili i zatvorili . . . Tako sam, po pripovijedanju onih koji su to vidjeli, čekao večer . . .

Znao sam svršiti veliku i malu nuždu i sav se naličiti po licu i cijelom tijelu, a s tim sam primamio k sebi rojeve muha, koje su me bockale. Svi su mislili da bi najbolje bilo, — »da me dragi Bog zeme k sebi . . .« (tako se tamo kaže kada tko umre: »zel si ga je dragi Bog . . .!«) — Pa kako i ne bi, ta kome sam ja bio potreban? . . . Ali čim su me više zapostavljali, tim sam ja bio otporniji. Napredovao sam bolje od onih kojima se posvećivala najveća pažnja.

Bilo mi je dvije godine kada je pokojni djed odlučio iseliti se iz Zagorja. I ako mu je bila draga svaka gruda one zemlje, dojadio mu ovaj život, kao i mnogim drugima prije i poslije njega. Teško je to kad na jednoj rali živi devet duša! . . . Zato i ima Zagoraca svuda po svijetu!

Djed je kupio u Kozinšćaku (općina Dugoselo) šest i pol rali dobre zemlje i tamo je uredio svoj dom u kome ja sada

živim. Tu sam odrastao pod čvrstom rukom pokojnog djeda, koji je bio veliki bogomoljac.

Prvo odijelo i cipele dobio sam kad sam počeo polaziti u školu. Do onda sam hodao u dugoj rubačici (plahtaći). U društvu djece nisam nikad bio dok nisam počeo polaziti u školu, jer naša je kuća na strani na kraju sela, a u selo me nisu puštali. U školi sam bio miran kao ovca, a i dobro sam učio, no svejedno sam dobivao batina kao ciganski konj. Bio sam zastrašen, pa bi uvijek nehotice nešto takova učinio, radi čega mi je učitelj isprašio tur.

Svršio sam četiri razreda pučke škole. Nakon svršetka škole bio sam prvi put poslije četiri godine iskreno veseo, da sam se riješio jedne teške dužnosti. Sad sam mjesto u školu išao na pašu s kravama, a usto sam pomalo radio sve poslove Kopao sam i kosio. Knjige nisam nekoliko godina ni pogledao. I već sam skoro zaboravio čitati i pisati kad su mi slučajno došle u ruke knjige o Joci Udmaniću i Petrici Kerempuhu, te nekoliko kriminalnih pripovijesti. Mi, dečki u selu, težili smo onda za nečim velikim, i kada smo koga namagarčili, ili učinili komu kakovu psinu, bilo je to za nas veselje. Razumljivo je da su nas najviše zanimali kriminalni i pustolovni romani. To je tada odgovaralo našoj pustopašnoj mladosti, željnoj pustolovina i vlastitih doživljaja. Prva ozbiljna knjiga što mi je dopala u ruke bila je »Božićnica«, koja me je potaknula na razmišljanje o našem seljačkom životu. Od tada sam neprestano čitao. A imao sam prilike za to; išao sam na pašu i to je bilo moje sveučilište! . . .

Školsku knjižnicu (djela Matice Hrvatske i Jeronimskog društva) brzo sam pročitao. Za tri godine nije u njoj bilo knjige za mene.

Oženio sam se mlad, sa 19 godina. I od tada sam vezan stalno za kuću i gospodarstvo. Proučio sam sve što je god izašlo o našem hrvatskom seljačkom pokretu. Ali dublje sam tek onda počeo misliti, kada sam pročitao ruske pisce: Dostojevskoga, Tolstoja, Gorkoga, Gogolja i druge. Čitajući razne književne listove mnogo sam naučio. — Najradje sam čitao kritike. — Mnogo sam čitao razne pjesnike.

Kako sam katkada imao slobodnog vremena, to sam i sam počeo pisati. Surađivao sam u »Evoluciji«, »Božićnici«, »15 dana« i »Seljačkom svijetu«. Kad sam bio u vojsci (voj-

sku sam služio u Užičkoj palanci, 9 mjeseci 1929 godine) pružila mi se prilika te sam uza sve dužnosti dospio da pročitam srpske pisce: Nušića, Sremca, Veselinovića, Crnjanskog, Veljkc Petrovića, Borisava Stankovića i neke druge mlađe.

Od kada sam počeo ispitivati pojave u životu i svijetu te vlastitim duševnim silama tražiti svemu uzroke, morao sam jače posegnuti za raznim djelima iz pojedinih grana ljudskoga znanja, koja su mi otkrila mnogo toga novoga. Kolikogod sam bio u mladosti duboko pobožan, zapravo do fanatizma vjerski zanešen, — (da znate, bio sam uzgojen tako, da sam i kao veliki dječak vjerovao da Bog djecu daje, dok su moji mnogo mlađi drugovi znali, da postoji spolni odnošaj između muškarca i žene i nisu vjerovali raznim pričama o rodi,) — sada baš suprotno od one vjerske zanešenosti, kojoj sam slijepo vjerovao, počinjem sumnjati u sve te priče . . . . Život, i zakoni pod kojima on nastaje i razvija se, naučio me je to. — Vjerujem samo u vječnu i veliku moć prirodnih zakona, matematičkih istina, i u čovječansku jednakost i bratstvo!

M O J A O P A Ž A N J A

Jesen je kasna, rođena majka zime. Trepetljivo pada mrazom ofureno lišće. Plač vjetra bezutješno cvili, njegov razaralački dah zalijetava se po dvorištu i rastjerava vrapce, što gladni čeprkaju po smetištu. Maglovita hladnoća plovi zrakom. Kućice na gusto se stisle i drijemaju nekom bezvremenom mirnoćom.

Vrijeme se lijeno vuće, ko puž po blatu. Motrim pustu tugu jesenjih njiva i obuzima me neka tmurna žalost, kao da je čitav svijet zaronio u neku provaliju bez dna. Negdje pseto laje u prazninu. Sjedim u sobi pokraj zidane peći, kraj mene velik crn mačak dremucka i prede. A na stijeni starinska ura (glasnik vremena) polako odkucava satove. Moje stare promočene cipele pište na nogama, kad se pomaknem s mjesta. Uz peć na krevetu, leži moja bolesna mati. A po selu ide od kuće do kuće ovrhovoditelj i plijeni za porez, što kod koga nađe. Ljudi ga se boje više nego vraga iz pakla.

Kao košnica puna pčela, tako mi je glava puna svakojakih misli, koje se neprestano roje, odlijeću kojekuda i još se uvijek rađaju nove. Mi ljudi smo postali takovi da sumnjamo u sve i svakoga, nikome ne vjerujemo, sve ispitujemo. To je zakon međusobnih odnosa kod ljudi našeg vremena. Dolazim do zaključka da je mnoga država skup nasilja, prikriven krinkom pravosuđa. A mi smo igračke bioloških zakona, običaja, društvenih konvencija i društvenog poretka. Sve prirodne pojave podvrgnute su zakonu neizbježivosti, protiv koga smo mi ljudi nemoćni. Vezani smo uz zakone neumoljive materije, koje nastojimo raznim filozofskim plaštevima zastrijeti. Neumoljiva logika naše povijesti priča nam, kako nam se daju neprestano nove dužnosti, a oduzimaju prava.

Tiha sjeta jesenje prirode nagoni me na razmišljanje, na predviđanje. Muči me društvena stvarnost, sa svojim suprotnostima i sili me da joj pogledam u oči, te uzimam pero u ruke, da prenesem svoje misli na papir.

Naokolo narod svud se tuži, jer kraj svega prirodnog bogatstva naše zemlje, sirotinja broji tužne dane. Na sve strane jadi dišu, na sve strane bijeda viri. Od raznih poteškoća čovjek danas jedva jedvice da živi.

A zašto?

Tri su stvarna materijalna dobra koja treba svaki čovjek, za svoje tijelo: Hrana, odijelo i dom. — Hrana obnavlja krv i uzdržava tijelo, da čovjek bude sposoban za život i rad. Bijeli hljeb raste na crnoj zemlji. A bez orača i kopača nema kruha ni kolača. Zato je i toliko otimanja za zemlju i vlast nad onim koji ju ore i kopa. Onima, koji su si prigrabili mnogo zemlje, tima ide prilično dobro, barem imadu želudac pun: repe, zelja, graha itd. Onima, koji imaju vlast nad ljudima koji na toj zemlji rade, ide sasvim lijepo i dobro. Njihov je želudac pun mesa, kolača i raznih poslastica, kojima mi čak ni za ime ne znamo. Njima treba samo mir, da mogu nesmetano preživati.

Odijelo pokriva golotinju, zaklanja od zime, čuva od nečistoće i poljepšava čovjeka. Onaj koji sije konoplju. lan i pamuk, koji prede i tka, sam nema potrebnog odijela, jer drugima svoj trud i muku daje.

Dom je prijatno zaklonište za odmor, mjesto srdačnog sakupljanja i prebivalište porodične ljubavi. — »Oj, dome, domiću, nij' mi ga nada te!« — kaže narod. Tko bi znao koliko su seljačkih domova ispraznili i opljačkali razni zelenaši i lihvari. »Ko nema doma, taj je siromah«, — kaže narod. Ali onima čije je kuće sagradila sirotinja, koja nema kud da si sklone glavu, ide u račun da bude što više beskućnika.

Razumom se razlikuje čovjek od životinje. Životinja je zadovoljna ako je sita, i ako ima kud da se skloni.

Čovjek prosuđuje i misli, on ima i duševnih potreba. Za duševni život čovjeka potrebna je istina, dobrota i ljepota. Danas je svakome od potrebe upoznati zakone, po kojima se razvija napredak naroda, kao i ideje koje preobrazuju ljude, (a potom i svijet). I ako je znanje važno, jer znanje (tuđe znanje) nas je podredilo, naše znanje može nas izbaviti, ipak nije ni znanje sve. Potrebna je dobrota (t. j. poštenje).

Škole nas ne bi smjele samo učiti, (kako to kod nas biva) već bi morale uzgajati. Ljepota je također potreba čovjeka. Seljački narod stvorio je kroz vjekove, uz kolo, pjesmu, svirku i narodnu nošnju, i mnogo drugih lijepih stvari, koje su uživali i uživaju ih i oni koji nisu nikad ništa svoga dali u korist zajednice. Oni su samo vlašću osigurali za sebe sva dobra koja je stvorio radni narod (seljak i radnik) svojim rukama. A nas su strpali pod autoritet raznih zakona i vjerskih dogmi. Mi ćemo, kažu nam, za svoj rad primiti platu na drugom svijetu. Oni se strahovito boje da mi ne izgubimo nadu u vječna dobra, pa da si ne poželimo zemaljska, ili da čak ne poradimo na tom da ih dobijemo u svoje ruke, pa da onda ne kažemo: tko ne radi, taj ne smije ni da jede!

Za društveni život čovjeka potrebna je sloboda, pravednost i ljubav. Čovjek je društveno biće, a ako nema slobode, onda je rob, a ne čovjek. Čovjek želi biti sam svoj, (svoj na svome). Za svoj život, tijelo, zdravlje i čast, čovjek treba ličnu slobodu. Bez pravednosti pak nema čovječanskog života. Zdrav razum kaže nam da iz dužnosti izviru prava. Ljubav pak prema bližnjemu je najjača društvena moć. Jedino ljubav i uzajamna pomoć ublažuju borbu za opstanak.

Na mjesto slobode, pravednosti i ljubavi, kojih smo željni, mnogi nas uče samo kršćanskoj strpljivosti. To je njihov originalni recept. Opajaju nas raznim iluzijama, da sanjamo, da ne mislimo, jer kad počnemo misliti, postajemo opasni. Karteli, trustovi i koncerni odnesoše nam

meso, pa nam sad već i kosti sišu. Seljak i radnik danju i noću se bori, da odoli raznim nevoljama. Sve za tvrdu koricu kruha i za bijedan komad ruha. Lako je onima gore u zaštitničkom naručju zakona, ali mi, čiji tvrdi i kvrgasti žuljevi hrane ovaj svijet, moramo davati kad se od nas traži, pa makar morali i sami gladovati.

I zato ja nemam straha pred ničim (na tom svijetu), ali ipak nešto poštujem. To je ono što je netko teško i pošteno zaradio svojim rukama. — Sva današnja veličina svijeta u ovom obliku »civilizacije«, odnosno »civiliziranosti«, samo je jedna vješta varka. U današnjem društvenom poretku nema prirodne ravnoteže. Mi, prezreni sinovi ove zemlje, koje još nije zarazna ruka nazovicivilizacije povukla na svoju stranu, vidimo to i shvaćamo svoj položaj u ovoj prirodi i u ljudskom društvu. Znamo da je u selu i seljaku sva naša (narodna) snaga i prava naša kultura. I to je izvor naše energije, koja traži svoje utjelovljenje. Istinu tako često još pokriva čitavo breme laži, pa smo prisiljeni slušati svoj um, pa vodio nas do kakovih mu drago zaključaka.

Mi seljaci u obrani svojih seljačkih pravica i čovječanskog dostojanstva prignječeni i izrabljivani od raznih banaka, veletrgovaca i zelenaša, proživljavamo isti život kao i nekad naši pradjedovi, za vremena Matije Gupca, pod vlašću feudalne gospode (plemića i popova). Tek možda sa nešto više lične slobode (u stanovitim granicama). Dakle živimo u doba modernog kmetstva. Bogati i učeni vladaju nad nama. Njima bogatstvo i znanje služe da mogu još uspješnije isisavati sirotinju. Seljak pak i radnik i dalje ostaje politički obespravljen.

Pokraj tolikih legija beskućnika, koji raznim izmetinama natrpavaju prazninu svojih želudaca, vidimo u istom mjestu skrajni luksus, nađuvenost i prezasićenost. Utrkuje se za titulama i počastima. Najraskalašeniji luksus milijardera i milijunera — najcrnija bijeda mnogo-

brojnih seljačkih i radničkih obitelji! To je današnje vrijeme, to je stvarnost.

Otkriva nam se golotinja ljudske taštine, ljudske nejednakosti. Neizmjernu sliku čovječje niskosti i bijede. Krut je život čovjeka, kruti su njegovi zakoni, naprasni su njegovi nagoni. Čim se čovjek rodi, nalazi među ljudima gotov poredak, koji mu određuje kako će živjeti od rođenja do smrti. Koliko smo mi snage, zdravlja i neprospavanih noći uložili da poljepšamo i poboljšamo svoj život, ali iznad svega našega djelovanja stoji evanđelje pljačkaškog kapitalizma, sebičnost i egoizam nasuprot drugarstvu i altruizmu. Ljudstvo je tako dresirano da sve gleda na tuđe naočari i da najviše misli tuđom glavom. Najveća zapreka slobodi i samopouzdanju jest duhovno ropstvo i duhovno zaglupljivanje.

Naduvenu suhu i zamrlu civilizaciju Zapada, nastojmo da zamjenimo novom kulturom čovječanstva, kulturom koja je na pomolu i koja će preobraziti današnji naopaki svijet u svijet kakov treba da bude. Ali, jer mnoge još pritiskuje stara kmetska pokornost, valja razrušiti mnoge trule zgrade predrasuda, da od njih ne ostane ni kamen na kamenu. Probuditi mrtve Lazare iz njihove duševne grobnice, pa nam neće sudbinu krojiti ni frak ni mantija, već ćemo si ju sami stvarati.

Pišući ovo i hraneći blago u štali prošao je dan, i dok ovo svršavam u duši mi ostaju tragovi proživjelog dana. Krasna, hladna i samotna noć, potjerala je sve u krevete. Samo cvrčak u zapećku pjeva zvonkim glasom.

Dok ja pišem, moji slatko spavaju, samo mati, jer joj bolovi ne daju spavati, budna je i sluša trku miševa na tavanu. Mala petrolejka žmiga, — nema više petroleuma u njoj. Negdje u podu crv rastače dasku. Zaboljela me glava od tih svakojakih misli. Mislim, razmišljam, a možda će sve to otići na dno koša kojeg veleučenog gospodina urednika . . .

Ako bi se to i dogodilo, ne bi bilo čudo, jer su naša

»veleučena gospoda« urednici odgojeni u preživjeloj literarnoj romantici u čijim sjenama su se opajali i sanjali o ljepotama naše domovine!!![18])

O VELIKIM I MALIM STVARIMA

Historijski razvoj čovječanstva i prirodni zakoni razvoja uopće, dovode u svagdašnjem životu često i »neznatne« ljude (one bez velikih škola) do spoznaje istine, dok se opet među »inteligencijom« nalazi i takovih koji za službicu ili položaj prodaju savjest, čast i značaj. Naiđu li takovi među seljačkim radnim svijetom na potpuna (izgrađena) čovjeka, udaraju tada po njemu bičem svoga natražnjaštva. To su takozvani čuvari naših okova, koji se jave uvijek onda, kad ljudi u teškim trzajima života, u patnjama i boli, traže put spasenja. Jave se, da nas obrane od duhovnog napretka, i kao pauci predu mrežu na oči onima, koji u znoju lica svoga jedu hljeb svoj.

Mi smo seljaci patnici upravo zato, jer nam je »sudba« dala u ruke plug, motiku i kosu, mjesto pera i knjige. Prejaka smo karika na lancu ljudske zajednice, da bi nas tkogod povukao na svoju stranu i zadržao za se kao široku i poslušnu «masu». Među svima onima koji sami proživljuju život, pun društvenog progona i olinjalih laži, ima ih dosta koji se digoše jakošću svoga duha iznad takovih koji žele gospodovati »masi«, i zato vlastitim duševnim silama ispituju pojave i pojmove života i svijeta. Vojujući svijetlom razuma, u ime onih milijuna koji kroz vjekove stvaraju kulturu, ovi traže da pravda sjedne na prijestolje života.

---

[18]) Da se to zbilja i ne dogodi preuzeli smo mi sami uredništvo naših izdanja. (Primjedba urednika).

Više se ne će vratiti prošla vremena, kada su pop i učitelj značili (barem za gospodu) čitavu kulturu sela, a za nekoje i — seljačku kulturu .... Na žalost ima ih danas mnogo koji si postaviše za cilj — skrenuti s pravog puta. Dok mi, radni svijet, znojem natapljamo zemlju, oni samo misle kako će pobrati plodove našega rada. Tko se pak od nas ovako prljav i sa mnogo muke podigne ispod jarma, toga nastoje opet natrag gurnuti. Kažu nam da mi ne smijemo stavljati iste zahtjeve na život kao i oni ... Kad nam ovako pred očima iskaču goleme protivnosti života, mi (robovi novca) mudrujemo, filozofiramo. Prirodni život od nas traži da neprestano razlikujemo, sravnjivamo i učimo. Vidimo, da sve što se zbiva u živoj prirodi, a potom i u ljudskom društvu, nije drugo nego borba za opstanak. Početak, a ujedno i skrajna granica svega čovječjeg nastojanja, jest njegov goli život. Kad dođe u pitanje njegovo bivstvovanje, kidaju se sve stvorene ograde i zapreke i na koncu pobjeđuje prirodni zakon samoodržanja.

Mi, koji proživljavamo taj nemilosrdni život i poznajemo rad i bijedu milijuna, uviđamo da današnja trgovina i poslovanje počiva na iskorišćivanju siromašnijih sa strane bogatijih. Mnogi, kad uvide da u današjem društvu čovjek bez novaca samo je puki broj, žive dosljedno tome (prema onoj: »živi dok živiš«) i nastoje da na bilo koji način steku. Tu se sada ne preza pred ničim. Takovi ljudi onda nastupaju pod raznim geslima i često se stave pod okrilje one Isusove, da treba ljubiti i neprijatelje svoje — tko tebe kamenom, ti njega kruhom, — jer znaju, da ondje gdje ljudi vjeruju da se zbog blaženstva nebeskoga mora trpjeti svaka nepravda na zemlji, da je tu otvoreno nitkovima široko polje rada. Oni koji proizvode vunene tkanine, nemaju toploga odijela zimi. Kopači ugljena i pilanski radnici dršću od zime u hladnim kolibicama. Seljaci, koji siju pšenicu, jedu gorak crni kruh od

posija (mekinja).[17]) Pošteni ljudi trude se za one, za koje je rečeno: niti siju, niti žanju, niti sakupljaju žitnice, nego ih hrani »otac nebeski...«

Nažalost, svuda imade još takovih koji se izgubiše u sramotnom puzanju pred silnima i bogatima mogućnicima ovoga svijeta, i nije ih tako lako izdignuti iz zamršenosti njihova života i približiti duhu čovječnosti. Biti čovjek u pravom smislu riječi — velika je stvar. U zamršenom pletivu duhovnih odnosa, ljudi moraju još mnogo toga razriješiti. Onaj, koji je iskren sućutnik sviju bijednika, ne će na to samo slegnuti ramenima i rastegnuti usne u hladan i podrugljiv potsmijeh; u njemu će se pojaviti istinita čovječanska crta i dati smisao njegovu životu.

Razvoj čovječanstva osniva se ponajprije na radu i na saopćivanju misli; sam samcat ne bi ni jedan čovjek svoj um razvio. Zato je tu važna prava čovječanska književnost, kao ogledalo stvarnosti i putokaz onima koji bi htjeli biti ljudi. A prema tomu je i potrebna kao nasušni hljeb, a ne nikakova zabava raznim besposličarima, koji opisujući život daju mjesto istine samo bešćutnu rugobu života. Književnici i književnost moraju biti uz one koji hoće da nam pomognu i omoguće stvaranje ljepšeg, boljeg i čovječnijeg života.

Iako vonjam po štali i znoju, a poderano odijelo na meni govori tko sam, ipak mi je odvratna ona tajanstvena bojazan mnogih zastrašenih duša. Ja sam uz one koji hoće borbu, a ne mir i odmor; uz one koji zapažaju stvarnosti života i daju najbolje što imaju, za napredak svijeta... Uz četiri razreda pučke škole, prošao sam već priličnu školu života. Ako se i ubrajam u red prezrenih bijednika, kojima je teško breme života pritisnulo leđa, to ipak znala me stvaralačka misao kao osloboditeljica po-

---

[17]) Ili kao što je najčešći slučaj, seljaci siju pšenicu, a hrane se kukuružnjakom. (Primjedba urednika).

dići na vrhunac zanosa. Ojačan sam sviješću da postoji velika duševna zajednica, zajednica nas, koje veže prijateljstvo i jednakost misli, a imamo zdravi smisao za istinu i gradimo na čvrstim temeljima, a ne na iluzijama i nemogućnostima.

U borbi protiv onih što se spustiše po ljestvama života niže od krvoločne zvijeri, prihvatio sam pero u ruke: proti svima koji se kite tuđim radovima a nama neće da puste plodove našega rada. Proti onima koji trguju s ljudskom glupošću. Njima se to ne sviđa, kad čovjek gleda na društvenu pozornicu kroz otsjev svoje neimaštine. Takovi (gromovnici koji vedre i oblače) drže to za zločin, i sirotinji bi rado zabranili i misliti o tome. Ne ide im u račun da se probije mreža laži. Tamo gdje vladaju vjekovne laži, treba prosvijetliti jače. Ako naše misli naiđu na protivnike, time nije mnogo izgubljeno, jer će se mišljenja lakše bistriti. Osjeća se potreba podjele kulturnog rada i jedinstvo kulturnih radnika. Lakše se snosi težina jarma, ako je borba, odnosno rad, podijeljen na više snaga, time raste pouzdanje u uspjeh, u pobjedu.

Mnogi pisci morali bi više misliti na onoga koji oblikuje i stvara život, a ne kao prosjački pas ići za svakim tko mu god komadić kruha dobaci. Časnije je od odličja i titula upaliti svijetlo prosvjete onima koji traže izlaz iz raznih spletkarskih kovačnica laži. Makar na nas ispucali čitave topove propovijedi, prokletstva i psovki, ono što je prešlo preko praga čije savjesti, neda se više izbrisati.

P J E S M A O O R A Č I M A

Bijedom tjerani
većinom bosi i poderani,
ko pčele njivama mrmore;
zaboraviše na zimu, bolesti i dugove,

naoštriše plugove,
i sad svaki svoju njivu ore.
Svi u tome radu
gleđaju svoj spas i nadu.

Urezani su tragovi muke
u izbrazdana im lica od znoja,
ko hrastova kora ispucane hrapave ruke,
nokti zaprljani od gnoja,
sumorne oči, —
smrknuta im i namrštena čela od briga,
govore jasno ko otvorena knjiga,
o mnogo, mnogo, probdivenih noći.

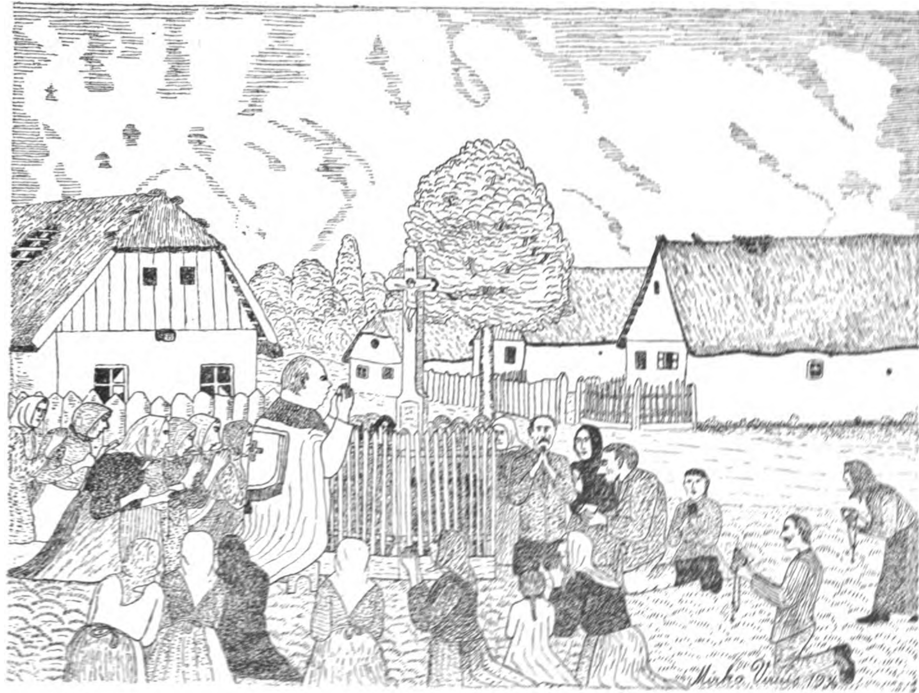
Orači, junaci rada,
sa srcem punim dobrih nada,
naprežu hrabre mišice svoje:
svaki svoju zemlju ljubomorno čuva i brani,
sam ostaje gladan, da druge nahrani,
drugi za njegovu muku novce broje,
a on ostaje na svojoj zemlji sluga i rob,
dok mu vrijeme ne iskopa vjekovni grob.

Te jalove njive izorati i zasijati treba,
a želudac svoje zahtijeva,
kada glad u njemu zapjeva,
dobra je makar korica hljeba.
I tako kroz ljetne dane, vruće i duge,
imadu oni često post,
novac je kod njih rijedak gost,
srca su njihova stanovi tuge.

Od dugoga hodanja bole ih noge,
jer treba brazde u sloge,
da se ko listove u knjigu složi;
na dlanu peku tvrdi kvrgasti žulji,

kaplje znoja migolje po koži,
ko svinje u kocu, glista u trbuhu, krulji;
krkljajuć baguš u praznoj luli
misle na taj život, — nesretni, truli.

Silnik neće da znade
za njihove boli i jade,
kako su dušu im pritisli,
i krvava sudbina ćuška njih, koji rade,
a bijeda nameće sve odlučnije misli:
Zla, koja trpe, treba da sruše! —
A neki, željni vlasti, laži im tamjanom kade,
no i taj zastor će spasti s njihove prljave duše.

VIRIUS MIRKO: Jezuš na križu

SADRŽAJ

Strana

SELJACIMA SARADNICIMA I PRIJATELJIMA!

Nakon mnogo zapreka i kojekakovih poteškoća izašli smo ipak sa ovom knjigom i namjera nam je da ne sustanemo na pola puta, nego da nastavimo dalje, dalje sve do cilja. A taj cilj jeste, da svima onima koji rade, njihov život bude bolji i zadovoljniji.

Da se naš današnji život poboljša i uredi onako kako treba da bude, moramo mi svi da na tome surađujemo i da o tome životu mislimo, da li on uistinu mora biti ovakav kakav je danas. Kod tih misli neka nam i opet posluži naš Učitelj dr. Antun Radić koji je u svojem članku: »Bilanca hrvatske seljačke kuće« među inim napisao i ovo pitanje:

»Koliko radiš, a koliko užiješ? — Osjećaš li, da se previše mučiš, a premalo užiješ? Naužiješ li se glada, žeđe, vrućine? Osjećaš li, da bi ti trebalo okrepe, a nemaš je? Osjećaš li, da si već slab i bolestan — samo zato što se više mučiš, nego što užiješ? Vidiš li — jednom riječju — da imaš nešto, ali gubiš život, ti i tvoja djeca, koja su možda već u utrobi materinoj počela stradati od muke i gladi i tako umirati prije poroda?! To je tvoj život.«

Seljaci, prijatelji i saradnici razmišljajte o tome. Razmišljajte mnogo, zabilježite vaše misli i za početak biti će i to dovoljno. A uz to i čitajte! Slušajte druge što govore o životu i svijetu. I još jedamput: PIŠITE! Neka se znade i za selo, ali za pravo i istinsko selo.

Kada budete imali napisanih stvari pošaljite nam, mi ćemo ih objelodaniti u drugoj knjizi. Ako ne u drugoj, a ono u trećoj ili u daljnjima.

Druga knjiga izlazi prije Božića i to najvjerojatnije početkom prosinca. Pošaljite nam saradnju najkasnije do 1. studena ove godine, da se sav materijal može pravovremeno srediti za štampu, a dotle ostajte nam zdravo!

UREDNIŠTVO

Sve radove i dopise šaljite uredniku na adresu:
Ivan Sabolić, Peteranec p. Drnje.

